

T.C.
SAKARAYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

770027

TÜRKİYE'DEKİ ALEVÎLERİN
DİN EĞİTİMİNDEN BEKLENTİLERİ

110027

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANİZYON MERKEZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Sadi YILDIZ

Enstitü Ana Bilim Dalı: FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ
Enstitü Bilim Dalı: DİN EĞİTİMİ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Recep KAYMAKCAN

EYLÜL-2002

T.C.
SAKARAYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DEKİ ALEVİLERİN DİN EĞİTİMİNDEN BEKLENTİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Sadi YILDIZ

Enstitü Ana Bilim Dalı: FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ
Enstitü Bilim Dalı: DİN EĞİTİMİ

Bu tez/...../20..... tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Dr. Recep KAYMAKCAN

Jüri Başkanı

Dr. Dr. Sırat ÇEBECİ

Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Serferi KÜÇÜK

Jüri Üyesi

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	III
ÖZET.....	IV
SUMMARY.....	V
GİRİŞ.....	1
I- Araştırmanın Konusu.....	1
II- Araştırmanın Amacı.....	1
III- Araştırmanın Önemi.....	2
IV- Araştırmanın Sınırlılıkları.....	2
V- Araştırmanın Metodu.....	3

I- BÖLÜM

1. TÜRKİYE'DE ALEVİLİK.....	5
1.1. Alevilikle İlgili Terimler.....	5
1.2. Türkiye'deki Aleviler.....	8
1.2.1. Alevilerin İnançları.....	18
1.2.2. Alevilerin İbadetleri.....	25
1.2.3. Sünnilerin Alevilere Bakışı.....	36
1.2.4. Alevilerin Sünnilere ve Şiilere Bakışı.....	37
1.3. Aleviler Hakkındaki Ön Yargılar.....	39

II- BÖLÜM

2. TÜRKİYE'DEKİ ALEVİLERİN DİN EĞİTİMİNDEN BEKLENTİLERİ..	43
2.1. Alevîlerin Din Eğitiminden (Genel) Beklentileri.....	44
2.2. Alevîlerin Din Dersiyle İlgili Beklentileri.....	56
2.2.1. Din Dersi Tamamen Kaldırılsın.....	57
2.2.2. Din Dersi Zorunlu Olmaktan Çıkarılsın.....	62
2.2.3. Mevcut Din Dersine Alevîlik Bilgisi Eklensin.....	65
2.3. Alevîlerin Diyanetle İlgili Beklentileri.....	71
2.3.1. Diyanet Tamamen Kaldırılsın.....	72
2.3.2. Alevîlere Diyanette Temsil Hakkı Verilsin.....	79
2.3.3. Diyanette Düzenleme Yapılsın.....	83
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	91
KAYNAKLAR.....	97
EKLER.....	108
EK 1- TBMM'ye Sunulmak Üzere Hazırlanmış Dilekçe.....	108
EK 2- Cem Dergisinin Diyanet Bildirisi.....	109
EK 3- Avrupa Ülkelerinde Uygulanan Bir Eğitim Sistemi.....	110
EK 4- Alevîlikle İlgili İnternet Sitelerinin Adresleri.....	115
ÖZGEÇMİŞ.....	117

KISALTMALAR

AAA	: Avrupa Alevî Akademisi
AABF	: Avrupa Alevî Birlikleri Federasyonu
A.g.e.	:Adı geçen eser
D.İ.B.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
H.z.	: Hazreti
İ.H.L.	: İmam Hatip Lisesi
M.E.B.	:Milli Eğitim Bakanlığı
S	: Sayfa
Ss	: Sayfadan sayfaya
TBMM	: Tükiye Büyük Millet Meclisi
TCK	: Türkiye Cumhuriyeti Kanunu
TRT	: Türkiye Radyo ve Televizyonu
Vb.	: Ve benzeri
Vs	: Ve saire
Y.y.	: Yüzyıl

ÖZET

Bu araştırma Türkiye'deki Alevîlerin Din Eğitiminden Beklentileri üzerine olup, Alevî aydınların bu konudaki beklentilerini tespit edilmeye çalışılmıştır. Beklentiler bizzat görüşme ve elektronik posta yoluyla tespit edilmiştir. Çalışmada bilgi topladığımız kişiler; Alevî kesimin vakıf, dernek yöneticileri, lider ve ileri gelenleriyle, yazar ve akademisyenleridir.

Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, önemi, sınırlılıkları ve metodu hakkında genel bilgi verilmiştir. Birinci bölümde, Alevîlerin inançları, ibadetleri, diğer gruplara bakış açıları ele alınarak Türkiye'deki Alevîlik genel anlamda işlenmiştir. İkinci bölümde ise, Alevîlerin literatüre ve görüşmelere göre din eğitiminden beklentileri ifade edilmiş olup, sonuç ve öneriler kısmıyla araştırma tamamlanmıştır.

Alevî kesimin özellikle ilk ve orta dereceli okullardaki zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ve Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığının konumu hakkında bir takım beklentileri bulunmaktadır. Bazıları din dersinin tamamen kaldırılmasını isterken, bazıları da Alevîliğin Din Dersi müfredatına alınmasını istemektedir. Yine Diyanet İşleri Başkanlığı konusunda da, bu kurumun tamamen kaldırılmasını isteyenler olduğu gibi, tekrar yapılanmasını ve bu yeni yapılanma içerisinde Alevîliğin de temsil edilmesini isteyenler mevcuttur. Din dersinin ve Diyanet İşlerinin kaldırılmasını isteyenler; laik ve demokratik bir ülkede bu tür uygulamaların yapılamayacağını savunmaktadırlar. Mevcut uygulamalara karşı çıkmayıp yeni yapılanma isteyenler ise; devletin, bünyesinde bulunan bütün gruplara eşit davranmasının gerekliliğini savunmaktadırlar.

SUMMARY

This study is on the expects of Alewiten from Religious Education. It's limited to stating and describing the expects of Alewiten scholars. The expects have been stated by interviewing with themselves or via e-mail. We have collected data from those who are pioneers of foundations and unions. Academic persons and writers have also been included.

In the introductory part it has been given the subject, importance, boundaries and method of study.

In the first section the beliefs, preys and approaches to other sects have been given.

In the second part the expects of Alewiten have been expressed.

In the last part with the proposals the study has been finished.

The Alewiten sect in Türkiye expect some alterations on the main courses in primary and secondary schools especially on Religious Education. Some want to dismiss the Religious education completely, some insist on establishing 'the Aleviate' on curriculum.

On the other hand, some are on the belief that the "Diyanet İşleri Başkanlığı" should be completely demolished but some say that it should be reconstructed. And in this new reconstruction they insist that the Alewiten should be represented.

Those who want to demolish religious education and Diyanet say that in a civic country such installments can't be applicable.

The others, that is the re-construction its, insist that a state should behave equally all the sects.

GİRİŞ

I- Araştırmanın Konusu

Araştırmamızın konusu, Türkiye'deki Alevîlerin, Türkiye'deki din eğitimi faaliyetlerini nasıl değerlendirdikleri ve bu hususta Alevîlerin beklentileridir. Din eğitimi faaliyetleri kapsamında ele alacağımız iki ana başlığımız; ilk ve orta dereceli okullarda okutulan zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ve Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığıdır.

Çalışmamızda sadece Türkiye ortamını ele aldık ve değerlendirmemiz yine Türkiye çapında/bazında olmuştur. Araştırma konumuz hakkında, Türkiye'deki problemler ortaya konulmaya çalışıldı ve Türkiye için çözüm yolları araştırıldı.

II- Araştırmanın Amacı

“Türkiye'deki Alevîlerin Din Eğitiminden Beklentileri” konulu araştırmamızın amacı; Türkiye'deki Alevîlerin, ilk ve orta dereceli okullarda okutulan zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ve Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı vasıtasıyla yürütülen din eğitimi faaliyetlerinden beklentilerinin bilimsel yollarla tespitidir.

Çalışmamızda Din Eğitimi alanındaki ve din eğitimiyle bağlantılı olan çeşitli vesilelerle ve gerekçelerle dile getirilen beklentiler, istekler tespit edilmeye çalışıldı ve ele alındı. İstenilen yönde yapılabilecek muhtemel değişikliklerin olabileceği ve getirecekleri üzerinde değerlendirmelerde bulunuldu.

Beklenti ve isteklerin ne kadar hayata geçirilebilir olduğu araştırıldı. Mesela, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Alevîliğin de bir bölüm olarak verilmesi halinde, bu bilgiyi aktaracak kişinin, mevcut İlahiyat Fakültesi mezunlarından olması yeterli görülecek mi? Yoksa bu dersin, ayrıca yetiştirilmiş özel eğitilmiş kişiler tarafından

verilmesi mi istenecek? Yine Diyanet İşleri Başkanlığının konumu nasıl? Nasıl olması gerekir?" amacımız bunlara çözüm aramaktır.

III- Araştırmanın Önemi

Değişen dünya şartlarında bir çok olay ve olgunun değiştiği gözlenmektedir. Bu konjonktürel yapı içinde önem verilmesi gereken obje insandır, insan ilişkileridir. Yapılan her yenilik ya da ortaya atılan her proje insan merkezli ve insan için olmalıdır. Özellikle de bu konu eğitim olursa, insan önemli ve tek varlık olarak karşımıza çıkmalıdır.

İnsanlar arasındaki iletişimin ve etkileşimin artarak gelişmesi fayda ve zararı beraberinde getirmektedir. Buna göre bazı durumların ele alınıp, gözden geçirilmesi ve tekrar yapılandırılması gerekmektedir. Bunun için de akılcı ve faydalı bir takım formüller bulunmalıdır. Araştırmamızın önemi; farklı inançlara sahip olup da aynı ortamı paylaşan insanların iletişimindeki uyumu üst seviyeye çıkarmak, riskleri ve tehlikeleri en aza indirmek ve birlikteliklerinden kaynaklanan karşılıklı beklentilerini dile getirip çözüm yolları bulmaktır.

IV- Araştırmanın Sınırlılıkları

Genel çerçevede Alevilik konusundaki teorik ve tarihi bilgiler ve bugünkü yaklaşımları ve Türkiye’de bulunan Alevîlerin ortak inançları, ibadetleri ve kültürleri ortaya konmaya çalışıldı.

Araştırmamızın amacı Türkiye’deki Alevîlerin din eğitiminden beklentileri olunca, araştırmamız da Türkiye ile sınırlıdır. Ancak “Türkiye’deki Alevîler” deyince kastedilen kesimin kim olduğu ya da araştırma için kullanılan örneklemin geniş grubu ne kadar temsil edebildiği problemi ortaya çıkmaktadır. Çünkü Türkiye’de yaşayan Alevîler farklı kültür ve inanışa sahiptirler. Bu farklı yapı içinde seçilen örneklem, tüm

Alevîleri temsil edebilmelidir. Bu sebeple araştırmamıza örneklemler olarak, Alevî kesimin önde gelen akademisyen, yazar ve Türkiye'deki çeşitli Alevî dernek ve vakıf yönetiminde ne çıkan, Alevî Aydınlar olarak nitelendirebileceğimiz kimseler seçilmiştir.

V- Araştırmanın Metodu

Araştırmamızda bize kaynak olabilecek yazılı literatür sınırlıdır. Ancak araştırmamıza ışık tutacak temel ve tarihi bilgileri elde edebileceğimiz literatür mevcuttur ve öncelikle bu konuda yazılı olan literatür tespit edilmiş ve bu literatürden faydalanılmıştır.

Bilgiler yüz yüze görüşme ve elektronik posta (e-mail) yoluyla toplanmaya çalışıldı. Görüşüne başvuracağımız kimseler, Alevî kesimin vakıf, dernek yöneticileri, lider ve ileri gelenleriyle, yazar ve akademisyenleridir. Türkiye'de Alevîleri temsil eden çok fazla vakıf, dernek ve grup olmasına rağmen biz, Alevîler arasında geniş bir kabul gördüğüne inandığımız, bir çok vakıf, dernek ve düşünceyi bünyesinde bulunduran Cem Vakfı yönetici ve ileri gelenleri ile çeşitli üniversitelerde akademisyen olarak çalışan ve Alevî kesimi temsil ettiği kabul edilen yazarları tespit edip bunlarla görüşmeye çalıştık. Çünkü sağlıklı bir sonuç elde edebilmemiz için, seçilen kimselerin evreni temsil niteliği ve ayrıca durumları sorabileceğimiz sorulara cevap verebilecek nitelikte olmalıdır. Bu niteliklere sahip kişiler tespit edildi ve onlarla bağlantıya geçildi. Ayrıca Alevîlik zerine araştırmalar yapan akademisyenlerle yapılan görüşmeler ve bilgi alış-verişi araştırmamıza destek sağlamıştır.

Araştırmamız süresince, Alevî kesimin önde gelen akademisyen, yazar ve Türkiye'deki çeşitli Alevî dernek ve vakıf yönetiminde ne çıkan, Alevî aydınlar olarak nitelendirebileceğimiz kimselerden toplam 45 kişiye ulaştık. Bu kişilerden 15 kişiye yüz yüze görüştük, 27 kişiye de elektronik posta yoluyla ulaştık. Bu kişilerin elektronik posta adreslerini Alevî kesimin çıkardığı yayınlardan ve internet sitelerinden bulduk. 45 kişiden 42 kişiye bilgi alış-verişinde bulunduk. Diğer 3 kişiden ise hiçbir cevap alamadık.

Görüşme sırasında önceden hazırladığımız soruları görüştüğümüz kimselere yönelterek, özellikle şu iki konu hakkında bilgi almak istedik; ilk ve orta dereceli okullardaki zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ve Türkiye’de Diyanet İşleri Başkanlığının konumu. Yönelttiğimiz sorular ise şunlardır:

1- Türkiye’deki ilk ve orta dereceli okullarda okutulan zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersini, Alevîler açısından nasıl değerlendiriyorsunuz? Beklentileriniz nelerdir?

2- Türkiye’deki Diyanet İşleri Başkanlığı’nın durumunu, Alevîler açısından nasıl değerlendiriyorsunuz? Beklentileriniz nelerdir?

Öncelikle Alevî aydınların bu iki konudaki düşüncelerini ve beklentilerini tespit etmeye çalıştık. Elde ettiğimiz görüş ve beklentilere müdahale etmeden olduğu gibi yansıtmaya özen gösterdik. Daha sonra eleştirilen noktaları ve kendilerinin sunduğu çözüm yollarını değerlendirdik. Görüş ve beklentileri iki ana başlık altında küçük alt başlıklar içinde müdahale etmeden özetleyerek ve daha sonra yorumlar katarak verdik.

Çeşitli sebeplerden dolayı isminin verilmesini istemeyen görüş sahipleri vardı. Etik açıdan biz de bu isteği haklı ve yerinde bularak bütün görüş sahiplerinin isimlerini değiştirerek (kısaltarak) kullandık. Ancak isimleri bizde mahfuz kalacaktır.

Bunun yanı sıra, din eğitimi konusundaki genel görüşleri de ayrı bir başlık altında ele aldık. Asıl konulara geçmeden kısaca ve öncelikle genel görüşleri inceledik.

I. BÖLÜM

1. TÜRKİYE'DE ALEVİLİK

1.1. Alevilikle İlgili Terimler

Konumuzun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmak için Alevilerle ilgili bazı terimleri burada tanımlamaya çalışacağız. Öncelikle yaygın bir şekilde kullanılan “Alevî” kelimesini ele alalım.

Alevî: Arapça'da “Ali'ye ait”, “Ali'ye mensup” anlamındadır [Fığlalı, 1996: 7]. ‘Ali soyundan gelen’ler için kullanılır. Daha özel bir ifade ile de; ‘Ali'yi seven, O'nun yolundan giden’ anlamında kullanılmıştır. Bu terim daha çok XIX. yüzyıldan itibaren kullanımı yaygın hale gelmiştir [Ocak, 1989: 368; Melikoff, 1993: 25].

Hz. Ali'ye nispet edilen bir tarikat olup, silsile itibariyle Hz. Peygamber'e, Hz. Ali vasıtasıyla ulaşan tarikatların genel ismidir. Mezhepler Tarihinde ise; Hz. Ali'yi en üstün sahabi olarak gören ve Hz. Muhammed'den sonra, onun Allah'ın ve Hz. Peygamberin tayini ile halife olması gerektiğini kabul edenlere denir. (Şia ile aynı anlama gelmektedir) [Üzüm, 2000: 3].

Bunların yanında sözlük anlamı dışında “Alevî” tabiri, Hz. Ali'yi en üstün sahabi olarak gören ve Hz. Muhammed'den sonra onu, Allah'ın ve Hz. Peygamber'in tayini ile halife olması gerektiğini kabul edenler için de “Şia” ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Böylece bu zümreler, Hz. Ali'ye mücerret sevgi ve bağlılığın ötesinde, onun ve soyunun adına ayrı bir fıraklaşma hareketinin siyasi mümessilliğini de üstlenmiş olmaktadır [Fığlalı, 1996: 7].

Alevilikle Şiiliğin, inanç ve ritüeller açısından kesin çizgilerle birbirinden ayrıldığı günümüzde, Alevilik adının, en kapsamlı sözcük durumunda bulunduğu, Alevilik

kapsamında düşünölen tüm inanç kollarını kucaklayan şemsiye sözcük olarak kullanıldığına tanık olmaktadır [Düzgün, 2002a]. Bu araştırmada ele aldığımız kesimi ifade ederken “Alevî” terimi kullanılacaktır.

Ayrıca, günümüzde yaygın olarak kullanılmamakla birlikte önceki dönemlerde yaygın olarak kullanılan, üstelik Alevîlerin dışındaki kesim tarafından Alevîlere hakaret için kullanılan “Kızılbaş” kelimesi vardır. Kızılbaş kelimesinin menşei ile alakalı farklı rivayetler vardır. Ancak bu rivayetlerin hiçbirisinde hakaret ifade eden bir mana çıkmamaktadır. Kızılbaş kelimesinin anlamı; Şah İsmail’in babası Şah Haydar’ın, talebelerine 12 İmamı temsilen 12 dilimli kırmızı börg giydirmesi ve zamanla bu kullanımın yaygınlık kazanmasıdır. (XV. ve XVI. y.y.) [Üzüm, 2000: 3]. Böyle olunca bu kırmızı börg giyen bu zümreyi tanımlamak için Kızılbaş terimi kullanılmıştır.

Başka bir tanımında ise Kızılbaş; on altıncı yüzyıldan itibaren Osmanlı kaynaklarında ve bugün bile halk arasında fevkalade yanlış ve menfi anlamda kullanılan bu kelime, aslında bizim tarihimizde kırmızı börk veya başlık giyen Sünnî Alevî bütün Türkmen boylarına verilen bir isimdir. Ayrıca XIII. yüzyılda Konya’yı istila eden Türkmenlerin “Siyah libaslı, kızıl börklü, ayakları çarıklı tarihi kaynaklarda yazılıdır. Nitekim Osmanlı Devleti’nin kuruluşu sıralarında Osman Gazi ve Orhan Bey’le birlikte Anadolu’daki diğer Türk boylarının da kızıl börk giydikleri bilinmektedir. Ayrıca, Hz. Ali Hayber Savaşında başına kırmızı sarık sarmış; ayrıca Sıffin Savaşında da Muaviye’nin askerlerinden ayrılmaları için kendi askerlerine de kendisinin gibi kırmışı şal bağlatmıştır [Fığlalı, 1996: 9-12].

Diğer bir terim Bektaşî tabiridir. Bektaşîlik; XIII. yüzyılda Kalenderilik içinde teşekköl etmeye başlayan XV. yüzyılın sonlarında Hacı Bektaş-ı Veli an’aneleri etrafında ortaya çıkan bir tarikattır [Üzüm, 2000: 3]. Hacı Bektaş Veli tarafından kurulduğuna inanılan bir tarikattır. Hz. Ali, Ehl-i Beyt sevgisi, tevella (Ehl-i Beyti sevenleri sevme), teberrâ (Ehl-i Beyti sevmeyenleri sevmeme) gibi Alevîliğin temel esaslarına bağlı oluşları yüzünden, Bektaşîliğe Alevilik denebilir. Ancak bu Alevilik, Sünnilerin Ehl-i Beyt’e olan sevgilerini ifade eder manadan öte geçmez [Fığlalı, 1996: 12].

Başka bir ifadeyle Bektaşî; Hacı Bektaş'ı Pir kabul edip, onun yolundan gidenlere verilen isimdir. Ancak her Bektaşî Alevî olduğu gibi, her Alevî Bektaşî değildir. Bunun için "Şehir Bektaşîleri" ve "Köy Bektaşîleri" diye bir ayrım tabi tutulmuşlardır. Her Alevî Hacı Bektaş'ı "Horasan Eren'i" kabul eder. Fakat erkan ve usul olarak farklılıklarından dolayı Bektaşî kabul edilmez. Alevî'lerde bütün köy halkı ve bir Alevî anne-babadan doğmuş olmak gerekmektedir. Oysa Bektaşîlikte adeta cemiyet üyeliği gibi bir babadan ikrar alarak dışardan biri katılabilir [Eröz, 1990: 52].

Tahtacı terimini de kısaca ele alalım. Tahtacı; Anadolu Alevîlerine verilen bir isimdir. Tahtacılar, bazı bölgelerde Kızılbaş olarak tanınır. Esasen 'Tahtacı' kelimesi, ormanlık bölgelerde hayatlarını ekseriya göçebe olarak ağaç kesmek ve dikmek, tahta biçmekle geçiren AlevîTürkmen zümrelerini ifade etmektedir [Fığlalı, 1996: 12].

Yine Alevîlikle ilgili olarak "Şia" terimi karşımıza çıkıyor. Şia; İslam Peygamberi Muhammed'in (571-632) ölümünden sonra, kimin Halife olacağı konusunda Hz. Ali'nin (598-661) Halife olmasından yana tavır koyan kesime "Şia-i Ali" adı verilmiştir. Arapça kökenli olan bu sözcük Ali taraftarları, Ali'yi sevenler ya da Ali yandaşları ve onun izinden yürüyenler anlamına gelir [Eröz, 1990: 40]. Aralarında belirli farklar olmakla birlikte, denebilir ki Şia terimi, Safevi Devleti'nin sonlarına kadar, hemen hemen tüm Ali ve Ehlibeyt yanlılarını kapsamına alan bir anlama sahiptir. Ancak daha sonra kısıtlanarak belli bir zümreyi ifade eder anlama gelmiştir.

Alevîlere verilen ve onlar için kullanılan isimlerden biri de "Rafizî" terimidir. Rafizî, Ehlibeyt'e, aşırı derecede bağlı olmak anlamına gelen Rafizî sözcüğünün, bundan farklı ve olumsuz bir biçimde Alevîlere yakıştırıldığı biliniyor. Rafizî teriminin, tümüyle hakaret anlamıyla kullanıldığı, kullanıla geldiği, Ehlibeyt'e duydukları aşırı sevgi nedeniyle şeriata ve gerçeklere ters düşen, yoldan sapan anlamında, bir itham ve suçlama terimi olarak ileri sürüldüğü göz ardı edilmemelidir. Bununla birlikte Kuran'daki âyetlerin zâhiri değil, bâtını anlamlarını yeğlemeleri nedeniyle, özellikle 10. ve 11. yüzyıllarda, Alevîlerin yaygın bir biçimde Bâtını ve Bâtıniler biçiminde nitelendirildikleri de görülür [Fığlalı 1996: 14].

Burada ele almaya gerek gördüğümüz diğer bir kavram ise Fütüvvet kavramıdır. Fütüvvet; iyi huylardır. Nefisle mücadele etmek, Tanrı buyruklarını tutmak, herkese iyilik yapmak, cömert olmak, din farkı gözetmeksizin bütün insanları sevmek, herkesi bir görmektir. Fütüvvet peygamberlerden kalmadır [Arslanoğlu, 1997:19]. 'Fütüvvet' tabiri sadece genel manada ahlak kuralları manzumesini ifade etmektedir. Aynı zamanda bu kuralları ele alan, 'Fütüvvetname' ismiyle Arapça, Farsça ve Türkçe olmak üzere çok sayıda eser kaleme alınmıştır. Fütüvvetnamelerde Hz. Ali; Fütüvvet'in aslı, kaynağı, ocağı ve doğuş yeri olarak gösterilmektedir.

1.2. Türkiye'deki Alevîler

Türkiye'deki Alevîliği anlayabilmek için, öncelikle Türkiye'de (Anadolu'da) etkili olan akımları incelemek gerekmektedir. Bu akımlar Alevîliğin Anadolu'ya taşınmasına ve orada şekillenmesine ne derece yardımcı olmuşlar ve Alevîliği ne kadar etkilemişlerdir?

Anadolu'da etkin olan akımlardan birincisi, Orta Asya'da İslam'ın yayılımına önayak olan ve Ahmet Yesevi ile başlayan Mevlana ve Yunus Emre tarafından temsil edilen Anadolu Sufiliğidir [Ocak, 1996: 33]. Göçebe yaşayan Türkler samimi Müslüman olmakla beraber, İslamiyet'i anlayış ve yorumlayışları, çok yüzeysel ve şekli olmakla birlikte şia'ya ait izler de taşımaktaydı [Babinger-Köprülü, 1996: 65]. Bu sebeplerden dolayı Yesevilik, göçebe Türk muhitinde eski kabile ananeleri ile karışmak mecburiyetinde kaldı. Nakşibendi ananelerinde de Ahmed Yesevi'nin zikir meclislerinde kadınlar ile erkeklerin bir arada buldukları hakkında rivayetler vardır ki, bu Türk göçebe hayatının kaçınılmaz bir zaruretidir. Yesevilik, kendisinden sonra oluşan tasavvuf mesleklerine kaynaklık ederken birçok tarikatların teşekkülünün de kaynağı olmuştur. Kalenderlik, Haydarilik ve Kübrevilik Yesevinin kaynaklığı şeklinde teşekkül etmiştir [Ocak, 1996: 37-46]. Yesevilik, moğol istilası neticesinde, Horasan, İran, Azerbaycan bölgelerindeki Türkler arasında da mevcudiyetini gösterdikten sonra, XIII. asırda Anadolu'ya da girmiştir. Hacı Bektaş ve Sarı Saltuk gibi birçok Yesevi dervişlerinin ananelerinin XVII. asırda hâlâ yaşıyor olması, Yesevilğin vaktiyle

Anadolu'da ne kadar mühim bir rol oynadığını ortaya koymaktadır [Köprülü, 1950: 211-215; Melikoff, 1993: 167-169].

Bunun yanında Anadolu'da, asıl adı Nasiru'd-din Mahmad b. Ali olan Ahi Evren tarafından Fütüvvet geleneğine dayalı olarak kurulan "Ahilik" Alevîliğin şekillenmesine dolaylı da olsa katkıda bulunmuştur [Babinger-Köprülü 1996: 50]. Ahiler, fütüvvet mesleğine bağlı olduklarından senetlerini Hz. Ali vasıtasıyla Hz. Peygamber'e kadar götürürler. Ahilik, herhangi bir esnaf teşkilatı olmaktan çok, İslam'ın idealize ettiği, başkasını kendine tercih eden, gösteriş ve menfaatten uzak, sadece Allah rızası gözetilen, engin hoşgörü sahibi, dürüst ve cömert insanı var kılabilmek için çalışan ve bu görüşlerini teşkilat vasıtasıyla yayan bir tasavvuf okuludur [Fırlı, 1996: 12].

Fütüvvetin Anadolu'da yayılışı, Abbasoğullarının son devirlerine rastlamaktadır. Moğol istilası, tabiatıyla birçok fütüvvet erinin de Anadolu'ya akınını zorunlu kılmıştır ki, bu suretle bu yayılma, hem sahasını genişletmiş, hem de Anadolu'da fütüvvet erbabının yerleşmesini ve nüfuzunu kuvvetlendirmiştir [Gölpınarlı, 1949-50: 38-63]. Ayrıca Ahi zümrelerinin mensup şahsiyetlerin Osmanlı Devletinin kuruluşunda büyük rol oynadıkları ve Şeyh Edebâli'nin nüfuzlu bir Ahi şefi olduğu, kardeşinin de bir ahi olduğu kaydedilmektedir [Barkan, T.y.: 10].

Fütüvvet ehli Şii, yahut müteşeyyi bir taifedir. İnanışları, hurafelerle karışıktır. Yolları, tamamiyle batınî bir karakter taşır [Babinger-Köprülü 1996: 54]. Bilhassa XVI. yüzyılda, Osmanoğullarına karşı Safavi propagandasını temsil eden fütüvvet ehlinde, XVII. yüzyılda bu batını karakter yavaş yavaş unutulmuş ve fütüvvet yolu yalnız esnaf teşkilatlarına inhisar etmiştir. Fütüvvet ehli, yollarını "Ali yolu" saymakta, Ali ve Ehl-i Beyt sevgisini en büyük fazilet ve vecibe olarak kabul etmektedir. En eski ve hatta bazısı nisbeten Sünnî bir karakter taşıyan fütüvvetnamelerde bile açıkça görülen bu esas, sonraki fütüvvetnamelerde büsbütün kuvvetlenmede ve büsbütün aşırı ve batını bir hal almaktadır. Fütüvvet ehlinde Ehl-i Beyt sevgisi, bir şiardır ve fütüvvetin peygamberden Ali'ye kaldığına inanmak esastır. Fütüvvet erbabının erkanının hemen

tamamı Alevî erkanının aynısıdır. Şedd bağlama, şerbet içme ve şalvar giyme, kardeş tutma, mahfilde oturuş tarzı, dua ve tercemanların Türkçeleşmesi ve Pir tutma gibi, Alevî geleneği içerisinde bulunan bu erkanın büyük kısmı Ahi törenlerinden geçmedir [Gölpınarlı, 1949-50: 38-63].

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki; Anadolu'nun yalnızca Yesevi dervişlerini değil, Türk İslam dünyasının her tarafından gelmiş şehirli unsurları ve bu meyanda ulema, şeyh ve zanaat sahibi her türlü muhacir kabilelerini cezbetmiş olması, Anadolu'nun farklı konumunu ortaya koymaktadır [Barkan, T.y.: 10].

Türkiye'deki Alevîliğin şekillenmesine katkıda bulunan akımlardan bahsettikten sonra şimdi de etnik yapılarına kısaca değinelim. Anadolu Alevîleri etnik yapısıyla ilgili olarak Aleviler; Türkmenler, Kürtler ve Zazalar olmak üzere başlıca üç grupta incelenebilir. Biz bunlardan en önemlisi olan Türkmenleri ele alacağız. Çünkü Kürt ve Zaza Aleviler sayıca çok az olmakle beraber dar bir alanda yaşamaktadırlar. "Türkmen" kelimesi menşei itibariyle ister "Türk'e benzer" anlamında "Türk" ile Farsça "man" ekinden, ister "Türk-i iman" şeklinde bir terkipten, isterse "Türk" kelimesi ile "İri, Yüce" anlamında "men" in Türkçe mübalağa ekinden gelmiş olsun, Türklerin Oğuz boyuna verilen genel isimdir. Ayrıca "Türkmen" adı, Maveraünnehir Müslümanları arasında "Müslüman Türk" anlamında, onları gayri Müslimlerden ayırt etmek için kullanılmıştır. Bu adlandırma XIII. yüzyıldan itibaren yaygınlaşmış ve "Türkmen" kelimesi "Oğuz" un yerini almıştır [Üzüm, 2000: 3]. Türkmen sözü, münhasıran göçebe Müslüman Türklere verilen bir ünvardır [Fırlalı, 1996: 86].

Bugünkü Alevî çevrelerin ataları olan Müslüman Türkmenler, Orta Asya'da yarı göçebe hayatı yaşayan, kitabi ya da orijinal İslam'la yüz yüze gelmemiş, Müslümanlığını "Halk İslam"ı ya da Halk Müslümanlığı" diye nitelendirebileceğimiz biçimde, eski inanç ve gelenekleriyle mezcederek sürdürmeye çalışmış zümrelerdir [Üzüm, 2000: 5]. Bu göçebe Türk boyları, esasen fevkalade samimi Müslüman olmakla beraber, dinin itikat ve muamelatı ile ilgili meselelerinin inceliklerini bütünüyle idrak edemeyecek derecede ümmi idiler. Dolayısıyla İslamiyet'i anlayışları, çok sathi ve şekli idi. Bu bakımdan Yesevilik, Türkmenler arasında eski Türk kabile gelenekleri ve Şamaniliğin

bakiyeleri ile karışmak zorunda kaldı. Yani İslam dini, eski gelenek ve göreneklerin henüz canlılığını kaybetmemiş olduğu göçebe Türk topluluklarında, eski din ve inanışlarla bir arada yoğrularak kabul edilmişti. Bunun yanında, şehir merkezlerinde bütün şartları ile benimsenip yerine getirilmeye çalışılmıştır [Fığlalı, 1996: 90-91].

Alevîler arasındaki etnik farklılık inkar edilemez bir olgudur. Ancak bu etnik farklılıktan dolayı hiçbir yerde ve hiçbir şekilde ayırım yapılmamaktadır. Ağırlıklı görüş olarak Alevîliğin soydan geçtiğini kabul etmelerine rağmen, dedelerin ve çelebilerin Ehl-i Beyt'tin (Hz. Hüseyin) soyundan geldiğini kabul etmelerine rağmen arap olduklarını kabul etmezler [Barın, 1995: 17].

Etnik yapıyı inceledikten sonra Türkiye'deki Alevîlerin nüfusuyla alakalı bazı görüşleri ele alalım. Türkiye'de günümüze kadar yapılan genel nüfus sayımlarının hiçbirisinde kişilerin alt kimliklerine ait herhangi bir bilgi istenmemiştir. Hal böyle olunca nüfus dağılımının gerçekleri yansıtır bir şekilde rakam ya da oranla ifade edilmesi mümkün değildir.

Ancak Alevî yazarlardan Rıza Zelyut ve Cemal Şener Türkiye nüfusunun (1/3) üçte birinin Alevî olduğunu belirtirken, Hamit Baldemir ve Rıza Yürükoğlu, 20 milyon, Cem Vakfı başkanı İzzettin Doğan ise 25 milyon olduğunu belirtmektedir. Yabancı araştırmacılardan Paul Balta bu nüfusun %10-20 arasında, M. Bruienessen ise en az 4-5 milyon olduğunu belirtmektedir [Üzüm, 2000: 20]. Ancak bu rakamlar bilimsel verilerle elde edilmediğinden kesinlik arz etmemektedir. Çünkü böyle bir tesbitin yapılabilmesi için Türkiye'de yaşayan bütün insanlara (nüfus sayımında) mezhep inançları da sorulması gerekir. Böylece elde edilen sonuçlar gerçeği yansıtabilir.

Bununla beraber Alevîlerin günümüz Türkiye'sindeki sosyal durumlarından bahsetmek yerinde olacaktır. Türkiye'de 1950'lerden itibaren kırsal kesimden kentlere gelmeye başlayan Alevîler 1961'den itibaren muhtelif dernekler kurmaya başlamışlardır. 1963 yılında kurulan "Hacı Bektaş Turizm ve Tanıtma Derneği" bunların ilkidir [Kaleli, 2000: 17]. Yine 1960'lı yılların ikinci yarısından sonra Türkiye siyasal yaşamına Alevilerce kurulmuş bulunan Birlik Partisi katıldı. Bu parti bir grup Alevi kökenli

siyaset adamınca 17 Ekim 1966'da kuruldu ve başkanlığına Hasan Tahsin Berkman getirildi. Parti programında din ve vicdan özgürlüğü vurgulanıyor, kamu düzenine, genel ahlaka ve yasalara aykırı olmayan ibadetlerin serbest bırakılması isteniyordu. Partinin katıldığı her seçimlerde oy oranı sürekli düştü ve 1977'den sonra siyasal etkinliğini tümüyle yitirdi [Çamuroğlu, 1994: 6]. 1990'lı yıllara gelinceye kadar ki dönemde Alevîlerin sınırlı bir dernekleşme çabası içerisinde bulduklarını görüyoruz. Bu derneklerden en eskileri ve en bilinenleri Hacı Bektaş Veli ve Karacaahmet Dernekleridir.

Türkiye'de son dönemde yaşanan bazı olayların, Alevîleri inanç ve kültür alanında birleştirdiği, birlikte hareket etme güdüsünü aştığı gözlenmektedir. Yöresel derneklerin sayısında da hızlı bir artış yaşanmakla beraber, vakıflaşma faaliyeti yoğunlaşmıştır. Bu vakıflar arasında en önemlisi, CEM (Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi) Vakfıdır. Bu kuruluşların tamamına yakını şu anda Avrupa Alevî Birlikleri Federasyonu (AABF) çatısı altında bulunmakla birlikte, AABF'ye bağlı olmayan dernekler de bulunmaktadır [Yaman, 2001a].

Günümüz Alevî örgütlenmesinin "temsil" ve bununla ilişkili olarak "meşruiyet" bağlamında yaşadığı sıkıntılar ve buna bağlı olarak bazı eğilimler göze çarpmaktadır. Bu nedenle diğer dernek ve vakıflarınca desteklenmesi gereken çeşitli girişimler, karşılıklı çekememezlik, Alevîliğe ilişkin yorum farklılıkları ve girişimci kadronun aslında bu harekette yer alması gereken birçok insan veya kurumu dışlaması gibi nedenlerle başarısızlığa uğramaktadır. Bunlardan ilki 1992'de Cem Vakfı'nın öncülük ettiği "Alevî Kurultayı" girişimi ve diğeri ise 1994'te Pir Sultan Abdal Kültür Ve Hacıbektaş Kültür Derneklerinin öncülüğünde bir grubun yürüttüğü Alevî-Bektaşî Temsilciler Meclisi girişimidir. 1992'deki bu girişimin aslında çok kapsamlı ve yeterli bir ön programı vardı. Ancak daha yaşama geçirilmeden, Pir Sultan Abdal Kültür Derneği'nin başı çektiği bir grup tarafından benimsenmedi. Bunun üzerine bu girişimin sahibi CEM grubu, bu bölünmüşlüğün kurultaya yansımalarının söz konusu olabileceğini ve bu şekilde de Alevî hareketinde bölünmüşlüğün tescil edilmiş olacağını dile getirerek "ortam uygun değil, halkın bu sürece hazırlanması gerekiyor" diyerek kurultayı erteledi. 1992'deki bu girişimi olumlu karşılamamış olan dernek ve kişilerin öncülüğünde bu kez

1994'te "Alevî-Bektaşî Temsilciler Meclisi" girişimi başlatıldı. Yeterli katılımın çeşitli nedenlerle sağlanamadığı bu mecliste egemen belli gruplar olarak AABF, Pir Sultan ve Hacı Bektaş Kültür Dernekleri ve Semah Vakfı görülmektedir. Bu girişim de kısır tartışmalar bütün vakıf, dernek, dede, yazar gibi unsurları içermemesi ve kimi kişi ve grupların dışlanması nedeniyle sağlıklı bir şekilde doğmuştur. Bu sağlıksızlık nedeniyle olacak bugünlerde bu eksiklikler giderilmeye çalışılıyor. [Üzüm, 1999: 357]. Çeşitli dernek ve vakıf başkanları görüşlerinde, "Alevî-Bektaşî Temsilciler Meclisi" şeklinde yeni bir yapılanmanın oluşturulacağını ifade etmektedirler.

Ehl-i Beyt Vakfının düzenlediği ve düzenlemeyi planladığı kurultayların, Alevî kesimin tamamı tarafında kabullenildiğini söylemek çok zordur. Kurultay sonunda birlik ve beraberlik mesajlarının verilmesine karşın, kurultayı kabullenmeyen vakıf ve dernekler basına verdikleri açıklamalarla 'kurultayın Alevîleri temsil edemeyeceğini, bunun açık bir Şii hareketi olduğunu' belirtmişlerdir [Engin-Franz, 2000: 129]. Ehl-i Beyt Vakfının yaptığı kurultaylar Alevî kesimde ve diğer kesimlerde kesinlikle geniş bir yankı uyandırmamaktadır.

Alevî örgütlenmesi temsil, meşruiyet, dar kadro şeklinde sıralanabilecek geçiş aşaması sıkıntılarını yapısında barındırıyor. Bu geçiş aşamasının doğal bir sonucu olan bu bütünleşme probleminin yakın bir gelecekte çözülmesi de pek mümkün görünmüyor. Alevîlik konusu başta Alevîliğe hizmet iddiasında bulunan dernek ve vakıflarca ihmal edile gelmiştir. Türkiye'deki Alevî örgütlerinde bu konuda herhangi bir somut çaba görülmezken, Avrupa'da iki yeni araştırma kuruluşunun kurulduğunu görüyoruz. Alevî-Bektaşî Kültür Enstitüsü ve Avrupa Alevî Akademisi adlarını taşıyan bu iki yeni araştırma kuruluşunun akademik gereklere uymak koşuluyla, Alevîlik araştırmaları alanına yeni bir dinamizm getireceği umulmaktadır [Yaman, 2001a].

Alevîlerin inanç esaslarına geçmeden önce Türkiye'deki Alevîlerin genel çerçevede kendilerini nasıl değerlendirdiklerine bakalım.

Kendilerini Alevî kabul edenlere göre Alevîlik; Hz. Ali'ye nispet edilen bir tarikat olup, silsile itibarıyla Hz. Peygambere Hz. Ali vasıtasıyla ulaşan tarikatların genel ismidir.

Bektaşılık ise; XIII. y.yılda Kalenderilik içinde teşekkül etmeye başlayıp XV. yüzyılın sonlarında Hacı Bektaş-ı Veli ananeleri etrafında ortaya çıkan bir tarikat olup, Bektaşî bu tarikata bağlı kişi ya da topluluk anlamına gelmektedir [Üzüm, 2000: 3-4].

Alevî yazarlardan Onarlı'nın bu konudaki görüşleri şöyledir: “Alevîlik; Kur'an-ı Kerim'in yorumlanması ve yaşama geçirilmesi açısından, diğer İslami görüş ve uygulamalar olan; Sünnî ve Şii anlayışlara temelde karşıttır. Alevî öğretisi Kur'an'ı baz alarak inancının ve hayat tarzının odağına insanı yerleştirir. Bütün insanlar diline, ırkına, rengine, cinsine bakılmaksızın eşit ve kardeştir. Alevîlikte sevgi, paylaşım, mutluluk, özgürlük, adalet herkesin doğal bir hakkıdır. Alevîlikte insanın insanı sömürmesi yoktur. İnsanların doğuştan sahip oldukları hakları ve özgürlükleri vardır ki; bu husus Kur'an'da emredildiği için Alevîlikte uygulanmaktadır. Kadın ve erkek için eşit olarak emredilen “Allah'ın Buyruğu” evrensel hukuk normlarını da oluşturur ki, tüm bu olgular Alevîlerin toplumsal ilişkilerinde hayatiyet kazanmıştır. Hz. Muhammed, sınıf, dil, din, ırk, cinsiyet, kültür, gelenek-görenek, sosyo-ekonomik durum, düşünsel ve felsefi inanç da ayırım gözetmeksizin, tam bir eşitlik içerisinde ve gönüllük temelinde, Medine'de toplum mühendisliği tasarımı ve mutabakatı olan bir “Toplum Sözleşmesi”(Medine Vesikası) sunmuştur [Onarlı, 2001b].”

Onarlı bu görüşünde, Alevîliğin Sünnîlikle aynı kaynaktan beslendiği halde her ikisinin de birer farklı yorum olduğu hatta birbirlerine karşıt oldukları vurgulamaktadır. Yani Kur'an-ı Kerim'i kabul etmekle birlikte onu birbirinden tamamen farklı şekilde yorumlamaktadırlar. İnsanı ele alma ve ona değer verme açısından da sanki Alevîler kendilerini öne çıkarmak istemektedirler. Ancak Alevîlerin Kur'an'ı baz alarak insana bakış açısı ele alındığında, Sünnîlerin bakış açısından farklı olduğunu söylemek oldukça zor olacaktır. Çünkü Sünnîliğin insana değer vermediğini, insanlar arasında ayırım yaptığını söylemek, gerçeklere uygun bir yorum değildir. Ayrıca aynı kaynaktan beslendiklerini ifade ettikten sonra Alevîlikle Sünnîliğin temelde birbirine zıt olduğunu ifade etmek sağlıklı bir yorum olmaz.

Demir'in bu konudaki görüşleri ise farklıdır. Alevîlik bir felsefe değildir! Alevîlik İslam'ın içinde bulunan bir inanç yorumudur. Yani İslam'ın batınî yorumudur. Her

inanç gibi, kendi felsefi değimlerini içinde taşır. Alevilik, Hz. Muhammed'siz, Ali'siz ve “Ehl-i Beyit'siz olmaz. 1400 sene evvel Hz. Peygamber'in Ehli Beyt'ini, yani onun sevdiği dostu Hz. Ali'yi, kızı Fatıma anamızı ve torunlarını korumak, onun getirdiği İslamiyet'i korumak ve devam ettirmek için İslamiyet'e Aleviliğin temeli atılmıştır. Arayışa gerek yok. Alevilik 1400 senedir belirlenmiş. İnanç ierikliği bellidir. Kim bu gün Aleviler kimlik arayışı içinde diyorsa, Aleviliği kmsemeye çalışıyor demektir. Bilinçli bir şekilde Aleviliği yanlış yönlere çekmeye çalışıyorlar. Bugün belirli örgütlerde çalışan genç ve yaşlılarımız, bilhassa gençlerimiz; kendileri Alevi inancının içeriğini bilmedikleri veya başka bir amaçla Alevi hareketini kullanarak bir yerlere varmak istedikleri için, dışarıya yönelik Aleviliğin bir kimlik arayışı içinde olduğunu yansıtıyorlar. Özellikle de ileri gelen ve Alevi örgütlerin başında olan ve halen Alevi değerlerini kavrayamamış bazı insanlarımız, bugün toplumların önüne çıkıp kendini Alevi uzmanı olarak tanıtarak Alevi inancını yanlış bir şekilde insanlara yansıtıyorlar” [Demir, 2001b].”

Demir'in görüşleri Sünni anlayışa daha yakın ve biraz içe bakış şeklindeydir. Aleviliği bir felsefe olarak değil de, bir batını yorum olarak değerlendirmektedir. Esas yakındığı konu, Aleviliği yaşayarak örnek olmak ve onu diğer insanlara anlatmakla yükümlü olan kişilerin dahi Aleviliği anlamadığı, anlatamadığı ve hatta bu kimselerin yüzünden Aleviliğin yanlış anlaşıldığıdır.

Kaleli'ye göre, “Alevilik; bir mezhep değil, haksızlığa karşı doğmuş bir tepkidir. Laik Cumhuriyette anlamını bulan ilerici, toplumcu bir yaşama biçimidir. Bu yaşama biçiminin özünü akılcı muhalefet oluşturur. Anadolu Aleviliği başlı başına bir kültürdür. Onun namazı bilinen şekilci biçim değildir. O, insanın insana niyazını namazdan üstün tutar. Kul hakkına saygıyı esas alır. Tanrıya tapınmayı insana hizmetle yerine getirir [Kaleli, 1992: 18].”

Aleviliği bulunduğu coğrafyada şekillenmiş bir kültür olarak değerlendiren bu görüş; “Haksızlığa karşı başkaldırı” şeklinde ifade edilerek sosyal bir boyutta ele almıştır. Ancak haksızlık tabiri ile ne kastedildiği açık değildir. Karşılıklı sevgi ve saygının ön

planda olması sebebiyle ibadetlerinin de sosyal içerikli olarak sevgi ve saygıya dayalı olduğu vurgulanmaktadır.

Alevîler kendi içlerinde çıkan modernist (yenilikçi) hareketleri ise şöyle değerlendiriyorlar:

“Bugün cemlerini halen sandalyede oturarak yapan dernekler var. Biz yeniliklere karşı çıkan bir yapıda değiliz. Devamlı yeniliklere açık bir toplumuz. Fakat bu yenilikler belirli bir şekilde, inancı zedeleyip alaya almamalı. 1400 seneden beri gelen Alevî inancının değerlerine uymalı. Cemlerimize biz neden katlıyoruz, hangi amaçla bir ceme gidiyoruz, cemde biz kimin karşısına çıkmaya çalışıyoruz, dualarımızla kime ulaşmaya çalışıyoruz, kimden af diliyoruz, kimleri anmaya oraya gidiyoruz? Yoksa sandalyede oturarak, ayak ayak üzerine atarak, tiyatrodaki veya sinemada bir film izlemeye mi gidiyoruz? Veya bir konsere katılıp öndeki zakiri dinlemeye mi gidiyoruz? Aynı ve yeni bir Kimlik aramaya gerek yok. Gizlenmemiş, saklanmamış, açıkta olan çok güzel bir inancımız var. Hz. Muhammed'den, Hz. Ali'den bize emanet edilmiş. Bu inanç atalarımıza, dedelerimize çok güzel değerler vermiştir ve bu inancı kavrayabilirsek bize de çok güzel şeyler verecektir [Demir, 2001a].”

Alevî öğretisinde, kendi çevreleri arasında dini ve ideolojik farklılık bulunmasının başlıca nedenlerini Güngör şöyle sıralıyor; “Alevîler; tarih bilincinden ve bilimsel düşünce metodolojisinden yoksun kalarak, kendi köklerinden giderek uzaklaşmışlar ve son kerteye gelmişlerdir. Alevîler ütopyalarından vazgeçerek geleneksel söylemlerini bırakmışlardır. Tarihsel süreç içinde Alevî toplumuna önderlik etmiş, ulularının düşünce ve davranış muhayyilesinden kopmuşlar, tarihsel hafızalarında var olan düşünce ve davranış birlikteliğini yaşama geçirememişlerdir. Tüm bunların yerine de bir şey ikâme edemediklerinden boşlukta kalmışlardır. Alevîler tarihsel ve geleneksel kimliklerine sahip çıkmaları için yapmaları gereken şey, Alevîliğin geleneksel inanç boyutu muhafaza edilerek; Alevîliğin diğer kurum ve kuruluşları çağdaş ölçüt ve kentsel koşullara göre yeniden tanımlanmalı ve yapılandırılmalıdır [Güngör, 2001].”

“Alevîlik; İslamiyet içinde İslamiyet’in yabancılaşmasına, istismarına, Hz. Muhammed, Hz. Ali ve Ehl-i Beytine karşı Emevi ve Abbasi Halifelerinin haksız uygulamalarına karşı asırlardır süren bir muhalefet sonucu oluşmuştur [Şener; 1991: 39].”

Şener’in görüşleri de Alevîliğin bir muhalefet olduğu yönündedir. Her zaman olduğu gibi burada da Alevîliğin haksızlığa tahammülünün olmadığı vurgulanmaktadır. Ancak Alevîliğin haksızlığa uğradığını iddia ederek, asırlardır karşı tarafa kin beslemesinin ve fırsat buldukça bu kinini açığa vurmasının ne kendilerine ne de başka bir kimseye faydası yoktur. Ayrıca Alevîliği haksızlığa karşı oluşmuş bir muhalefet tabanına oturtmak da başlı başına bir haksızlıktır.

Düzgün’ün görüşleri de bu doğrultudadır. Ona göre; “Alevîlik; insanoglunun ürünü olan iyi ve güzel ne varsa, hangi düşünce ve eylem insanlığın hayrına ise, onu yadsımak yerine ona kendi sisteminde seçkin bir yer ayırmayı yeğlemiş, onu kendi kültürüne katma geniş yürekliliğini gösterebilmiştir. Bu yaklaşım onu daha da zenginleştirdiği gibi, onun dar anlayış ve dogmalardan sıyrılmasına da ayrıca katkıda bulunmuştur. Yine eski Hint, Yunan, Urartu vb. ülkelerin dinlerinden, Şamanizm’den bir çok iyi şeyi alıp kendi potasında eritip yeni ve evrensel yanları güçlü bir sentez oluşturmasını sağlamıştır [Düzgün, 2002b].”

Düzgün, görüşünde insanı merkeze koymakta ve Alevîliğin tamamen insan merkezli bir yaklaşım olduğunu anlatmaktadır. Bunun yanında Alevîliğin elde ettiği malzemeleri kendi potasında eriten ve onların iyi yönlerini alarak güçlü bir sentez oluşturarak bunu insanlığın faydasına sunduğunu vurgulamaktadır. Ancak şu unutulmamalıdır ki, hiçbir din ve mezhep insanı bir tarafa itmemiş ve aşağılamamıştır. Çünkü din zaten insanı yüceltmek için vardır. Hal böyle olunca Alevîliğin daha insancıl olduğunu ısrarla vurgulamaya gerek kalmamaktadır.

Alevîlik hakkındaki biraz daha bilgi sahibi olmak ve Alevîliği biraz daha tanımak için, Alevîliğe ait inançlara/inanışlara değinmekte yarar vardır.

1.2.1. Alevîlerin İnançları

Alevîlerin inanç ve ibadet anlayışının kendine özgü yönleri bulunmaktadır. Bu anlayışın temeli, biçimden çok özü esas almasına dayanır. Biçimsel anlamda ibadetin bir araç, olgun insan olmanın ise esas amaç olduğu kabul edildiğinden cemlere katılmak, oruç tutmak yetmez. Eline, diline, beline bağlı olmayan, en kutsal varlık olan insanı sevmeyen, olgunlaşmamış insanların ibadetleri de boşunadır. Bu kişiler Cem törenlerine alınmadıkları gibi toplumdan da dışlanırlar. Alevî inancının temeli Hak-Muhammed-Ali sevgisine dayanır [Yaman, 2001b]. Alevîlik İslâm'ın bir ölçüde tasavvufi yönünü temsil eder. Ancak geleneksel Alevîliğin inanç yapısı homojen bir özellik arzemez. Bu bakımdan günümüz Alevîliğinin inanç özelliklerini etraflıca ve sağlıklı bir biçimde ortaya koymak pek mümkün görünmemektedir. İslam'ın alt bir kimliğini teşkil eden Alevîlik de detayıyla ilgili yorumları ne olursa olsun bir inanç sistemi benimsemiştir [Gölpınarlı, 1963: 128]. Buna göre; Alevîliğin kendi içinde geliştirdiği sistemin (kendi tabirleri ile; İslam'ın Türk yorumu) temel inançlardan önemli olanlarını ele alacağız.

Alevî inancında benlik, gösteriş, insanları hor görmek, iyiliği başa kakmak, haddini bilmemek gibi şeyler, tamamiyle kötüdür ve insanlığa yaraşmayan davranışlardır. Tarikat ehli, eli açık, gözü toktur. İyiliği kötülükle değil, kötülüğü iyilikle karşılar. Kendisini, herkesten aşağı görür. Kardeşlerinin hayrına koşar, açığı doyurur, susuzlu kandırır, onlara can-baş verir. Bir üzüm tanesi bile ezilir de kırk kişiye sunulur. Bir lokma bile bin kişiye bölünür, tarikat yolunda benlik-senlik yoktur, dirlik-birlik vardır. Ancak Alevîlerin inançlarının temeli hurafelere dayanır ve bu inançların merkezini Ali teşkil eder, Muhammed ikinci plandadır [Gölpınarlı, 1949: 50].

Hurafe diyebileceğimiz inanışların hemen hemen her inanç sisteminde bulunduğu muhakkaktır. Ancak bu hurafelerin, inancın temeli olması bir inanç sistemi için düşündürücü bir durumdur. Çünkü inancın temeli (semavi dinlerin temeli) kitap ve peygamberdir. Alevîliğin hurafelere dayanması, inanca batınî bir yorum getirmesi onu Sünnilikten ayıran yönleridir.

Ayrıca Sünî inanıştan çok farklı olarak Alevî inancında, tenasüh inancını yaygın bir şekilde görmekteyiz. Ali'nin beden değiştirerek, ilk peygamberden büyük velilere kadar bütün dönemlerde kendini gösterdiği ve Hak-Muhammed-Ali nurunu taşıdığıdır ki, Hacı Bektaş Veli'nin de Ali'nin kendisi olduğuna dair inançta, yine tenasüh inancının gereği olarak yaygın ve köklü bir yer tutar. Bu nur ilk peygamberden Muhammed'e kadar gelmiş, en sonunda Fatıma ile yine Ali'de birleşmiştir. Bu nurun kaynağı Fatıma'dır ve Muhammed-Ali-Hasan-Hüseyin Fatıma'da dünya yaratılmadan önce mevcuttu. Ayrıca zikredilmesi gereken temel inançlardan biri de hulul, Allah'ın insan bedenine girmesi inancıdır. İnsanın hayvan, eşya ya da bitki şekline girmesi diye açıklanan “don değiştirme” de, önemli yer tutan inançlardandır [Ocak, 1989: 133-154]. Yine Hak Muhammed-Ali bir bütün ve aynı nurdandır. Bu üçlünün bir bütün olduğuna, birbirinden asla ayrılamayacağına dair inanç da temel inançlardandır. Hatta güneşin Muhammedî, ayın ise Ali'yi temsil ettiği inancı da buradan gelir [Eröz, 1990: 212].

İnançları konusuna bir menkıbeyle örnek verelim:

Bütün mevcudat ve mahlukattın en kutsal varlığı insandır. Ulu Tanrı Adem'i yaratırken, kendi nurunu ve cemâlini ona vermiştir. Tanrı insan-ı kâmilin özünde ve yüreğindedir. Cihan var olmadan Cenab-ı Hak, Muhammed-Ali-Fatıma-Hasan ve Hüseyin, ervahını yaratmış, bunları fezada yeşil kandilde asmış, on iki imam on dört masumu bunlarda saklamış ve esrar-ı ilahi elest bezminde bu kandilde Hak-Muhammed-Ali arasında konulmuş, bu muhabbet aşk, esrarından doğan muhabbet cevherinden kainat var olmuştur. Bu sebepten ehlibeytin, on iki imam ve on dört masum-u pâkin sevgisi mutlaka farz olmuştur [Gölpınarlı, 1963: 128].

Burada Ehli Beyt sevgisi farz koşulmakta ve farziyetinin kaynağı olarak da bir menkıbe anlatılmaktadır. Oysa farzın kaynağını bir menkıbeye dayandırmak olanaksızdır. Çünkü din kitap ve sünnete dayanan bir kurumdur. Menkıbeler dini literatürde kesinlikle bağlayıcı değildir. Çünkü menkıbelerin bilimsel bir değeri olmadığından inandırıcılık değeri de düşüktür. İnsanlar inanıp inanmamakta da serbestirler.

Alevî inanç ve kültürü dikkatle incelendiğinde, onun, sosyal, siyasal, kültürel her türlü gelişmeye açık bir seyir izlediği görülür. Söz konusu özelliğin oluşmasında çeşitli etkenlerin rol oynadığı muhakkaktır. Bununla birlikte, en küçüğünden en yücesine kadar tüm değerler sisteminin, insana endekslemiş olması, başlıca etken olarak görülmelidir. Bu olgu, Alevî inanç ve kültürünü, İslamiyet'in ortaya çıkışı ile sınırlamak yerine, insanoğlunun yarattığı, yaratmakta olduğu ve yaratacağı düşünülen en iyi ve en özgün değerlere açık bir yolda ilerlemeye götürmüştür [Kılıç, 2001].

Alevîlerin inanç sistemlerinde Allah'ın varlığı ve birliği kabul edilmekle beraber Allah'ın mahiyeti konusundaki algılama Sünnîlere göre farklıdır.

Alevî inancında, Tanrının tam olarak algılanabilmesi mümkün değildir. Yine de her insan, gönlü, aklı ve algılamasının gücü oranında Tanrıyı hissedebilir. Manevi yaşamı anlayan, algılayan ve yaşayabilen her insan belirli bir ölçüde Tanrıyı da anlayacaktır. Tanrıyı tam olarak algılamak gibi, onu tam olarak tanımlamak da olanaksızdır. Çünkü insanın manevi yönü ne kadar kişiselse, Tanrı da o kadar kişiseldir. Yani Tanrı her insanın gönlünde ve gönlüne göredir [Keçeli, 1996: 95]. Allah'ın varlığına ve birliğine iman ise; “İnandım” sözünü söylemekten ibaret olmadığı, bunun amale yansıyan bir takım belirtilerinin bulunmasının gerekliliği ifade edilir. Kişi ikrarında dürüst olmalı ve buna bağlı kalmalıdır [Üzüm, 2000: 67].

Allah'a imanı ifade eden Kelime-i Şehadet'i Alevîler; “Tanrının ortaksız ve tek tanrı olduğuna tanıklık ederim. Hz. Muhammed'in Tanrının elçisi olduğuna tanıklık ederim. Hz. Ali'nin Tanrının velisi ve Tanrı elçisinin vasisi olduğuna tanıklık ederim” [Keçeli, 1996: 176]. şeklinde ifade ederler. Kelime-i Şehadet'in genel anlamı (yorumsuz Sünnî anlayışı), Tanrının varlığını ikrardır, kabuldür, ona ortak koşmamaktır, sürekli onu anmak, ona yönelmektir. Sünnî anlayıştan farkı (batini yorumu) ise, Alevîlerde İnsan; Tanrıya bir kulluk yapmaktan öte, kutsal bir yaratıktır. İnsan Tanrının bir parçasıdır. Onun nurundan oluşmuş bir yaratıktır. Onun için Alevîler her insanda Tanrıyı görürler ve insanı kutsal sayarlar. Hayır ve Şer kendisinin elinde olup, Tanrı tarafından belirlenmiş değildir. Kişinin iradesi özgür bir iradedir, kader insanın kendi elindedir [Demir, 2002].

Her insanda hatta her varlıkta Allah vardır. Her şeyi O yaratmıştır, hayrı da şerri de. Ancak insanın iradesi cüz'î iradedir. Tamamen özgür olmayıp küllî iradenin kuşatması altındadır.

Alevîlerle Sünnîler arasında temel inanç konularında zahiri olmasa bile batını farklar vardır. Sünnîlerde doğrudan Allah'a yapılan ibadetler, Alevîlerde dolaylı yollardan, merkeze insanı koyarak yapılmaktadır. İnanç konularında olduğu gibi, ibadetler konusunda da batını yorum öne çıkılmaktadır.

Alevî olmanın şartı: Allah'a kul, Hz. Muhammed'e ümmet, Hz. Ali'ye talip ve Hz. Hüseyin'in yolundan gitmektir. Alevîlikte İslâm'ın şartı 40'tır. İmanın şartları da bu kırk şartın içinde mütalaa edilir. Alevîler, Allah'a sevgiyle yaklaşırlar korkuyla değil. Bu nedenle Sünnîler de var olan ve imanın şartları arasında sayılan "Şerrin Allah'tan geldiğine" inanmak Alevîlerde yoktur. Kader anlayışı ve yorumlanması farklılık arz etmekte, insanın iradesiyle rabitalandırılmaktadır. Alevîler, insanı doğuştan olgunlaşmamış, ham kişiliğe sahip olarak farz ederler. Bu nedenle de insana İslamiyet'in kırk şartı aşamalı ve dört kademeli olarak uygulanarak; pişirilir, olgunlaştırılarak "İnsan-ı Kamil" yapılır. Böylelikle de olgunlaşmış bir topluma doğru gidilir [Sultan, 2001].

Alevîlikte; insanı, dünyayı ve topyekün evreni yaratan Allah inancı oldukça merkezi bir konuma sahiptir. Ancak bugün Alevî kitleye mensup olanlar içinde Allah'a inanmayanların da bulunduğu bir vakıdır. Bunun sebebi yeni yetişen kuşakların geleneksel Alevîliği yeterince kavrayamadığı ve Alevî ileri gelenlerinin Tanrı fikrini açıkça ortaya koyamaması, pozitivist ve materyalist felsefenin bu kitle üzerindeki etkileridir. Ayrıca Alevîliğin materyalist bir felsefe olduğunu savunanlar bile vardır [Kaygusuz, 1996: 11]. Tanrı kavramına tekamül sonucunda ulaşıldığını savunanlar da vardır [Üzüm, 2000: 72]. Ehl-i Beyt sevgisi Alevîliğin esaslarından birisidir. Hatta bazı Alevîler kendileri için "Aleviyiz" yerine "Ehl-i Beyt'iz" derler. Tüm Alevîler Ehl-i Beyt'i derin bir sevgiyle severler. Alevî – Bektaşî yolunda kin tutma yokken ve bu yol kinden uzaklaşmayı dinsel kural yapmışken, Ehl-i Beyt düşmanlarına nefretle yaklaşır, lanet okurlar [Keçeli, 1996: 112].

Alevîlerin, Ali'ye bakışları hem tartışmalı hem de çelişkilidir. Ali, peygamberin amcasının oğlu, damadı, halife, büyük bir savaşçı ve oniki imamın başıdır. Bununla beraber Alevî inancında Ali, ilahî özelliklere sahip, Tanrının yeryüzündeki görüntüsüdür. Ali'ye yönelik anlatılan menkıbelerde o, mitolojik bir varlıktır. O, yer, gök yok iken vardı ve tecelli eden ilk nurdur. Ali, Alevîler için tarihsel bir şahsiyet olmaktan ziyade mitolojik yönünün kabullenilmesiyle anlam kazanır [Eskiocak, 1996: 35].

Hz. Ali'nin tarihi şahsiyeti, inançları, düşünce ve yaşayışı tarihi realiteye uygun biçimde ortaya konmadığı için onu seven halk, hayalinde farklı bir Ali oluşturmuş, onu öyle tanımış ve öyle sevmiştir. Bu konuda Ali'ye Tanrılık nisbet edecek kadar ileri gidilmiştir. Böylece mitolojik ve folklorik diyebileceğimiz bir Ali oluşmuştur.

Günümüzde Alevî kesim arasında Hz. Ali'ye bağlılık konusunda, bir uçta onu "tanrı sırrı" olarak görüp ona bağlanmanın altını çizenlerden, diğer bir uçta onu 1400 yıl evvel yaşamış, ölmüş bir din büyüğü görüp bugün ona bağlılık vurgusu yapmanın anlamsız olduğunu söyleyenlere kadar hemen her çeşit düşünce mensubu bulunmakla beraber, ağırlıklı anlayış onun peygamberin damadı, on iki imamdaki ilki, Muhammed'le birlikte yolun, erkânın sahibi-kurucusu olduğunu kabul etme ve onu sevip sayarak yaşama şeklindedir [Üzüm, 2000: 80].

Sünni olarak tanınan kişiler de Ali'yi ve Ehl-i Beyt'i Alevî ölçüsünde sevebilir. Ancak bu sevginin vasfı ve ölçüsü çok değişiktir. Ancak Peygamberin damadı ve dördüncü halife olmasından, hak ve adaletten ayrılmadığının bilinmesinden doğan bu sevgiyi, bir Alevînin Ali'ye karşı duyduğu sevgi ile kıyaslamak mümkün değildir.

Alevîler arasında çok yaygın olarak anlatılan menkıbelerden birini Ali anlayışına ışık tutması açısından burada kaydedelim:

(Peygamber) Muhammed miraca gider. Önüne bir aslan çıkar ve ondan korkar. Peygamberlik yüzüğünü ona verir. Böylece yoluna devam eder. Allah'la buluşur. Bir

sofra gelir. Tepside pilav vardır. Perdenin arkasında Allah vardır. Perdenin arasından bir el uzanır ve pilavdan yer. Muhammed geri döner gelir ve Ali kendine ne gördüğünü sorar. O da aslandan bahseder. Ve yüzüğüne üzülüğünü söyler. Çünkü o peygamberlik hatemidir. Bunun üzerine Ali ağzından yüzüğü çıkarır verir. Muhammed de "Ya Ali senin bir anne babadan doğduğunu bilmeseydim sana Allah derdim" der. Böylece Mirac'da Muhammed Ali'nin sırrına ermiş olur [Eröz, 1990: 222; Gölpınarlı, 1963: 128].

Bu menkıbede Muhammed'in peygamberliği kabul edilmekle birlikte, neredeyse Ali'ye Tanrılık isnat edilerek, Muhammed'in, Ali'nin sırrına erdiği vurgulanarak, büyüklüğü, yüceliği ima edilmektedir. Menkıbelerle kaydedilen bu tip anlayışlar inanışlara zarar verici boyutlara ulaşmaktadır. Hz. Muhammed'in peygamberliği ve Hz. Ali'nin de ona inananlardan olduğu kabul edilirken, (..sana Allah derdim) tarzındaki bir anlayışın bir menkıbeyle yayılması çok sakıncalıdır.

Alevîlerin en karakteristik vasıflarından biri de "Tevella" (Ali'yi ve Ehl-i Beyti sevme ve onlara bağlılık) ve "Teberra" (Ali ve Ehl-i Beyt düşmanlarını sevmemek onlardan uzak durmak, yüz çevirmek) akidesidir. Tevellayı oluşturan ikinci bir unsur da, Ali ve Ehl-i Beyt yolunu izlemek, o yolda verdiği ikrardan dönmemektir. Ali'ye olan sevginin yanında onun yaptığını yapmak, yapmadığını yapmamak suretiyle, dil ile ikrar ettiğini kalp ile tasdik ve işleriyle kanıtlayacaktır. Teberra'ya gelince: Bu nefret ve lanet Hz. Muhammed'e, Ali'ye ve onların soyuna yapılan haksızlıklar ve zulümlere karşıdır [Ulusoy, 1986: 211].

Tevella ve Teberraya da kısaca değindikten sonra Alevîlerin Kur'an'ı nasıl değerlendirdiklerine bakalım. Alevîlere göre de Kur'an Tanrı kelamıdır, günümüze kadar herhangi bir değişiklik söz konusu olmadan gelmiştir. Ancak onun hem zahiri hem de batını yönü vardır. Sünnîler onun zahirine, Alevîler ise bâtinî yönüne ağırlık verirler [Zelyut, 1990: 30]. Kur'an'ın sıhhati ve yorumuyla ilgili görüşler ne olursa olsun asıl olan canlı Kur'an'dır [Yürükoğlu, 1994: 94].

Alevîlerin Kur'an'ı kabulü Sünnîlerin kabulünden pek farklı olmamakla beraber, Kur'an'ı yorumlayış tarzları ve Kur'an'a bakış açıları onları Sünnîlerden farklı kılmaktadır. Bakış açısı farklı olunca ister istemez ciddi farklılıklar da ortaya çıkmaktadır. Yine farklılık arz eden konulardan birisi de ahirete iman konusudur.

Ahiret, cennet ve cehennem inancı konusunda da Alevîlerin tek bir anlayış içinde bulduklarını söylemek mümkün değildir. Gerçekte cennet ve cehennemin bulunmadığını ve ruhun devrinin söz konusu olduğunu ileri sürerken, bazıları da cennet ve cehennemin hak olduğunu belirtir [Kaya, 1993: 74].

Alevîliğin temelini oluşturan inanışların en önemlilerinden birisi de Dört Kapı-Kırk Makam olarak nitelendirilen ve ham insanı olgunlaştırmayı amaçlayan akidedir.

Alevîlikte kamil olma dört kapıdan geçmeyi gerektirmektedir. Bu kapılar; Şeriat, Tarikat, Marifet ve Hakikat kapılarıdır. Her kapı da kendi içinde makam olarak adlandırılmış olan, on ayrı aşamaya ayrılmıştır. Bu düşüncede çeşitli yaklaşımlar olmakla birlikte; Şeriat: Anasından doğmaktır, dünyaya gelmek bilgi sahibi olmak ve kendini kurtarmaktır. Tarikat: İkrar vermek, yapılan hatalara, işlenen kusurlara tövbe ederek, dürüst olarak yaşamaktır. Marifet: Nefsini bilmek, bilginin meyvesini almak, çevreye, ülkeye ve insanlığa yararlı hale gelmektir. Hakikat: Hak'ı kendi özünde bulmaktır. Sonsuz yaşama ulaşmak, Hak'tan aldığını halka aktarıp insanlığın gönlünde yaşamaktır [Keçeli, 1996: 106].

Dört Kapı, Kırk Makam akidesi, Alevî-Bektaşilerde yaygın ve köklü bir akidedir. Buna göre dört kapı ve kırk makam şöyle ifade edilir:

Şeriat Makamları: 1. İman etmek, 2. İlim öğrenmek, 3. İbadet etmek, 4. Haramdan uzaklaşmak, 5. Ailesine faydalı olmak, 6. Çevreye zarar vermemek, 7. Peygamber'in emirlerine uymak, 8. Şefkatli olmak, 9. Temizliğe dikkat etmek, 10. Yaramaz işlerden sakınmak.

Tarikat Makamları: 1. Tövbe etmek, 2. Mürşidin isteğine, öğütlerine uymak, 3. Temiz giyinmek, 4. İyilik yolunda savaşmak, 5. Hizmet etmeyi sevmek, 6. Haksızlıktan korkmak, 7. Ümitsizliğe düşmek, 8. İbret almak, 9. Nimet dağıtmak, 10. Özünü fakir görmek.

Marifet Makamları: 1. Edep (eline, beline, diline sahip olmak), 2. Mâsiva'dan (Tanrıdan başka her şeyden) tecerrüd, 3. Perhizkarlık, 4. Sabır ve kanaat, 5. Haya, 6. Cömertlik, 7. İlim, 8. Hoşgörü, 9. Özürünü bilmek, 10. Ariflik.

Hakikat Makamları: 1. Tevazu, 2. Kimsenin ayıbını görmemek, 2. Yapabileceği hiçbir iyiliği esirgememek, 4. Allah'ın her yarattığını sevmek, 5. Tüm insanları bir görmek, 6. Birliğe yönelmek ve yöneltmek, 7. Gerçeği gizlememek, 8. Mana'yı bilmek, 9. Sırرا ermek, 10. Allah'ın varlığına ulaşmak [Yaman, 1995: 233-234].

Alevî inancının temel akidelerinden bahsettikten sonra, hayatlarında yer verdikleri ibadetlere değinelim.

1.2.2. Alevîlerin İbadetleri

Her inanç sisteminde olduğu gibi, Alevîliğin de yol ve erkan kuralları vardır. Bu yol ve erkan kuralları bu inancın temel kurallarıdır. Bunlar basit kurallar değildir. Ancak Yol ve Erkan kurallarını yerine getirerek Alevî inancına adım atılmış olunur.

Alevîlerde ibadet, inançlar konusunda anlatılanların pratik olarak yapılmasıdır. Bu ibadetlerde kullanılan terim ve kelimeler tamamen kendi içinde farklı anlamlar kazanırken mitolojik temele dayanan inançların somut olarak da Alevî toplum tarafından temsil edilmesidir. İbadetleri, ocakzade olanlardan başkası yapamaz. Bunun dışında yapılan ibadete ve çeşitliliğine göre görevlileri vardır. Alevîlik inancını eski inançların bakiyesi olduğunu ifade ettiğimizde, ibadetlerin de aynı şekilde bu bakiyenin parçaları olarak var olduklarını söyleyebiliriz. Eski inançların merkezini nasıl "Ali" teşkil ederse, ibadetlerin merkezini de "Ali" teşkil etmektedir. Alevîlik ibadetleri, Ali

soyundan olduğuna inanılan dedeler-seyyidler tarafından yönetilir ve uygulanır. Bilgilerin ve inançların olduğu gibi, bütün ibadetlerin de tek hakimi dedelerdir. Çünkü inançlarına göre, dedeler oniki imam soyundan gelirler ve tek yetki sahibi de onlardır. Alevîlik inancına göre "Dede" peygamber soyundan gelen ve ocakzade olan insanlardan olur [Taşkın, 1997]. Dini görevlerin hepsini onlar yerine getirirler.

Dedelerin pratikte uyguladıkları ve yönettikleri ibadetler Sünnîlerin uyguladıkları ibadetlerden farklılık arz etmektedir. Alevîlik Anadolu İslam'ı olarak yorumlanmakta ve Alevîliğin ibadetinin de farklı olduğu vurgulanmaktadır. Alevîler, camide yapılan ibadetin Emeviler döneminde İslam'a sokulduğunu savunur. 5 vakit namaza, 30 gün Ramazan Orucuna uymazlar. Bu tür ibadetleri Anadolu İslam'ı değil. Anadolu insanına dayatılan Arap Müslümalığı olarak algılarlar [Zelyut, 1994: 9]. Bu düşüncelerinden dolayı da bu ibadetlere sıcak bakmazlar ve uygulamazlar.

Alevîlerin ibadetinin en önemlisi Ayin-i Cem'dir. Ayin-i Cem, yapılan cem evi de dolayısıyla, Alevîler açısından çok önemli bir yere sahiptir. Ayin-i Cem, başlı başına bir ibadet şeklini temsil ettiği gibi, farklı ibadetlerin belli bir sıraya göre sıralandığı bir toplantıyı kasteder. Farklı sebeplerle yapılan cem'ler olduğu gibi, farklı farklı ibadetlerin uygulandığı cemler de vardır.

Alevîlikte cem ve semah ibadeti, İsrâ ve Mirac olayı ile birlikte yaşama geçmiştir. Semah'ın Piri, Ebu Zerr Gıfari'dir. semah ve cem'e müzik ise, Hz. Muhammed döneminde "tef" ile girmesine karşın, esas ritüel olarak şekillenmesi; Türklerin İslâmiyet'i kabulleriyle olmuş ve çöğür, kopuz, gibi bağlama türleri girmiştir. Alevîlikde cem ve semah ibadeti, İsrâ ve Mirac olayı ile birlikte yaşama geçmesi şu menkıbeyle anlatılır: Muhammed miraca gitti. Ansızın yoluna bir aslan çıktı Aslan kükreyerek Hz. Muhammed'e hücum etti. Aslan'ın durumunu gören resul o onda ne yapacağını bilemedi. Gaibden bir ses duydu. "Ey Muhammed! Aslan senden bir nişan ister. Hz. Muhammed yüzüğünü çıkardı, aslanın ağzına verdi. Orda yüzük aslanda nişan kaldı. O zaman aslan sakinleşti. Hz. Muhammed yoluna devam etti. Sidret'ül Müntehâ'ya erişti. Orada dost, dostuna kavuştu. Doksan bin kelâm söyledi. Otuz bini şeriat'a ait idi ki tüm ümmete ait oldu. Geri kalan altmışbini Hz. Ali'de mefhar-ı sır

oldu. O dem Hz. Muhammed'e, bal süt ve elma verdiler. Bunlar seçilmiş yiyeceklerdendi. Mirac'dan dönerken Hz. Muhammed bir kubbe gördü. Safayı Safa denilen kubbe ilgisini çekti, ilgiyle kapısına vardı. Kırklar orda sohbet ederler idi. Hz. Resul kapıyı çaldı. İçerden kırklar iitip: "Kimsin dediler, nedir hcetin?"

Hz. Resl:

"Hz. Peygamberim, aın kapıyı, içeri gireyim, siz erenler ile demididar göreyim" dedi.

Cevap verdiler:

"Bizim aramıza peygamber sıgmaz, peygamberliğin var ümmetine eylesen" dediler.

Hz. Muhammed bu sözleri duydu geri döndü, tam gidiyordu. Hak Teala Hazretlerinden tekrar nida geldi.

"Ya Muhammed kapıya var."

Resl Hazretleri nidayı iitip hemen geri döndü ve kapıyı çaldı.

"Kim O?" diye sordular

Hz. Muhammed:

"Ben peygamberim. Aın içeri gireyim. Mübarek yüzlerinizi göreyim" dedi.

"Bizim mabeynimize Resul sıgmaz ve hem bize hacet değildir" dediler.

Tanrının elçisi bu söz üzerine gene geri döndü:

Allah'tan bir ses iitti:

"Ya Habibim! Var yine o kapıya, meclise dahil ol: dn geri" dedi. Seyyid geri döndü. Geldi kapının halkasına el vurdu.

"Kimsiniz?" dediler.

Resl:

"Sırr'ul kayym, hdiml fukarayım, bir yoksulum" dedi.

Bir dahi: "Ene biatihim, ene miskinim, ene fukarayım." dedi

O anda kapı açıldı.

Hz. Resul, kapıdan içeri girdi. nce sağ ayağını bastı. Baktı ki, otuz dokuz sahabe otururlar. Meğer birisi taraya çıkıp parsa gitmiş idi. Selman Farisi derler idi ona: Meğer ki, ah-ı Merdan Ali dahi muhabbette hazır idi. Bunlar, Resul hazretlerini görünce

kıyama durdular. Yer gösterdiler. Seyyid geçip Ali'nin yanına oturdu. Lakin, Ali olduğunu bilmedi. Andan sonra baktı: yirmi ikisi müzekker (erkek), on yedisi müennestir (kadın).

Onlara sordu:

“Sizler kimlersiniz, size kim derler.” dedi

“Biz kırklarız” deyi cevap verdiler.

Hz. Muhammed Mustafa dedi ki:

“Ben müşkilde kaldım. Sizin küçüğünüz ve ulunuz kimdir ve hanginizdir,” dedi.

Kırklar: “Bizim ulumuz da uludur ve hem küçüğümüz de uludur, bizim kırkımız bir, birimiz kırktır. diye cevap verdiler.

Hz. Muhammed Mustafa:

“Ya hani biriniz eksik n’oldu birinize” dedi

Kırklar:

“Seydullaha gitti”, deyü buyurdular. Ve hem dediler ki, “niçin sordunuz? Selman da burada hazırdır, hazır bil”, dediler.

O demde Şah’ı Merdan Ali mübarek kolunu uzattı; ve birisi “Destûr” deyü ona neşter vurdu. Kan revan oldu, cümlesinin bileğinden aktı. Bir damla kan dahi pencereden gelip meydana döküldü. Meğer ki, taşra parsına çıkan Selman Farisi’nin kolundan idi. Murtaza Ali’nin kolunu bağladılar, cümlesinin kanı durdu.

Parstan Selman-ı farisi geldi. Bir tane engür yani bir üzüm tanesi getirip seyyidin önüne koydular.

“Hadimü’l fukara, hadimlik edip, bu üzüm tanesini kısmet eyle, kırk kişiye pay et”, dediler.

Seyyid, bakakaldı fikre düştü: “Bunlar kırk kişi, bu bir üzümü nasıl kısmet edeyim” dedi. Derhal, Hazreti İzzetten, Cebrail Aleyhisselama emroldu ki; “Habibim fikirde kaldı: Tez yetiş cennetten bir nur tabak al, Habibim Muhammed’e ilet. O engürü bu tabak içinde ezip şerbet eylesin. Kırklara bahşedip içirsin” dedi.

Cebrail Aleyhisselam, cennetten bir nur tabak alıp Resul Aleyhisselamın huzuruna geldi. Tabağı önüne koydu.

“Şerbet eyle, ya Hz. Muhammed”, dedi.

Kırklar da, “üzümü nasıl pay edecek görelim” diye bakıp dururken, Seyyidin önünde nurdan bir tabak zahir oldu. Gün gibi şule verdi. Seyyid ol tabak içine su koyup şakkul kamer parmaklarıyla üzümü şerbet eyledi. Kırkların önüne koydu. Kırklar ol şerbeten içtiler. Cümlesi mesti elest oldular. Kendisi yarı kıldılar. Bunlara bir halet oldu ki, oturdukları yerden ayağa durdular. Bir kere “Ya Allah” deyip dest verdiler. Üryan ve büryan semah’a girdiler. Seyyid dahi bunlarla semah ederken mübarek başından imamesi yere düştü. O imameyi aldılar, kırk pare kıldılar. Bellerine bağlayıp tennure ettiler. Hz. Muhammed kırklara pirlelerini ve rehberlerini sordu:

Kırklar:

“Pirimiz Şah-ı Merdan Ali’dir, rehberimiz Cebrail Aleyhisselam”dır dediler.

Bunun üzerine Muhammed Ali’nin orada olduğunu anladı. Hz. Ali Hz. Muhammed’in yanına doğru yürüdü. Hz. Muhammed, Hz. Ali’nin geldiğini görünce tecella ve temanna ile Hz. Ali’ye yer gösterdi. Kırklarda Hz. Muhammed’e katılarak Hz. Ali’ye saygı ile eğilip yol açıp yer gösterdiler. Bu sırada Hz. Muhammed, Hz. Ali’nin parmağında mirac’a giderken aslanın ağızına verdiği yüzüğü gördü [Atabay, 1992: 13-20].

Bu menkıbede Hz. Muhammed’i peygamber kimliğiyle kabul etmeyen, Hz. Ali’nin liderliğindeki bir meclis söz konusudur. Diğer inanç ve ibadet anlayışlarında olduğu gibi Hz. Muhammed’in peygamberliği konusunda da usul hatası yapılmaktadır. Diğer menkıbelerde de Hz. Muhammed, Hz. Ali’nin seviyesinden düşük gösterilmiştir. Hz. Muhammed dahil bütün meclis eğilerek Hz. Ali’ye yol açıp, yer göstermiştir. Hz. Muhammed’in peygamberliğini ve onun miraca çıktığını kabul ettikten sonra Hz. Ali’yi onun üstünde kabul ederek, ona hangi makamın verildiği merak konusudur.

Anlatılan bu menkıbe cem ibadetinin temel mantığını oluşturmaktadır. Alevilikte temel İbadet Cem’dir. Bunda oniki hizmetçi bulunur. Bir Alevînin bu törene katılabilmesi için: Pir-Dede, Rehber, talip olması gerekir. Dede: (Pir) Peygamber soyundan, seyid ve ocakzadedir. Bütün işleri dede yapar. O taliplerinin her hizmetini yürütür. Rehber: Dede ile Talip arasında bağlantı kurar. Talib’in yapması gerekenleri öğretir ve onu dedeye

götürür. Talip ise: Alevî cemaatine dahil olma isteğinde olan kimsedir. Musahibi olması gerekir [Eröz, 1990: 105].

Menkıbede anlatıldığı gibi, Hz.Muhammed; Mirac dönüşü “Kırklar Meclisi”ne uğrar, cem eda eyler, semah döner, engür içer. Allah ile konuşmalarını anlatır. Meclisin üyesi ve büyük tasavvufcu Ebu Zerr Gıffari; Hz.Muhammed’e Allah’ı gördün mü? diye sorar. Resûlullah da, Allah’ı “nur” olarak betimler [Noyan, 1985: 50].

Hız. Muhammed döneminde ki Kırklar Meclisi devrin alimlerinden olmuştur. Çeşitli ırklara mensup meclis üyeleri gönüllülük temelinde birebir eşit İnsan-i kamil kişileridir. Bu seçkinler topluluğu 17’si kadın ve 23’ü erkek olmak üzere 40 insan aynı zamanda, Hz.Muhammed’e gelen Vahyleri ilk duyan ve yorumlayıp uygulayanlardır. Hz.Ali döneminde de Kırklar Meclisi devam etmiştir [Aydın, 2000]. Alevîlerin bugün çok önem verdikleri, üzerinde durdukları ve kurmaya çalıştıkları kurumlardan birisidir.

Bugün halen belli bir düzen içinde titizlikle yürütülen meclisler ve cemler; cemin yapıldığı yer anlamına gelen ‘Cemevi’nde yapılır. Alevîler için cemevinin icra ettiği fonksiyon tartışılmazdır. Cemevinin kaynağı da yine Hz. Muhammed’in uygulamaları olarak gösterilir. Bazı ayetlerle de cemin ve cemevi’nin mantığı örneklendirilir. Buna göre:

Hız. Muhammed; Mekke’de “Vahy”leri tebliğe başladıktan birkaç yıl sonra gizli bir yapı oluşturur. İslâmi cemaati yönetmek ve ibadetleri eda etmek için bir evi karargah olarak kullanırlar. “Dâr-ün Nedve” denen bu “cemaatevi” gizli bir cemevi’dir. Enfal Suresi 30. ayette bu husus belirtilmektedir. Araf Suresi 31. ayette cemevi tanımlandığı gibi, yapılacak işlerde anlatılmaktadır. Hac Suresi 34. ayette belirtilen hususlar ve “mensek” terimi cemevi ile yıllık “görgü cemi” tanımlayarak, farz olduğunu belirtmektedir. Mekke’de “Dar-ün-Nedve” de oluşturulan ve İslami toplumu yöneten “şura”ya, Hz.Muhammed’in “danışma organı”na “Kırklar Meclisi” denmektedir. Bu meclisin eda ettiği ibadet tarzına da “Kırklar Cemi” denir [Fırat, 1983: 201].

Alevîlerde Kadınli erkekli yapılan Cem ibadetleri; toplu tapınma biçiminin çok önemli bir törensel ve şölensel boyutunu oluşturur. Bu Cem'lerden önemlileri şunlardır:

İkrar verme (Yol Alma) Cemi; Bir kişinin Alevi Bektaşî yoluna alınması amacı ile yapılan ayindir. Yola dışarıdan girmek isteyenler uygun görüldüğü takdirde, ikrar verme ayini ile yola alınırlar.

Âl-i İmran Suresinin 81. ayeti (Hani Allah peygamberlerden 'kesin bir söz (misak)' almıştı: "Andolsun size kitap ve hikmetten verip sonra size beraberinizdeki doğrulayan bir elçi geldiğinde, ona kesin olarak iman edecek ve ona yardımda bulunacaksınız." demişti ki: "Bunu ikrar ettiniz ve bu yükü aldınız mı?" Onlar: "İkrar ettik" demişlerdi de "Öyleyse şahid olun, ben de sizinle birlikte şahid olanlardanım" demişti, gereğince; yedi ile onsekiz yaş arası her Alevi genç kız ve oğlan; "İkrâr verme ve nasip alma Cemi"yle bir ocağın talibi olur [Görkem, 2001].

Görgü Cemi: Görgü Kurbanı / Terceman Kurbanı diye de adlandırılan bu ayin, en önemli ayindir. "On İki Hizmet" yapıldığı gibi, köyde veya mahallede bulunan herkes görgüden geçilir. Bu ayinde görülen canlar, ikrarlarını tazelerler. Yıllık olarak talibler kontrol edilmiş olur. Kural olarak yaz aylarında yapılmayan (kış aylarında yapılan) bu törene, Düşkün Olanlar hariç tüm canlar katılır, başka deyişle görünürler. Görgü Cemi, Yılda bir kez kış aylarında "hac farızası" gibi kabul edilerek icra edilir. Görgü Cemlerinde; dâra durma, sitem çekme, tarığa düşme, halka namazı, tevhid çekme, boy verme, baş okutma, semah dönme, eğitim ve telkin, hakkullah verme, ikrar alma, sorgulama-cezalandırma-aklama, gibi dinsel ve sosyal evreleriyle birlikte; lokma, adak, kurban tıglama, gibi şölensel bölümleri ihtiva etmektedir [Yaman, 1998: 201].

Musahip Edinme Ayini: Alevîlerde iki ailenin yani iki karı-kocanın, Ahiret kardeşi, yol kardeşi olması amacı ile kesilen kurban ve bu amaçla yapılan törenin adıdır. Musahiblik Cemi; Tebbet Suresi gereğince "çiğ"iken pişmiş iki canın ya da iki ailenin yola alınış erkânıdır. Bu sure gereğince, iki can "Ebu Lehep" gibi boyunlarına bükülmüş ip bağlanarak (iki tosun ya da koçlu kuzulu varsayımla) ve eşleri ardlarında, ipin ya da yağlığın ucundan rehber tutmuş (yedeklemiş) olarak Pir huzuruna meydana getirir.

Canların rızalığıyla ve bir törensel seremoniyle yola alınırlar. [Keçeli, 1996: 105]. Muhasiplik, bir kez yapılır. Ölüm, dargınlık ya da ayrılık gibi nedenlerle bozulsa bile bir daha yapılmaz [Bozkurt, 1982: 54].

Abdal Musa Cemi: Bu törende kural olarak, bir yola alınma veya görgü amacı yoktur. Genellikle kış aylarında komşuların veya kurban kesmek isteyenlerin isteği üzerine Abdal Musa cemi düzenlenir. [Keçeli, 1996: 106] Bazı bölgelerde Perşembeyi Cumaya bağlayan gecelerde olmak üzere her hafta Abdal Musa kurbanı yapmak gelenek halindedir. Doğu Anadolu'nun bazı kesimlerinde "Dede" geldiği zaman, komşular toplanıp beraber kurban keserler. Buna, "iştirak kurbanı" denmektedir. Abdal Musa kurbanına buralarda rastlanmaz [Ulusoy, 1986: 225].

Cem ibadeti konusunu ve bugün halen uygulanan Cem ibadeti çeşitlerini inceledikten sonra önemli bir ibadet olan namaz konusunu ele alalım. Namaz Sünniler için olmazsa olmaz derece önem arzeden, farz bir ibadettir. Alevîlerde de namaz vardır. Ancak inanç ve ibadetlerde olduğu gibi namaz konusunda da bakış açıları, anlayış ve uygulamaları Sünnîlere göre farklılık arz etmektedir.

Alevîler, namazlarının, "niyaz" olduğunu; bunun anlamının dua, yakarış olduğunu söylerler. Allah'ın insana tecellisi ve onun gönlüne yerleşmesinden dolayı, niyazları insanadır. Niyaz, insana saygıyı açıklayan bir davranış biçimidir. Sözlük anlamı yalvarma ve duadır. Ancak Aleviler karşılarındaki insana yalvarmak ya da ona dua etmek için niyazda bulunmazlar. Aksine Tanrıya aşık olduklarını, O'na sonsuz bir sevgiyle bağlandıklarını göstermek için, özünde Tanrısal cevher bulunan insan önünde eğilirler [Keçeli, 1996: 179].

Alevî inancının karakteristik bir özelliği olan insanı yüceltme, ona Allah'tan dolayı değer verme namaz konusunda da karşımıza çıkmaktadır. Allah'a olan şükran ve minnet belirtmek için insan vasıtasıyla Allah'a ulaştırılmak amaçlanmaktadır.

Alevîler Fetih Suresinin 10. ayetini -"Muhakkak ki sana biat edenler (ancak) Allah'a biat etmektedirler. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir."- delil göstererek; Niyazın

da bir biat olduğuna inanırlar. Bu biat törenini El ele / El Hakk'a sözleriyle anlatırlar. Niyaz şöyle yapılır: Sağ ayak baş parmağı sol ayak baş parmağı üzerine konulur. Buna "Ayak Mühürlemek" denir. Kollar göğüste, sağ el üstte parmaklar düz ve açık olarak çaprazlanır. Her elin orta parmağının ucu öbür taraf omuz başı istikametine gelecek şekilde açık tutulur. Baş göğse indirilir, biraz öne ve sağa eğilmiş olarak durulur. Alevîler güneşe göre; namaz, niyaz ve dua ibadetlerini ayarlamışlardır. Güneşin doğuşu ve batışı ile öğlen ortalamasına göre üç öğün dua seremonileri vardır. Bu dualardan sonra işe ve aşı başlarlar. Gece yarısında yine bireysel dua ibadetleri vardır. Sünnîler de olduğu gibi 5 vakit, Şiiilerdeki gibi 3 vakit namaz ; Alevîlerde yoktur. Alevîlerde daha çok bireysel, Allah'ı anma ve dua (salat) faaliyetleri vardır. Alevîlere göre, Kur'an-ı Kerim'de namaza yönelik vakit ve şekil kavramları belirtilmemiştir. Kur'an'da 80 küsur yerde "secde" ve 264 yerde "dua" ibadeti faaliyeti geçmektedir ki, Alevîler de bu faaliyetleri "Niyaz" olarak yapmaktadırlar. Nisa Suresi 103. ayette : "Allah'ı ayaktayken, otururken ve yan yatarken zikredin" buyrulmaktadır. Alevîler bu buyruk doğrultusunda Cemlerde "niyaz" eda ederler. Alevîlerde kible insanın cemalidir, kıyam salavat ile ayağa doğrulmadır, kıraat ise Kur'an sure ve ayetlerinin duvaz ve nefeslerle diz üstü gelinerek saz eşliğinde okunmasıdır. Rükûya varma, secdeye inme, sücûd yere niyaz, alın koyma, çapraz el bağlama, boyun bükme gibi vücut ritüellerini, Alevî cem ibadetinin her safhasında görmek mümkündür. Bu ibadet biçimine: "Halka Namazı" denir. Ramazan ve Kurban bayram namazları iki secde halinde yapılan cem ile eda edilir [Balaban, 2001].

Alevîler namaz konusuna da (ayetlere) batını bir yorum getirerek, namazın şeklini ve formatını tamamen farklılaştırmışlardır. Uygulamalarını ayetlerden deliller getirerek desteklemektedirler. İslam dininin beş şartından biri kabul edilen namaz, Müslümanlara günde beş vakit olmak üzere farzdır. Allah, kullarına bu ibadeti yerine getirmelerini emretmiştir. Alevîlerin, Sünnîlerle aynı terimleri kullandıkları bir gerçektir. Fakat önemli olan bu terimlerin içlerinin nasıl doldurulduğudur. Çünkü aynı terimleri kullanmak, bu terimlere aynı manaları yüklemek anlamına gelmiyor.

Aynı durum oruç konusunda da karşımıza çıkmaktadır. Diğer inanç ve ibadetlerde olduğu gibi, Alevîler oruç konusunda da farklı inanç ve uygulamalara sahiptirler.

İslam'ın temel prensiplerinden olan oruç, Ramazan ayı boyunca yerine getirilmesi farz olan ibadetlerden biridir. Bunun dışında nafile olan oruçlar olmakla beraber, bunlar bireyin kendisine bağlı ve emir ve zorunluluk içermemektedir. Oruç, Alevîler için de önemli ibadetlerden birisidir. Ancak namaz konusunda olduğu gibi, yorum burada da Sünnîlerden farklıdır. Peki Alevîler, ne zaman ve nasıl oruç tutarlar? Alevîler Ramazan Orucunu kabul etmemekte ve önem vermemektedirler. Ancak kendi inanç sistemleri içinde, belli zamanlarda Muharrem ve Hızır Orucunu tutmaktadırlar [Atun, 2000].

Muharrem ayı, Arap toplumunda takvimin ilk ayıdır. Yılbaşı olmasından dolayı Muharrem ilk günleri kutsal sayılmıştır. Bakara Suresi 183. ayetinde belirtildiği gibi önceki topluluklara da oruç farz kılınmıştır. Hz. Muhammed'in de Muharrem ayında oruç tuttuğunu İslam'î kaynaklardan bilmekteyiz. Fecr Suresi 1.- 5. ayetlerde "Muharrem ayı"nın ilk on gecesini işaret ederek ve "on peygambere" izafeten, "on geceye yeminle başlar" ki kutsiyeti ifade etmektedir. Kur'an'ın Fecr Suresi'ne dayanarak Alevîler "On gün Muharrem Orucu" tutarlar. Muharrem'in 10'unda da Hz. Hüseyin şehid edildiği için, ilave olarak 2 günde "Yas Orucu" tutarlar. Alevîler esas olarak muharrem de 12 gün oruç tutmaktadırlar. Bazı yörelerde ise, 15 gün olarak oruç tutulmaktadırlar ki bu durum farz değildir. Alevîlere göre Kur'an'da Muharrem orucu 10 gün farz kılınmıştır [Gül, 2001].

Alevîler Kur'an'da farz kılınan orucun Ramazan Orucu değil de Muharrem Orucu olduğunu iddia ederler. Böyle inanırlar ve böylece uygularlar. Alevîler ayrıca Şubat ayının ikinci haftası son günü Perşembe'ye gelecek tarzda 3 gün Hızır orucu tutarlar ve sonunda da cem düzenlerler. "Oruç tutmak, sadece yemekten içmekten kesilmek değil, nefsin isteklerinden uzaklaşmaktır." Onların tebliğ ettikleri Vahy'leri farz telakki ederek yerine getirmişlerdir. Hızır Orucu'da böylesi bir ibadettir [Erdemir, 2001].

Ramazan Orucuna gelince Alevîler arasında birkaç farklı inanç ve eğilim vardır. Bazıları, Hz. Ali Ramazan ayında şehid edildiği ve Muaviye'nin de bayram yaptığına inandıkları için Ramazanda oruç tutmamaktadırlar. Buna karşın Hz. Ali'nin şahadetinden dolayı 9 gün oruç tutanlar da vardır. Ayrıca Ramazan ayının 20'sinden

sonra, Kur'an-ı Kerim nüzul ettiği için bazı Alevîler 9 gün bazıları ise, Kadir gecesi ile birlikte olmak kaydıyla 3 gün oruç tutmaktadırlar [Onarlı, 2000].

Alevîlerin çok önem verdikleri ve Cem'lerde devamlı uyguladıkları bir ibadet daha vardır. Alevî halk tarafından "semah, samah, zamah, semağ" gibi yerel sözlerle adlandırılan bu ibadetin doğrusu semah'dır [Birdoğan, 1994: 441]. Bölgelere göre farklılıklar arz etmekle beraber hemem hemen her Cemde mutlaka semah yapılır.

Alevîlerde semah bir ibadet biçimidir. Semahda "Şems Suresi" gereğince dönülür ve eda edilir. "Sırât-ı Müstakîm"de nura (güneşe) gidişin simgesi olan semah; "Makam-ı Mahmûd'a" ulaşmanın da bir aracıdır. Sema'ya uçmayı betimleyen semah; başlama, ağırlama, yeldirme ile coşkuyla, cezbeyle, aşkla, vecdle uçup yel olurcasına ruhsal ve döngüsel olarak, Allah ile bütünleşmedir. Semah, ayakta Allah'a yapılan bir ibadettir. Semah, Hz. Muhammed'in Mirac'ını sembolize ettiğinden; semah ederken/dönerken Sercem'e (dedeye) sırt çevrilmez. Semah dünyanın dönüşünü, Evreni ve Güneş sistemini sembolize eder. İnsan de mikro düzeyde bir evrensel sistemdir. İradi ve bedensel özellikleriyle, bilgi ve becerisiyle "Mutlak-ı Vucûd"un bir parçası olan insan, semah ile O'nunla hemhal olur [Şener, 2000: 42].

Semahlarda yerel ayrılıkların görülmesinin sebebi, göçebe toplum yaşam biçiminin farklılığından kaynaklanır. Gerektiğinde kurallar yaşam biçimine göre düzenlenir. Ya da yeni kurallar konur. Semahların başlangıç, oynanışı ve bitiminde görülen bölgesel ayrılıklar biraz da buradan kaynaklanır. Semahların belli sayıda kişilerce oynanmasına özen gösterilir. Türkü ile oyun iç içedir. Ezgiler genellikle bağlama ve keman ile çalınır. Vurmalı ve cafcacflı sazlar kullanılmaz. Böylece oyunun kutsallık işlevi korunmuş olur. Semah yapılırken semah dönenlerin üzerindeki giysiler çok renkli ve değişikdir. Daha doğrusu halkın günlük, bayramlık giysisidir. Belli bir kalıp söz konusu değildir. Erkekler de kadınlar da temiz giysileri ile semah yapmaya özen gösterirler. Semahlarda bireyin bağımsızlığı ana ilkedir. Hiçbir semah türünde herhangi bir şekilde oyuncular arasında el ele tutuşulmaz. Her semahçı kendi içinde bağımsızdır. Semahlarda bağımsız birimlerin bütüne uyumları söz konusudur. Semahlar iki ana figüre dayanır. Bunların

başında kuşun uçuşunu andıran kolların aynı anda kalkıp inişi figürü gelir. İkincisi yürüyüş ve ayak figürüdür. Bunlar arasında da bir uyum vardır [Bozkurt, 1995: 24-29].

Semahın daha çok folklorik görünmesine rağmen aslında dini yönü ve içeriği oldukça ağır basmaktadır. Alevîler için yapılan hareketler şekilden çok bir özün yansımasıdır. Önemli olan hareketlerin özünde yatan manadır.

1.2.3. Sünnilerin Alevîlere Bakışı

Sünnilerin Alevîlere bakışını genel olarak alimlerin, dini cemaatlerin ve halkın bakışı şeklinde üç grupta mütalaa etmek mümkündür.

Alim diyebileceğimiz kesimin büyük çoğunluğunun ciddi bir bilgi eksikliği bulunmaktadır. Gerek İlahiyat Fakültelerinde gerekse İmam Hatip Liselerinde bazı derslerde verilen özet bilgilerin dışında Alevîliğin tarihçesi, temel inançları ile ibadet anlayışları etraflıca işlenmemektedir. Onlara göre Alevîlik hilafet sebebiyle ortaya çıkan tartışmalarda Hz. Ali'nin yanında yer almayı ifade eden bir anlayış olup, bugünkü haliyle özellikle ameli açıdan İslam'î hüviyetini zayıflatmıştır [Demir, 2001b]. Ayrıca sistematik bilgi kaynaklarının olmayışı, haklarında sağlıklı bilgi edinebilmeyi zorlaştıran sebeplerdendir.

Sünni kesimde Alim kategorisine giren zümrelerin büyük bölümünün Alevîlerin cami ve cemaatten uzaklığı, Ramazan Orucu tutmaması, kadınların İslam'î tesettüre uymaması gibi yönlerini dikkate alarak, onlara biraz da “negatif” bir perspektiften baktığı açık bir şekilde müşahede edilmektedir. Sünni halka gelince; onlar da kendilerine öğretilen bilgiler istikametinde Alevîlerin İslam'ın namaz, oruç ve hac gibi temel prensiplerini yerine getirmediklerini, dolayısıyla da dini kimliklerinin zayıf olduğunu düşündükleri anlaşılmıştır [Üzüm, 2000: 118].

Tarih boyunca Alevîlerin, en azından önemli bir bölümünün Sünnilerden uzak, dağlık bölgelerde hayat sürmeleri ve kendi inanç ve ayinlerini büyük bir gizlilik içinde

yürütmeleri sebebiyle, hem Sünnîler onları hem de onlar Sünnîleri zaman zaman yanlış anlamış, yer yer karşılıklı olumsuz kanaatler serdedilmiştir. Özellikle 1960'lardan sonra iç göçler akabinde Sünnîler büyük şehirlerde birlikte yaşadıkları Alevîleri daha yakından tanıma imkanı bulmuş, iyi komşuluk ilişkileri tesis etmiş, yer yer ticari ilişkilere girmiş onları olduğu gibi kabul etmiştir [Görkem, 2001].

Sünnî kökenli olmakla beraber sol hareketler içinde yer alan kimselerin Alevîliğe bakışı ise bir çok Alevînin bakışının önüne geçecek derecede bir özellik arz etmektedir. Onlara göre sol akımlara destek vermesi laik bir karakter taşıması, inanç özgürlüğünün altını çizmesi ve statükoya karşı tarih boyunca muhalefeti temsil etmesi gibi açılardan ele alındığında Alevîlik desteklenebilir [Üzüm, 2000: 119].

Dini Cemaatlerin Alevîliğe ve Alevîlere bakışı ise; tarihi sebebi ne olursa olsun Alevîliğin gerçekte İslam'ın ana ilkeleriyle yeterince örtüşmediği, yorumlarının Batını karakter taşıdığı yolundadır. Mesela; Alevîliğin "Hz. Ali'ye mensubiyet olduğunu, ancak bugün Alevî kitlenin Hz. Ali'yi yeterince bilmediğini, onlara iyi niyetlerle yaklaşarak Hz. Ali'yi anlatmak gerektiğini, yine onlara Hz. Ali'nin İnanç ve tutumlarıyla bağdaşmayan davranışlarını nezaketle hatırlatmak icap ettiğini ifade ederler [a.g.e., s. 120].

Alevîlik istikametini muhafaza edebilmiş bir görüntü sergilememektedir. İtikadi ve ameli yönden problemlili hususlar vardır. Mesela inanç açısından onların bir kesimi Hz. Ali'ye normal sınırları aşan neredeyse onu ilahlaştıran bir tutum içindedirler [Taşkın, 1997].

1.2.4. Alevîlerin Sünnîlere ve Şiîlere Bakışı

Alevîlerin Sünnîlere bakışı biraz daha kesin ve yargılayıcıdır. Mesela dinin hakikatine inanan, Alevîliği İslam'ın ilk döneminde meydana gelen hilafet tartışmalarıyla ilişkilendirenler Sünnîliği Ehl-i Beytin yanında yer almamak, Hz. Ali'yi ikinci plana

itmek, Yezid başta olmak üzere Emevi çizgiyi benimsemek olarak gördükleri için Sünnîleri bu yolda yürüyen kimseler olarak değerlendirmektedirler [Taşkın, 1997].

Dinin gerçekliğini kabul etmeyen, Alevîliği de tarihi ve tasavvufî bağlarından büyük ölçüde soyutlayıp onu yaşam biçimi, insanı değer veren felsefe gibi algılayan kesimler ise dindar Sünnîlere çağın gerisinde kalan kimseler olarak bakmaktadırlar [Sultan, 2001].

Zelyut bu konuda şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Alevîlerin dışında kalan halkın %10’u başka inançlara mensuptur. Geri kalan halkın ise yarıdan çoğu laiklikten yana saf inanan insanlardan oluşmaktadır. Militan şeriatçı Sünnî Müslümanlığı bence temsil etse etse %10 gibi küçük bir azınlık temsil ediyor. Bunlar da varlıklarını son yıllardaki toplumsal bozulmadan yararlanarak seslerini gür çıkarmaya başladılar. Ama uzun ömürlü olacaklarını sanmıyorum” [Zelyut, 1994: 9].

Alevî dergah, vakıf ve dernek çevrelerinin tamamına yakını Şiiliğe, dolayısıyla Şiiilere karşıdır. Alevî halkı ise; genellikle Şiiilik hakkında bilgisizdir [Üzüm, 2000: 124].

Bu konudaki Ulusoy’un görüşleri ise şöyledir: “İslam ülkelerindeki Şiiilik kadın ve erkeğin katı şekilde ayrılması ve erkeğin kadından üstün tutulması, namaz, oruç, hac vs. ibadetlerin dinin şartı olması gibi kurallar, katı taassup ölçüsünde uygulanmaktadır. Halbuki Anadolu Alevîlerinde bu katı uygulamalara yer olmadığı gibi, insanın ve inancın yüceliğine dayanan temelinde sevgi ve hoşgörülü bir ahlak sistemi geliştirilmiştir” [Ulusoy, 1986: 45].

XVI. yüzyıldan itibaren Alevî topluluklar, Erdebil Tekkesiyle irtibatı büyük ölçüde kopuk olarak yaşamışlardır. Şu mutlaka belirtilmelidir ki bu topluluklar XV. asrın son çeyreğinden itibaren yüz yüze geldikleri 12 imam Şiiiliğini asli hüviyetiyle almamış, Ehl-i Beyt ve bilhassa Ali sevgisini, 12 imam anlayışı, tevella, teberra ve Kerbela matemi gibi hususları sathi biçimde alıp kendi tarihi yapısına uydurmuştur [Üzüm, 2000: 10].

Bugün İran'daki veya diğer İslam ülkelerindeki Şiilikle Anadolu Alevîleri arasındaki benzerlik yok denecek kadar azdır [Ulusoy, 46: 1986].

Türkiye'deki Şiilerle Alevîler arasındaki ilişkiler, tanışma düzeyinde iç göçlerle başlamış; 1980'lere kadar somut münasebetler gelişmemiştir. Genellikle Şiiler, Alevîleri özden kopmuş, Ehl-i Beyt ve Oniki İmam yolundan uzaklaşmış kimseler olarak değerlendirmiştir. Alevîler de onların Hz. Ali, Ehl-i Beyt ve Oniki İmamı öne çıkarmaları bakımından, kendilerine Sünnîlerden daha yakın; fakat ibadet anlayışı bakımından kendilerinden uzak, ayrıca etnik bakımdan da İran eksenli olduğunu düşünmüştür. Alevî vakıf ve dernekler Şiilerin içine girmiş olduğu bu teşebbüslere şiddetle karşı çıkmış; gereken yerlerde sözlü ya da yazılı açıklamalarla, Şiiliğin kesinlikle Alevîlikten farklı olduğunu vurgulamışlardır. Sonuç olarak Şiiler, Alevîleri Şiileştirme yolunda ciddi, kitlesel, somut ve kalıcı başarılar elde edememişlerdir. Bu bir bakıma tarihi akış ile de paralellik arz eden bir durum olarak görünmektedir [Engin, 2000: 131].

Şiilerin de Alevîlere bakışına kısaca değinerek bu konuya burada son verelim. Şiiler; Türkiye'deki Alevîlerin gerçekte kendileri gibi On İki İmam Şiiliği mensubu olduklarını, ancak Osmanlıların kasıtlı olarak onlara tarihi bağlarını unutturduğunu, üstelik ağır baskı ve zulümlere maruz bıraktığını, sonuçta onların Ehl-i Beyt, On iki İmam, Tevella – Teberra, Takiyye gibi hususları içi boş olarak muhafaza edegeldiklerini, bu kitlenin mutlaka eski orijinine dönmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Şifî halkın Alevîlere bakışına gelince, hemen tamamına yakını onların “bozulmuş Şii” olduğuna inanırlar [Üzüm, 2000: 123]. Bu durum onları İslam'î duruştan uzaklaşmaktadır.

1.3. Alevîler Hakkındaki Ön Yargılar

Türkiye'deki Alevî kesimin en çok rahatsız olduğu konulardan birisi, diğer insanların Alevîler hakkındaki önyargıdır. Tarafların birbirlerini tanımamalarından kaynaklanan önyargılar olmakla beraber, bizzat karşı tarafı karalamak ve aşağılamak

maksadıyla bilinçli/bilinçsiz olarak yakıştırılmış, insanları etkileyip yönlendirmek için uydurulmuş sözler de vardır. Her konuda olduğu gibi bu konuda da önyargıların ortadan kalkması için gerekli olan, tarafların iyi niyetli bir şekilde birbirini tanınması, birbirlerine tanıtılması gerekmektedir. Bilinçsiz ve art niyetli olarak yapılacak olan herşey tarafları birbirinden daha da uzaklaştırabilir. Bu konuya ışık tutması için tarafların ön yargılarını, bundan duydukları rahatsızlıkları ve çeşitli değerlendirmeleri aktarmaya çalışacağız.

Alevîlerin; “Alevîlerin cemi bir cümbüşdür, cemlerde mum söndü yaparlar, ana baci tanımazlar, besmelesiz oluşları sebebiyle kestiklerinin ve pişirdiklerinin yenilmez, Alevîlikle Şîlik aynıdır, bütün Alevîler solcudur, Alevîler yıkanmazlar, Alevînin yattığı yatak ertesi gün yakılmalıdır, Alevîden kız alınmaz, Alevîye kız verilmez, Alevîlik bir inanç biçimi değil, bir yaşam biçimidir, Hz. Hüseyin asidir, halifeye karşı gelmiştir” gibi sözlerden rahatsızlık duyguları muhakkaktır [Aydemir, 1995: 24]. Daha da aşırısı Alevîler insan eti yerler gibi bilinçli ya da bilinçsiz üretilen söylentiler, uzun zamanlardan beri Alevîlerin diğer insanlara karşı çekingen davranmalarına sebep olmuştur. Dolayısıyla hakaret özelliği taşıyan ve hatta suçlamalara kadar varan söylentiler kitlelerin dostluğunu hep engellemiştir.

Biraz daha derine inmek gerekirse, önyargıların, rahatsızlıkların yoğunlaştığı ve hakaret manasında kullanılan bir tabir olarak ‘Kızılbaş’ tabiri vardır. Bu kelime hakkında bazı sözlüklerde ve kitaplarda yer alan tanımlamaları, yorum ve değerlendirmeleri ele alabiliriz.

Hemen hemen her dilde sözlük basan, büyük bir firma olan ünlü Alman Langenscheidt firması, Türkçe – Almanca sözlüklerde “Kızılbaş” kelimesinin karşısına Almanca olarak “yakın akrabaları ile zina etmek” şeklinde yazmıştır. Ancak gelen tepkiler üzerine firma, bir yazıyla özür dilemiş ve o tarihten sonra basılan sözlüklerde daha önce yapılan hata tekrar edilmemiştir. Oysa, Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulunun okullara tavsiye ettiği Langenscheidt firmasının Scholl Dictionary English adlı İngilizce sözlükte ise, “aile içi cinsel ilişki” anlamına gelen “incect” sözcüğü “Kızılbaşlık” olarak izah edilmiştir [Cem, 1995c: 13].

Bilindiği üzere tarihsel olarak Alevîlerin bir diğeri adı da “Kızılbaş”tır. Kızılbaş adına yönelik bazı propagandalar yürütülmüştür. Utanç vericidir ki bu durum zaman zaman gündeme gelebilmektedir. Bugün Türkiye’de satılan kimi sözlüklerde Kızılbaş sözcüğü küçümseyici anlamlarda kullanılmaktadır [Yaman, 2001b].

Cem biraz da öz eleştiri yaparak endişelerini ve beklentilerini şöyle dile getiriyor: “Bilen bilmeyen bir çok yazar/kişi Alevîlerle ilgili bir çok beyanatlarda bulunmaktadır. Ancak giden yolun sonunu görür gibi olmaktan duyduğumuz endişelerimizi de açıklamada yarar görüyoruz. Bu nedenle şunlara yanıt arayanlardanız: Avrupa Alevî Birlikleri Federasyonu yetkili kurullarında sık sık Alevîliğin bir mozaik olduğu ifade edilmektedir. Mozaığın belli bir şekil ve renk ifade etmediğinin farkındayız. Bununla Alevîliğin belli bir renginin, şeklinin ve dolayısıyla herhangi bir kimliğinin olmadığı mı yaygınlaştırılmak isteniyor. Avrupa Alevî Birlikleri Federasyonu’nun yayın organı olan Alevîlerin Sesi dergisine göre: “Her kim ki, bir cinayet işler, zina yapar, ırza geçer ve her kim ki, annesi, kız kardeşi, teyzesi veya kızıyla evlenir, o yol düşkünüdür” Alevîlik bu!. Tüm olanlardan sonra haklı olarak akla şu soru geliyor, bu görüş ve uygulamalar içinde olan yönetime teslim ettiğimiz Alevîliğin, başına geleceklerden endişede haklı mıyız yoksa olayları abartıyor muyuz?” [Cem, 1995c: 16].

Uzun yıllar sonra, Türkiye’de, Alevîlikle ilgili bazı sorunlar olduğu, artık genel bir kabul görmüş durumdadır. Hâlâ belirli düzlemlerde eski alışkanlıkların yansıması olarak, sorun yoktur denildiğinde, sorunun ortadan kalkacağına inananlar varsa da, bugün Alevîlik konusunda bunlar iyice azalmıştır. Sorunların olduğunu kabul etmek, geçmişe göre önemli bir ilerlemeye işaret etse de, artık yeni bir aşama ve anlayışa varmamız gerektiğini de gözler önüne sermektedir.

Alevîlerin sorunlarının bazıları toplumun tümü ve devlet katılmadan çözülebilecek sorunlar değildir. Bazıları ise tamamen kendilerine özgü kendi aralarında çözmeleri gereken sorunlardır. Alevîlerin asıl sorunları toplumsal, siyasal, psikolojik sorunlardır. Bunun böyle kavranması ve çözüm aranacaksa, bu alanlarda aranması gerekmektedir.

Alevîler kendilerinin, yaygın bir şekilde bürokrasi mekanizmasının içinde yer alamadıklarından yakınmaktadırlar. “Bundan ileri gidemem” düşüncesi, bürokratik mekanizmalarda bir ölçüde tırmanmış Alevîlerin, her fırsatta tekrar ettikleri bir cümledir. Alevîler toplumsal düzeyde ayrımcılığa tabi tutuldukları kanaatindedirler. Alevî yazar, Alevî işadamı, Alevî sanatçı gibi terimleri bu ayrımcılığın en somut örnekleri olarak görmektedirler. Toplum ve toplumsal söylemi oluşturanlar bu konuda özellikle dikkatli olmalıdır [Aktaş, 2001].

Ancak bu değerlendirmeler yersizdir. Çünkü ülkemizde herkes gerekli şartları yerine getirdikten sonra inancına bakılmaksızın bürokraside yerini alabilir. Yani kişinin inancı bürokraside yer almasını engellememektedir.

Bu konuda toplumsal ve bazı kurumlardan kaynaklanan önyargılardan duyulan rahatsızlıklar da vardır. Laikliğin sigortası olarak Alevîliğin lanse edilmesi oldukça yanlış ve sakıncalı bir tutum olarak değerlendirilirken, Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana devletin din işlerini yürüten Diyanet İşleri Başkanlığı sadece Sünnî Hanefî mezhebine mensup yurttaşların gereksinimlerini karşılayan bir kurum olması kabul edilmemektedir. Zaman zaman bu kurumun başkanları ve görevlileri Alevîleri itham edici, küçümseyici açıklamalarda da bulunmuşlardır. Diyanet İşleri Başkanlığı ya Anadolu’daki Alevîlerin inanç ve düşüncelerine saygı duyarak dayatmacı mantığını terk edip onları oldukları gibi kabul edecek , ya da bu zamana kadar yaptığı gibi milyonlarca Alevîyi görmezden gelmeye devam edecektir [Özgünay, 2001].

Alevîler Türkiye’nin laik olmasının/kalmasının sigortası olmadıkları gibi, D.İ.Başkanlığı da sadece bir (dini) kesime hizmet veren bir kurum değildir. Alevîlere hakaret eden biri varsa, bu durum kurumu değil o kişiyi bağlar. Ayrıca kurumun Alevîleri görmezden geldiği yargısı da gerçeklerle bağdaşmaz. Önyargılarla yaklaşıldığında her iki taraf da kaybetmektedir. Halbuki kaybetmek yerine, devlet ve halk bazında toplumsal entegrasyonu sağlamak için çaba sarf edilmeli ve insanlar kazanılmaya çalışılmalıdır. Tarafaların birbirini suçlayarak ve itham ederek bir yerlere varmaya çalışmaları toplumsal açıdan sakıncalar doğurmaktadır.

II- BÖLÜM

2. TÜRKİYE'DEKİ ALEVİLERİN DİN EĞİTİMİNDEN BEKLENTİLERİ

Araştırmamızın önemli kısmını teşkil eden bu bölümde Alevî aydınların din eğitiminden beklentileri ortaya konulmaya çalışılacaktır. Araştırmamız süresince, Alevî kesimin önde gelen akademisyen, yazar ve Türkiye'deki çeşitli Alevî dernek ve vakıf yönetiminde öne çıkan, Alevî aydınlar olarak nitelendirebileceğimiz kimselerden toplam 45 kişiye ulaşıldı. Bu kişilerden 15 kişiyle yüz yüze görüşüldü, 27 kişiye de elektronik posta yoluyla ulaşıldı. 45 kişiden 42 kişiyle bilgi alış-verişinde bulunuldu. Diğer 3 kişiden ise hiçbir cevap alınmadı.

Görüşme sırasında ve elektronik posta gönderirken yapılanmamış görüşme metodu kullanılmıştır. Hazırladığımız soruları görüştüğümüz kimselere yönelterek, özellikle iki konu hakkında bilgi almak istedik, bunlar: ilk ve orta dereceli okullardaki zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ve Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığının konumu, konularıdır. Şunu da belirtelim ki; 'din eğitimini' tabiriyle bu iki konunun da içinde bulunduğu, Türkiye'de genel manada dini mahiyeti olan her şey, 'din dersi' tabiriyle ilk ve orta dereceli okullarda okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, 'Diyanet' tabiriyle de Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı kastedilmektedir.

Ayrıca, sorular neticesinde elde ettiğimiz görüş ve beklentilere ilk etapta müdahale etmeden olduğu gibi yansıtmaya çalıştık. Daha sonra yorumlar katarak verdik. Çeşitli sebeplerden dolayı isminin verilmesini istemeyen görüş sahipleri vardı. Etik açıdan biz de bu isteği haklı ve yerinde bularak bütün görüş sahiplerinin isimlerini değiştirerek (kısaltarak) kullandık. Ancak isimleri bizde mahfuz kalacaktır.

Din eğitimi konusunda görüşlerinden faydalanmaya çalıştığımız kimselere şu iki soruyu yönelttik:

1- Türkiye'deki ilk ve orta dereceli okullarda okutulan zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersini, Alevîler açısından nasıl değerlendiriyorsunuz? Beklentileriniz nelerdir?

2- Türkiye'deki Diyanet İşleri Başkanlığı'nın durumunu, Alevîler açısından nasıl değerlendiriyorsunuz? Beklentileriniz nelerdir?

Öncelikle Alevî aydınların bu iki konudaki düşüncelerini ve beklentilerini tespit etmeye çalıştık. Daha sonra eleştirilen noktaları ve kendilerinin sunduğu çözüm yollarını değerlendirdik. Görüş ve beklentileri iki ana başlık altında küçük alt başlıklar içinde müdahale etmeden verdik. Yorumlarımızı ise sonra yaptık.

Bunun yanı sıra, din eğitimi konusundaki genel görüşleri de ayrı bir başlık altında ele aldık. Asıl konulara geçmeden kısaca ve öncelikle genel görüşleri inceledik.

2.1.Alevîlerin Din Eğitiminden (Genel) Beklentileri

Çalıştığımız konularla doğrudan alakalı olmamakla beraber, araştırma konumuzu dolaylı olarak ilgilendiren ve diğer konuların içinde ele alamadığımız, Alevîlerin genel anlamda istek ve arzularını burada ele aldık. Bu istekler; hükümet, devlet kurumları ve diğer kuruluşlarla ilgili olan isteklerdir.

Alevîlerin din eğitimi konusundaki talepleri son derece kapsamlı ve çeşitlidir. Başta Cem Vakfı ve Ehl-i Beyt Vakfı olmak üzere pek çok grup, vakıf ya da teşkilat din eğitimi sorununu çözümlenmeye çalışmaktadır. Türkiye'de din eğitimi konusu Anayasayla belirlenmiş bir konudur. Devletin, din eğitimi konusundaki tutumunu ve uygulamalarını beğenmeyen hatta eleştiren Alevîlerin, aslında geleneksel (şifahi olarak yayılan ve devam eden) bir eğitim sistemi vardır. Bu sistem dedeleri, Cem Evlerini kapsayan ve bunların etrafında şekillenen bir sistemdir.

Dedeler, Alevîlik inancının kaynağı ve merkezidirler. Alevîler, Alevîliği ve dini eğitimlerini yaşarken öğrenirler. Hayatın her alanında ananeye bağlı bir inanç temeline dayandıkları için Alevî inançlarını hayatın bütünü olarak düşünürler. Dedeler ise öğrenilen inançların aktarıcısı olarak merkezde bir otorite olarak durmaktadır. Anne-babaların anlattıkları da dedelerin anlattıklarının aynıdır. Çünkü bilginin nihai kaynağı dededir. Alevî kültüründe eğitim, yüzyıllar öncesinden başlamış, dedeler vasıtasıyla yayılmış ve Alevîliğin günümüze kadar gelebilmesi böyle sağlanmıştır [Kılıç, 1991: 13].

Görüldüğü gibi Alevîlikte sözlü kültüre, geleneklere dayalı bir sistem vardır. Bu sistemde anne-babaların ve dedelerin rolü çok büyüktür. Ancak köyden kente göç ve modernleşmeyle değişen şartlar, bir çok konuda olduğu gibi, Alevîlerin din eğitimi konusundaki sıkıntılarını da beraberinde getirmiştir. Çocuğunu okula gönderen Alevîler, çocuklarının farklı bilgiler edinerek kendi kültürlerinden uzaklaştıklarını fark etmişlerdir. Ancak köydeki kapalı yapıyı muhafaza etmenin de olanaksız olduğunun farkındadırlar. Buna, anne-babaların ve dedelerin yetersizliği de eklenince, mevcut durumun ve şartların gereğine göre bir çözüm yolu bulmanın gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Bu konudaki sıkıntıları ifade ederken Kılıç şunları söylemektedir: “Din eğitimi konusundaki Alevî çocuklarının durumları ve sıkıntıları ortadadır. Ana baba çocuğa gerekli eğitimi vermeyince ve buna bir de okulda din dersi öğretmenlerinin söyledikleri eklenince, çocuklarımızın körpecik beyinlerinde oluşacak “Ben neyim?” sorusu, geleceğimiz olan çocuklarımızı büyük ulusal bunalımlara sürükleyebilir. Bu nedenle ana babalar yapılmakta olan yayınlarla önce kendini eğitmeli ve bunu daha sonra çocuklarına aktarmalıdır. Unutmayalım, Alevîliğin geleceği ailedeki bilinçli eğitime bağlıdır. Bu veriler doğrultusunda biraz da özel şeyler söylemek gerekirse, özellikle bahsedilen bunalımdan geçmiş bir Alevî genç olarak şunları söylemek isterim: Çok değerli ana babalar, çocuklarınızı “Sakın kimseye Alevî olduğunu söyleme!” diye tembihlerde bulunmayınız. Çünkü bu sizin korktuğunuzu gösterir. Sizin korkmanız çocuğunuzun Alevîliğin okulda anlatıldığı gibi kötü ve sapık bir mezhep olduğuna, kendisinin de böylece kâfir olduğuna inanmasına neden olur. Bunun yerine

çocuğunuza, size bu konuda sorular sordukça ya da siz fırsat buldukça Alevîliğin özde ne olduğunu anlatmak daha olumlu sonuçlar doğuracaktır. Yıllarca bu gizlilikle hiçbir kazanç elde edilememiş, aksine yapılan kötü yakıştırmalara kanıt olarak destek sağlanmış. Bu gizlenmelerle çocuklarımızı Alevî olduğu için utanıp korkan insanlar olarak yetiştireceğimize, göğsünü gererek, korkmadan, Alevîliği ile gurur duyacak şekilde, bilinçli bir eğitimle yetiştirmeliyiz. Bu bilinçli eğitimle Alevîlik ileriki yıllara daha güvenle bakabilecek, gücüne güç katacak, gurur duyulan bir olay haline gelecek ve en önemlisi de yok olmayacaktır [a.g.e., s. 13].”

Burada anne ve babalara önemli rol verilmektedir. Bu görüş mevcut eğitim sistemini değerlendirmekte ve aynı zamanda Alevîlerin nasıl bir eğitim istediklerini ortaya koymaktadır. Buna göre, arzuladıkları eğitim sisteminin kurulması için, Alevî inanç öğretisini bugüne kadar yaşatan “Dedelik Kurumu” yeniden ihya edilmesi vurgulanmaktadır. Alevîlerin din eğitiminden anladıkları şey yaşayarak öğrenmedir. Bunu icra eden kurum da dedelik kurumudur. Bu durum Türkiye’de yürütülen din eğitimi faaliyetlerinden farklıdır. Burada mevcut uygulamayı kesinlikle kabul etmedikleri ortadadır. Çocuklarını bu uygulamalardan asgari olarak korumak için de görevi aileye yüklemektedirler. Gelecek ailenin vereceği eğitime, çocuğuna yükleyeceği felsefeye bağlanmaktadır.

Konuyu anlaşılır hale sokmak için, onu farklı yönleriyle ele almakta fayda vardır. İnsanın laik olması dinsiz olmasını gerektirmez. İnsana özgü laiklik de dinsizlik anlamına gelmez. Devletin laik olması ise -kişilerin din ve vicdan özgürlüklerine saygılı olmak koşuluyla- dinsizliği gerektirir; yani yönetim açısından diğer laik ülkelerde olduğu gibi dinin devlet işlerinden ayrı yürütülmesi hem devletin hem de dinin saygınlığını korur; yozlaşmanın ve istismarın önünü alır. Tespit edilen görüş ve yorumlardan bazıları şunlardır;

“Bizde, başta Diyanet İşleri Başkanı olmak üzere bütün din adamları devlet memuru statüsünde göreve atanır, maaş alır, amirlerin etkisinde kalır, siyasi yelpazeye göre sallanır. Bu idari yapı din adamlarının siyasal iktidara bağımlılığını pekiştirir. Bu yapıda gerçek din adamı dinin siyasete alet edilmesine engel olamaz. Dinin saygınlığını

koruyamaz. Gerek okullardaki din dersleri, gerek TRT’ deki dini yayınlar tamamen Sünniliğin Hanefî mezhebine ipotekli kılınmıştır. Oysa bu ülkede yaşayan ve çalışıp vergi ödeyen milyonlarca Alevi; Hıristiyan dinine mensup yüz binlerce Katolik, Ortodoks, Protestan ve Süryani vardır. Bu uygulama ne laik Türkiye Cumhuriyeti’nin din ve vicdan özgürlüğü kavramına ne de İslam’ın hoşgörü anlayışına yakışmaz [Kaleli, 1992: 38].”

“Demokratik bir ülkede toplumun kendi örgütlerini kurarak siyasal bir amaca yönelik olsa dahi dinsel kültür ve eğitim vermesi hoş görülebilir. Ancak laik bir ülkede dinsel yapılanma çalışmalarının Devletçe yapılması Devletin laik niteliği ile bağdaşmaz. Kaygılandırıcı olan bir yandan sivil, diğer yandan resmi kurumların elbirliği ve işbirliği ile Türkiye’de yeni bir toplumsal eğilimin güç kazanmasında katkıda bulunmalarıdır. Laiklik ilkesi çerçevesinde devletin bütün dinsel kaynaklı çalışmalardan elini çekmesini öngörmektedir. Devletin temel eğitim ve öğretimi din okulları yolu ile vermesi laik sistemin özüne aykırıdır. Yasalarımızda düşünce özgürlüğünü sağlamak için TCK’nın 141., 142. ve 163. maddeleri kaldırılırken, Devletin yıllardır bir eğitim politikası olarak benimsediği dinsel eğitim bağlamındaki çalışmalarına son vermesi gerektiği göz ardı edilmiştir [Çelikel, 1991: 72; Balaban, 2001].”

“Türkiye’de laiklik farklı yorumlanmaktadır. Alevîlerin inanç ve ibadet özgürlükleri yasal olarak fiilen bulunmamaktadır. Alevîler inanç ve ibadetlerini yasalardan kaynaklanan sebeplerden dolayı, Sünnî Müslümanlar gibi özgürce yapamamaktadır. Devlete ödenen vergilerden sadece Sünnî Müslümanlar yararlanmaktadır. Oysa ki devlet her inançtan vatandaşın devletidir. Bu bağlamda Alevî inancının ibadethaneleri olan cem evlerinin camiler gibi açılması gereklidir. Hukuk düzeni yeniden yapılandırılmalı ve uygulamada inanç bazında yasal eşitlik olmalıdır. Alevîlerin inanç-ibadet özgürlükleri tanınmalı ve bunun için nüfusları oranında bütçeden ödenek ayrılmalıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilatı tüm inançları kapsayacak bir şekilde yeniden yapılandırılmalı veya özerk hale getirilmelidir. Ders kitaplarına Alevîlikle ilgili bilgiler konmalı, tarih kitapları yeniden gözden geçirilmelidir. Devlet elinden kitle iletişim organlarında Sünniliğin yanı sıra Alevîliğe de yer verilmelidir. 1982

Anayasasıyla zorunlu olan din dersleri kaldırılmalı; kalkmazsa Alevîliği de içermesine yönelik çalışmalara dikkat çekilmelidir” [Engin, 2001].

“12 Eylül döneminde ortaokul ve liselerde zorunlu Din Dersleri konuldu. Zorunlu Din Dersinin ülkemiz koşullarında laiklikle ve demokrasiyle bağdaşabilmesi için, Alevîlik bilgisine de eğitim programında gereken yerin verilmesi beklenirdi. Aynı zamanda devlet hizmetinden ve katkısından Alevîlerin de kendi inançları doğrultusunda yararlanabilmeleri gerekirdi. Laikliğin ve demokrasinin güvencesi olan Alevî yurttaşlarımız arasında bu yüzden burukluklar ortaya çıktı. Sünnî-Alevî ayrışımını kışkırtmak isteyenler de bundan yararlanmaya uğraşıyorlar. Neyse ki gerek Sünnî gerek Alevî yurttaşlarımızın büyük çoğunluğu bu tür kışkırtmalara kapılmıyorlar. Böyle kışkırtmaları etkisiz bırakabilmenin bir koşulu da tarihimizi yeniden değerlendirmektir. Gönülleri Alevî-Sünnî ayrımcılığından arındırmak, ve bu alanda toplumsal ve kültürel uzlaşma sağlamak, ulusal birliğimizi pekiştirmenin de, laikliği ve demokrasiyi güçlendirebilmenin de başta gelen koşullarından biridir. Bu sorunları kendi içimizde çözmemiz gerektiğine inanıyorum. Sorun gayet açıktır. Anayasamızın “kanun önünde eşitlik” başlığı altında yer alan;

1.Genel bütçeden veya uygun başka bir kaynaktan Alevîlerin inançlarını yaşatabilmeleri için gerekli kaynak sağlanmalıdır.

2.Diyaret İşleri Başkanlığı bütçesi ve kadrosu bakımından da Alevî inançlı yurttaşlara hizmet götürmeli, götürülen bu hizmet onların inançları doğrultusunda olmalıdır.

3.Bugün özellikle büyük kentlerde faaliyet gösteren Cem ve Kültür Merkezleri inanç mekanları olarak tanınmalı ve yasal bir çerçeveye oturtulmalıdır.

Bugün Alevî inançlı yurttaşlar cenaze ve ibadet hizmetlerini bu mekanlarda görmektedirler. Devlet kurumları camiye hangi mesafedeyseniz, cemevine de aynı mesafede olmalıdır. Bugün camilerin bütün elektrik, su vb. giderleri Devlet tarafından karşılanırken aynı haktan Cem ve Kültür Merkezleri yararlanamamaktadırlar [Yaman, 2001b].”

“Alevîlerin sorunu saz değildir. En büyük sorun aydın din bilginlerinin eksikliğidir. Bu sebeple kültür merkezi, özel enstitü ve üniversiteler kurulması gerekmektedir. İlahiyat fakültelerinin revizyona tabi tutularak; burada İslamiyet’in tüm detayı ve farklılıkları ile

öğretilmesi için yeni birimler oluşturulmalı, Ehl-i Beyt İslam fıkhı öğretilmelidir. Devletin asli görevini yani; vatandaşın eğitimini, ibadetini, inancını özgürce yapabilmesi; hak ve hukukunu sağlaması için yasalarda gerekli değişimlerin yapılması, inanç, düşünce, ibadet ve eğitim özgürlüğünün çağdaş dünyadaki normlara uygun hale getirilmesi gerekmektedir [Altun, 2001].”

Altun, mevcut uygulamaların gözden geçirilip yeniden düzenlenmesi ve çağdaş dünyaya ayak uydurulmasının gerekliliğini vurgularken, farklı inanç ve kültürlerle hitap edebilen yeni bir yapılanmanın geliştirilmesini istiyor.

Öktem, “Din ve Devlet bağlamında şu değerlendirmeleri yapıyor; “Din özgürlüğü tıpkı diğer hak ve özgürlükler gibi mutlaktır. Bu bağlamda yapılacak her türlü politik ve sosyal baskı insan haklarına aykırıdır. Din ve mezhep seçme ve değiştirme hakkı üzerinde maddi ve manevi baskılar ortadan kalkmalıdır. Batı devletlerinde hiçbir din veya mezhep ayrıcalıklı bir statüyle devlet tarafında korunmamaktadır. Her mezhep veya din kendi cemaatinin gücüyle varlığını sürdürmektedir. Devlet vergi gelirlerinin bir bölümünü (%8-%10) civarında nüfus ölçütünün oranını göz önünde bulundurarak dağıtmaktadır. Din ve devlet birbirinden bağımsız olmalıdır. Ancak kamu yararını gerektiren konularda işbirliğine gidilebilir. Yöneticiler çoğunluğun din veya mezhebine bağlıysalar, azınlıkta kalanların inanç özgürlüğüne daha özenli bir dikkat göstermeleri gerekir. İslam nüfusunun ağırlıkta olduğu ülkelerde din devlet ilişkisi açısından üç eğilim vardır:

- 1) Şeriatın uygulanmasını isteyen radikal Müslümanlar
- 2) Katı, jakoben laikler
- 3) Batıda olduğu gibi her din eğilim ve mezhebin kendi özerk örgütlerinin kurulmasını isteyenler.

Resmi din her zaman için tutucudur. Resmi dinin yanında olan eğitim ve tarikatlar da tutucu olur. Ülkemizde de resmi din yandaşı olan tarikatlar tutucuyken, resmi din dışında kalanlar daha özgürlüktür. Bu nedenle din ve devletin birbirinden ayrılması gerekir. Din Eğitimi, Kur'an Kursları gibi konularda da Devlet tamamiyle tarafsız olmalıdır. Cemaatler kendi Din Eğitimi biçim ve sistemini kendileri düzenlemelidir. Devlet okullarında din dersleri seçimlik ders haline getirilmeli ve içeriklerinde

karşılaştırılmalı din ve mezhep görüşlerine yer verilmelidir. Devlet ancak bir denetim gücü olmalıdır. Batı özerk sistemle sorunu çözmüştür. Orada ordu, basın, sendikalar gibi kilise de bir baskı grubudur. O da belli bir siyasal partiyi destekler, sosyopolitik yaşamda tavrını ortaya koyar. Ancak ülkemizde olduğu gibi devlet çatısı içinde değildir. Oysa ki, devlet çatısı altında olan Diyanet İşleri de laik devlet anlayışına aykırıdır [Öktem, 1991: 14-16].”

Burada, özellikle devletin laik ve demokrat yapısıyla bağdaştırılamayan uygulamalarla ilgili sıkıntılar ve beklentiler dile getirilmektedir. Devletin ve kurumlarının tek düzelik arz ettiği, bu durumun hem devlete hem de halkına zarar verdiği vurgulanmaktadır. Ayrıca belirtilen problemlere alternatif çözüm yolları da sunulmaktadır.

Din ile devletin birbirinden ayrılması konusundaki istekler haklı olarak değerlendirilebilir. Ancak devletin resmi bir dini olduğu ve bu dinin de tutucu olduğu, yine bu dine bağlı eğitimin de tutucu olduğu hususundaki değerlendirme doğru değildir. Çünkü ne devletin resmi bir dini ne de resmi din dışında kalan başka bir dini vardır.

Şimdi de yüz yüze görüşme ve elektronik posta yoluyla elde ettiğimiz genel beklentiler konusundaki görüşleri sıralayalım.

İ. D.

Herkesten toplanan vergilerin din hizmetleri için ayrılan muazzam bölümünün farklı inanç sahiplerine adil bir biçimde paylaşılması yerine Sünni İslam’ı temsil ettiği iddiasında olan Diyanet İşleri’ne tahsis edilmiş olmasını, yanlış, çarpık, haksız ve gayri adil bir düzenleme olarak değerlendiriyoruz. Bu yanlış düzenlemenin son bulmasını; aklı selim ile, adaletle ve Anayasamızın emredici hükümlerine uygun olarak karar verilmesini istiyoruz.

M. D.

Türkiye’de bizzat devlet eliyle ve Diyanet İşleri Başkanlığı’nın inisiyatifiyle, orta ve yüksek okullar düzeyinde dini eğitimin yapıldığı açıkça bilinmektedir. Kuran Kursları, İmam-Hatip Okulları, İlahiyat Fakülteleri, bunlardan bazılarıdır. Tüm bu olanakların

yani sıra, "Din ve Ahlak Dersleri" adı altında sunulan, gerçekte ise Sünnî İslam'ın öğrencilere empoze edilmesinden başka bir şey olmayan bu dersin okutulması, Anayasaya konularak zorunlu bir hale getirilmiştir. Başka bir deyişle laik olduğunu iddia eden bir ülkede, Alevîler, Sünnî olmaya zorlanmaktadır. Alevîlik ise hala yasak olup, ne okutulmakta ne Alevî din adamı yetiştirilmekte ne de devletin maddi ve manevi desteğinden yararlanmaktadır.

F. A.

Türkiye'nin üçte birini temsil eden Alevîler de vergi veriyor. Ama azınlıkların bile daha çok hakları var. Diyanet ayrımcılık yaptığı için, çocuklarımız dini eğitimden geçirilmiyor. Alevîlerin din adamı yetiştirebileceği bir okulu bile mevcut değildir. Bu sebeple Ehl-i Beyt üniversitesi açılmalıdır. 25 milyon Alevînin İslam inancının ibadetini öğrenememekte, Alevîler ateist ya da zararlı ideolojilerin tuzağına düşmekte veya Hıristiyan olmaktadır.

A. Y.

Şekillenen Cumhuriyet rejimi şeriat vekaletini kaldırıp yerine D.İ. Başkanlığını ikame ederken Alevî varlığını ve kimliğini tanıma yolunda herhangi bir adım atmamıştır. Nitekim 1937'de laiklik ilkesi bu tutumun sonucu olarak Cumhuriyetin temel ilkelerinden bir olarak Anayasada yerini almıştır. Fakat çok geçmeden II. Dünya Savaşının hemen ertesinde sosyal hayatta uykuya yatırılan din daha sonra adeta hortlatılmıştır. Kamu olanakları İslamiyet ve onun bir mezhebi için seferber edilmiştir. Devlet yurttaşlardan herhangi bir talep olmadığı halde 'yurttaşın imam ihtiyacını' keşfedip, İmam Hatip Okulları, İlahiyat Fakülteleri açma yoluna gitmiştir. Böylece laiklik ilkesi ile bağdaşması mümkün olmayan DİB'in yanında anti-laik ve mezhepçi başka kurumlar da boy göstermeye başlamıştır. Tabi, bu mezhepçi tutum ile laiklik ilkesi de gündeme girmiştir. Laikliğin Anayasal bir ilke olmasıyla DİB'in bir kamu kurumu olarak tasfiye edilip devletin din işlerinden elini çekmesi gerekirken tersine devlet din adına başka yükümlülükler altına girmiştir. Bu noktada laiklik sorunu demokrasi sorununun bir parçası olarak demokrat, çağdaş ve özgürlükçü tüm güçlerin sorunu olması gerekirken ihale Alevîlerin üzerine kalmaktadır. Alevîler laikliği savunurken, bunun zorunlu bir sonucu olan ve bir kamusal faaliyet olarak yürütülen

Diyanet İşleri Başkanlığı, İmam Hatip Okulları, Kur'an Kursları, zorunlu Din Dersleri gibi anti-laik uygulamalara son verilmesini isterlerken, talepleri salt Alevîlik adına bir talep olmayıp özellikle Alevîler dışındaki demokrasi güçlerinin sahiplenmesi gereken istemlerdi. Oysa somutta yaşanan tam bir tutarsızlık oldu. Laik devlet tanımlaması, varolan gerçekliği yansıtmaktan uzak, içi boş, ayakları havada kalan bir tanımlamadır. Devletin bu laik olmayan yapılanması yalnızca laiklik ilkesinin içini boşaltmakla kalmamakta yine temel bir ilke olan 'yurttaşların yasa önünde eşitliği' (Anayasa madde:10) ilkesine de gölge düşürmektedir.

Z. Ş.

İnancın laiklik esaslarına göre yaşanmasına saygılı bir toplum yaratılmalıdır. Kamu kurum ve kuruluşlarındaki yemekhaneler, Muharrem ayında olduğu gibi Ramazan ayında da açık olmalıdır. Bu doğrultudaki devlet baskısı kırılmalıdır. Kamu kuruluşlarındaki mescitler kaldırılmalı baskı aracı olmaktan çıkarılmalıdır. Çalışma saatleri içinde ibadet izni olmamalıdır. Radyo ve televizyonlarda yapılan dini konuşmalara mezhepleri kışkırtıcı olmamalıdır.

N. B.

Milli Eğitim Şurası toplantılarına Alevî temsilcilerinin iştirak ettirilmesi ve okutulan ders kitaplarında Alevîliğin tanıtılması konuları, mevcut kitaplarda yer alan yanlış bilgilerin çıkartılması, talim terbiye kurulundaki çalışmalara Alevîlerin de katılımının sağlanması gerekmektedir.

H. I.

Devlet laik olmalıdır. Camilerde Alevîliği anlatma yerine tarikat evleri kurulmalı ve ibadetler orada yapılmalıdır. Kur'an Türkçeleştirilmelidir.”

H. Ö.

Radyo ve televizyonlarda Alevîlerin İnançları doğrultusunda örf ve adetlerini bilinçli kişilerin açıklamasını ve televizyonlardan gösterilidir. Ramazan ayı kutlanıyorsa, Muharrem ayının da tanıtılmalıdır. Oysa ki Muharrem ayını sadece Alevîler bilmektedir.

K. D.

Samimi İslam bilginleri Alevîliği araştırmalı, gerçek bilgileri, inanç ve ibadet Őekillerini halka açıkça anlatmalı ve öğretmelidir. Radyo, Televizyon ve il miftlkleri aracılığı ile Alevî toplumuna ulaşılmalı, Allah'ı Peygamber'i ve kitabı bir olan kişiler ve kitleler arasındaki ikilik giderilmeli ve toplumsal barışa giden yol açık tutulmalıdır. Bunları düzenleyecek bir devlet birimine ihtiyaç vardır. Bu birim D.İ.Başkanlığı olabilir.

. D.

Asılsız iftiraların ortadan kaldırılmasında büyük etkisi olacak devlet televizyon ve radyolarından Alevilik hakkında toplumun bilgilendirilmesi, Muharrem ayında da Ramazanda olduğu gibi dini öğütlerin yanında bu ayın önemini belirten açıklamalar yapılması, Alevilerin gelenek ve göreneklerini içeren belgesellerin yayınlanmasına yardımcı olunmasını istiyoruz.

A. G.

Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı herkese insanca bakan felsefeden yanayım. Nasıl ki diğer inanç sahipleri inançlarını özgürce ve devlet himayesinde rahatlıkla yaşıyorlarsa biz de inançlarımızı özgürce yaşamak ve ibadetimizi özgürce yapabilmeliyiz. Devlet eliyle ve devlete bağlı yayın organlarıyla Alevilik hakkında bilimsel yayınlar yapılmalı, Aleviler arasında bilmemezlikten kaynaklanan farklılıkların giderilmesine ve sistemleştirilmesine öncülük yapılmalıdır. Muharrem ayında devlet yeterli açıklamayı yapmalı ve bu ayın kutsallığı anlatılmalı, böylece bilgilendirilen kitleler arasındaki bilgi uyuşmazlığı ortadan kaldırılmalıdır.

Türkiye'deki Alevî – Sünni ayrımını doğuran sebepler, Alevî kültürünün geniş kapsamlı tanınmamasından kaynaklanmaktadır. Daha da kötüsü Alevî kültürü yanlış tanınmıştır. Ancak geç de olsa Alevî kültürü gerçek kimliğiyle yavaş yavaş tanıtılmaya başlanmıştır. Devletten benim iki işteğim vardır:

1- Nasıl Sünnî kesimin İmam Hatip Liseleri varsa, Alevîlerin de kendilerine ait, kendi mezhebini öğreten okullarının olması veya İ.H.L.'lerde Alevîlerle ilgili derslerin verilmesi,

2- Alevîlik üzerine yapılan etkinliklerin televizyon ve radyolarda yayınlanması ve Alevîlik hakkındaki filmlerin yasağının kalkması ve TV'de gösterilmesidir.

H. T.

Alevîlerin sorunu mevcut D.İ.B'da yer almak ve bu kurumla bütünleşmek değildir. Laik hukuk devletinde böyle bir kurumun varlığı düşündürücüdür. Bu ülkede yaşayan herkesin görevi; Alevî – Sünnî ayrımı gözetmeksizin bu ülkede birlikte yaşamının ortak zeminini oluşturmak olmalıdır.

M. Ö.

Milli Eğitimde Alevîlik öğretilmeli, Diyanette Alevîlere söz hakkı verilmeli, Televizyonlarda ve basında Alevîlik ve Alevî kültürü hakkında belgesel ve diziler hazırlanmalı, ibadetlerimizi yapabileceğimiz Cem Evlerinin açılması ve kafalardaki Alevî – Sünnî mezhep çatışmasına son verilmelidir.

E. K.

Devletin resmi okullarında din derslerinde Sünnî mezhebe göre düzenlenmiş bilgiler verilmekte ve yaşatılmaktadır. Diyanet salt Sünnîleri temsil etmekte ve Alevîliği belki de bir inanç olarak bile görmemektedir. Keza imamlar da camilerde Sünnî inancını yaşatıyor ve kabullendiriyorlar. Din ve ahlak eğitiminde Alevî inancına yer verilmemesi, Diyanet İşleri Başkanlığınca Alevîliğin tanınmaması Anayasamızın inanç özgürlüğü ilkesine aykırı olsa gerek. Ayrıca Ramazan ayında oruç tutanlara saygılı olan Alevîlerin, Muharrem ayında aynı saygıyı beklemeleri haklarıdır diye düşünüyorum.

H. Ç.

Alevîlerin; ne Diyanet İşlerine ne devlet yardımına ne de dini eğitimlere ihtiyacı vardır. Bu akımlar sonuç itibarıyla Alevîleri Sünnîleştirmekten başka hiçbir amaca hizmet etmez .

S. D.

Eğer Alevîlerin istekleri kendilerine verilirse; hutbe ve vaazlarda, radyo ve TV'lerde, okullarda din derslerinde Alevîlik işlenirse, devlet Alevîlere önemli yatırımlar ve yardımlar yaparsa, bu defa diğer cemaatler ve kalabalık Sünnî halk buna isyan eder. Alevîler yağmurdan kaçarken doluya tutulmuş olur. Devletin yapacağı iş; iyice düşünüp doğru bir karar vermektir. Çünkü konu çok hassastır. Devlet Alevîlerle ilgili vereceği her kararda, Sünnîleri göz önünde bulundurmamak zorundadır. Tüm istekler iyice incelenmeli ve ölçülü bir karar verilmelidir. Asıl ve temelli çözüm ise; gerçek laikliğin uygulanması, Devletin dinden elini eteğini çekip, kimseye karışmamasıdır. Devlet işi topluluklara ve cemaatlere bırakarak, sadece denetim yetkisini elinde tutmalıdır.

Sıraladığımız görüşleri değerlendirecek olursak, genel olarak mevcut uygulamaların laik ve demokratik olmadığı, kişi hak ve özgürlüklerini ve yurttaşların eşitliğini bozucu olduğu vurgulanmakta, haksızlık olarak değerlendirilmekte ve dolayısıyla Alevîlere baskı uygulandığı savunularak, maddi ve manevi destek aranmaktadır. Alevîlerin boşlukta kalmalarından kaynaklanan sakıncalar dile getirilerek, yapılan ayrımcılığın son bulması istenmektedir. Alevîlerin, sahipsiz kaldığını, bu sebepten dolayı da farklı sapık inançlara meylettikleri vurgulanmakta, bu doğrultuda hükümetten ve devletten istekler ortaya konulmaktadır.

Alevîler devletten bir takım isteklerde bulunabilirler ve bu isteklerini haklı gerekçelere dayandırabilirler. Dahası her vatandaş devletten isteme hakkına sahiptir. Ancak devleti itham ederek, zan altında bırakarak isteklerine ulaşmaya çalışmak hakkaniyete uygun değildir.

Devletin, bütün din ve inanışlara eşit mesafede durması ve hepsine aynı olanakları sunması istenmekte ve din ile devlet işlerinin karıştırılmamasının gerekliliği vurgulanmaktadır. M.E.B'nın eğitim faaliyetlerinde ve okullarda okutulan ders kitaplarında Alevîliğin de yer alması istenmekte ve Alevî din adamı yetiştirilebilecek enstitülerin kurulmasının gerekliliği dile getirilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti laik bir devlettir. Resmi bir dini ve mezhebi olmadığı için bütün din ve mezheplere eşit mesafededir. Okullarda uygulanan din dersi, devletin resmi bir dinin olduğu anlamına gelmez.

Ayrıca, basın ve yayın yoluyla da Alevîliğin tanıtılması ve önemli günlerinin göz ardı edilmemesi istenmektedir. Alevîliğin gerçek manada araştırılıp tüm halkın çeşitli vesile ve araçlarla bilgilendirilmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır. Yaşanan problemlerin tanınmamazlıktan ya da yanlış tanınmaktan kaynaklandığı söylenmekte, hiçbir ayırım gözetilmeden birlikte yaşamının formülünün bulunmasının vaktinin geldiği vurgulanmaktadır.

Bütün bu isteklerin yanında, Alevîlerin isteklerinin yerine getirilmesinin, Alevîler için daha büyük problemleri beraberinde getireceğini savunanlar da vardır. Konu hassastır iyice düşünüp doğru bir karar vermek gerekmektedir. Alevîlerle ilgili verilecek her kararda, Sünnîler de göz önünde bulundurulmalıdır. Laikliğin uygulanması ve devletin dinden elini eteğini çekip, kimseye karışmaması bir çözüm olarak sunulmaktadır. Bu aşamada devlet sadece denetim yetkisini elinde bulunduracak, işi cemaatlere bırakacaktır.

Şimdi Alevîlerin bizzat din dersiyle ilgili beklentilerini ele alacağız.

2.2. Alevîlerin Din Dersiyle İle İlgili Beklentileri

Türkiye'deki Alevî kesimin isteklerinden en önemlileri, ilk ve orta dereceli okullarda zorunlu olarak okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleriyle ilgili istekleridir. Alevîler, kendilerinin aşağılandığı, kendilerine ilgisiz kalındığı, ayrı muamele yapıldığı görüşündedirler ve bu durumdan hoşnut değillerdir. Ayrıca kendilerinin dışındaki bütün kesimlerden, kendilerinin ve kültürlerinin olduğu gibi kabul edilmesini istemektedirler.

Biz yaptığımız görüşmeler ve yazışmalar sırasında elde ettiğimiz istekleri ve sundukları çözüm yollarını burada değerlendireceğiz. Başta da söylediğimiz gibi görüş sahiplerinin

gerçek isimlerini kullanmayarak farklı isimler kullanacağız. Görüşleri sınıflandırarak alt başlıklar halinde sunacağız.

2.2.1. Din Dersi Tamamen Kaldırılsın

Alevîlerin din eğitimiyle alakalı isteklerinden birisi ilk ve orta dereceli okullarda ders olarak okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin tamamen kaldırılması, müfredattan çıkarılmasıdır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin kaldırılmasını gerekliliğini çeşitli gerekçelerle savunmakta ve desteklemektedirler.

Öncelikle literatüre göre; ilk ve orta dereceli okullarda zorunlu olarak okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin kaldırılmasının gerekliliğini savunan görüşleri ele alalım.

Gülşan'a göre; "Din Kültürü ve Ahlak"la da pek ilgisi görülmeyen Din Dersi, gene de 1982 Anayasası'nın 2, 10, 14 ve bilhassa 24/4'e açıkça aykırıdır. Çünkü 24/4 de, "Din Kültürü ve Ahlak öğretiminin dışında ki, din eğitimi ve öğretimi, kişilerin kendi ve küçüklerin de yasal temsilcilerinin isteğine bağlı" hüküm ve yorum içermektedir. Ayrıca bu zorunlu Din dersi hükmü, 1982 Anayasasının 174. maddesinde de yer alan 8 adet Atatürk İnkılaplarına da aykırı bulunmaktadır. Keza, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesine de aykırıdır" [Gülşan, 1993b: 34-35].

Bu görüşte Anayasaya aykırılığının yanında diğer toplumsal kuruluşlarından bazıları da sıralanarak evrensel manada böyle bir uygulamanın insan haklarına ters düştüğü vurgulanmaktadır. Bu değerlendirme tamamen isyan psikolojisiyle yapılmış bir değerlendirmedir. Çünkü uygulanan mevcut din dersi ne anayasaya ne de insan haklarına aykırıdır.

Zelyut'a göre ise; "İnanç vicdan özgürlüğüne aykırı zorunlu din dersi uygulamasının kaldırılması için TBMM'yi uyaralım. Ama Din Dersi kaldırılmayacak ise kesinlikle ve

kesinlikle zorunlu olmaktan çıkartılmalıdır. Bu konuda artık Alevî vatandaşlar demokratik haklarını kullanmayı gündeme getirmelidir [Zelyut, 1994, 3].”

Zelyut insanları yönlendirmeye çalışarak haklarını aramalarının gerekliliğini vurguluyor. Kendisi din dersinin iptali konusunda, devletin üst makamlarına sunulmak üzere bir dilekçe hazırlamış ve örnek olarak yayınlamıştır. Dilekçe örneğini ek kısma ilave ettik.

Yine laik ve demokratik bir ülkede, Anayasayla bir din dersinin zorunlu kılınması yadırganmakta ve üstelik belli bir zümreye hitap etmesi eleştirilmektedir.

Çelikel’in bu konudaki görüşleri şöyledir; “Anayasasında laik ve demokratik olduğu ilan edilen bu ülkede, temel eğitimde din dersi zorunludur. Bu ülkenin dinsel ve mezhepsel çoğunluğuna ve çeşitliliğine rağmen, yalnızca Sünnî-Hanefî doktrini okutulmaktadır. Laik bir Devlette temel öğretim kurumlarında bir dinin belirli bir mezhebinin zorunlu olarak öğretilmesi mümkün değildir. laikliği yalnız, “din ve vicdan özgürlüğü” olarak algılayan görüşleri savunanların da zorunlu Din Eğitime karşı çıkmaları gerekir. Laik bir devlette, değiştirilemeyeceği Anayasal bir güvenceye bağlanmış olan Öğrenim Birliği Yasası’na rağmen, üniversitelerin bütün fakültelerine öğrenci yetiştirmek üzere özel din liseleri açılmaz [Çelikel, 1991: 22].”

Çelikel de aynı şekilde temel eğitimdeki din dersinin zorunlu olmasının kabul edilmez olduğunu vurgulamaktadır. Din dersinin zorunlu olmaması savunulabilir, ancak anayasal zemini bulunan uygulamaları hukuk dışı göstermek haksızlıktır. Özel din liselerinden kasıt İmam Hatip Liseleri ise; bu okulların Anayasaya aykırı olduğunu savunmak doğru değildir. Aksi takdirde bu liselerin ne açılması ne de faaliyet göstermeleri mümkün olurdu. Bugün hâlâ faaliyette olmaları yasal zeminde olduklarının bir göstergesidir.

Şimdi de görüşmeler ve elektronik posta yoluyla elde ettiğimiz “Din Dersinin tamamen kaldırılması” hakkındaki görüş ve beklentileri sunduktan sonra yorumlayalım.

L. K.

Okullardaki din dersi son derece yanlış ve tehlikeli bir uygulamadır. Din kültürü adı altında salt Sünnî Hanefî mezhebinin devlet zoruyla dayatılması, diğer inanç guruplarına yapılan bir zulümdür. Aynı zamanda laikliğin katli anlamında da gördüğüm, din dersi uygulamasının hemen kaldırılması gereklidir.

R. Z.

Din dersi uygulamasını 12 Eylül yönetimi 1982 Anayasası ile zorunlu duruma getirmiştir. Bu uygulama gerek insan haklarına, gerek vicdan özgürlüğüne, gerekse insanların kendi dinini seçme haklarına karşı Türkiye için üzücü bir uygulamadır. Ne yazık ki 1970'lerde isteğe bağlı olan din dersi, Türkiye'yi din yoluyla kurtaracağını sanan kişiler tarafından zorunlu hale getirilmiştir. Aradan bunca yıl geçmesine karşı, Alevî çocuklarına açık bir baskı olan bu uygulamaya son vermek için hiçbir parti, hiçbir kurum harekete geçmemiştir.

B. P.

Okullardaki din dersi uygulaması devletin yanlış politikasıdır. Çünkü ahlak soyut bir kavramdır. Bazılarına göre namaz kılan ahlaklı, kılmayan ahlaksızdır. Hiç kimse kul ile Allah arasındaki aracılık yetkisini kendisinde görmemelidir. Din derslerinden yalnız Alevîler değil, laik ve demokrat düşünceye sahip milyonlarca Sünnî inançlı kişi de rahatsızdır. Alevîler ve din dersinden rahatsız olan herkes zorlukları göğüslemeli ve örneğin önümüzdeki yıl örgütlü bir çalışma ile çocuklarını din dersine sokmamalıdır.

A. B.

Okullarımızdaki din dersi kaldırılmalıdır. Herkes dini eğitimini kendi evinde, annesinden babasından almalıdır. Herkes kendi dini inancının eğitimini almalıdır. Türkler tarihte ilk kez böylesine genel, yaygın ve zorunlu bir 'din eğitime' 1982 anayasası ile tabi tutulmaya başlamışlardı. Böyle bir ders kişilik haklarına saldırıdır. En azından insan haklarının ihlalidir. Alevî çocuklarını Sünnîleştirmenin bir aracıdır. Aynı zamanda Sünnî çocuklarına da bir saygısızlık, pedagojik bir katliamdır. Talim Terbiye Kurulunun bir kararına göre durumlarını ispatlarsa Hıristiyan ve Musevi çocukları bu

dersin uygulamaya ilişkin derslerinden muafır. Alevî çocuklarının ise tek çareleri vardır; sınıfta kalma pahasına da olsa bu derse girmemek.

Y. Y.

Zorunlu din dersi Milli Eğitimimizin en ciddi açmazıdır. Din dersi adı altında mezhep dersi işlenmekte okullarda gençler Hanefî mezhebini öğrenme mecburiyetinde bırakılmaktadır. Öğrencilere inansa da inanmasa da bazı inanç ve kavramları zorla belletmek, çağdaş bir Milli Eğitimin görevleri arasında olamaz.

H. A.

En büyük yanlışlardan biri olan mecburi din dersleri laisizme ters bir durumdur. Öğrencilerin, tek taraflı olarak yanlış dini bilgilendirmelerden kurtarılması ve bu uygulamaların derhal durdurulması gerekir.

M. T.

Laik devlette kişilerin tam bir inanç özgürlüğü vardır. Devlet şu veya bu biçimde müdahale edemez. Bu nedenle 1982 Anayasası ile zorunlu hale getirilen din dersi uygulaması yanlıştır. Bu yasanın derhal değiştirilmesi gerekir.

C. Ö. K.

İlk ve orta dereceli okullardaki zorunlu din dersleri, devletin bütün din ve mezheplere karşı tarafsız olması gereken ilkelerine yöneltilmiş açık bir saldırıdır. Sünnîliğin din ve mezhep bakımından çoğunluğu oluşturması, devletin diğer mezheplerle ilgilenmemesi, 1982 Anayasası ile Sünnîliğin egemen resmi din, Sünnî Hanefiliğin de egemen resmi mezhep düzeyine çıkartılmış olması hukuka, eşitlik ilkelerine ve laikliğe aykırıdır.

F. A.

İlk ve orta dereceli okullardaki din dersleri, belli bir inancı herkese zorla kabul ettirmek, dersin mecbur olması gibi çağ dışı uygulamalara zaman geçirilmeden son verilmelidir.

Uygulanması gereken sistem şöyle olmalıdır: İnanç kesimleri kendi kurumlarını oluşturduklarında, inandığınız kurumunuzda dini eğitim yapmakta veya yapmamakta serbest olmalısınız. Türkiye dışında hiçbir ülkede böyle çağdışı bir uygulama yoktur. Bu uygulama mevcut haliyle insan haklarının ihlalidir.

A. R. G.

İlk ve orta dereceli okullardaki zorunlu din dersleri uygulaması kaldırılmalıdır. Hiçbir evrensel değerle bütünleşmeyen bu uygulamaya karşıyız. Dinler tarihi dersi içerisinde her inanç grubu öğrencilere anlatılmalıdır.

Yukarıda vermiş olduğumuz görüş ve isteklerde, laikliğe ters olduğu vurgulanan zorunlu din dersinin tehlikeli olduğu ve hemen kaldırılmasının gerekliliği savunulmaktadır. Alevî kesime (çocuklarına) baskı olarak değerlendirilen bu uygulamayı durdurmak için hiç kimsenin harekete geçmemesinden yakınılmakta ve devletin yanlışı olarak değerlendirilen uygulamadan rahatsız olan herkes, uygulamaya karşı, organize bir harekete davet edilmektedir.

Sünnîlere karşı da saygısızlık olarak değerlendirilen dini eğitimin okullara değil de ebeveyne bırakılması vurgulanarak, bütün herkese Hanefiliğin dayatıldığı ifade edilmektedir.

Mevcut din dersini laikliğe ters ve tehlikeli göremek, bu duruma karşı olan insanları toplu hareket etmeye çağırarak daha tehlikeli bir durumdur. Yine din dersini zorunlu halden çıkarıp ebeveyne bırakmak da toplum açısından bir o kadar tehlikelidir.

Din Kültürü ve Ahlaki Bilgisi Dersinin çeşitli gerekçelerle kaldırılmasını savunanlar, aslında bu dersin tamamen kaldırılması taraftarı değildirler. Çünkü bu dersin kaldırılmasından dolayı bir boşluk olup olmayacağı hakkındaki sorumuza karşın, önerdikleri çözüm şudur:

Din işlerinin ve özellikle dini eğitimin; o dinin mensuplarına bırakılmasıdır. Yani cemaatlere bu konuda özerklik tanınmalıdır. İlla devlet bünyesinde bir kurumda

uygulanacaksa, bu uygulama her inanç kitlesine hitap edebilir nitelikte şekillendirilmelidir. Devlet din işlerinin yönetiminde, idaresinde değil sadece ve sadece denetiminde olmalıdır.

“Din dersi zorunlu olmaktan çıkarılsın” başlığı altında bu konuya daha uzun değineceğimiz için burada kısa bilgiler vermeyi yeterli buluyoruz.

2.2.2. Din Dersi Zorunlu Olmaktan Çıkarılsın

Alevîlerin din eğitimiyle alakalı isteklerinden birisi ilk ve orta dereceli okullarda okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin zorunlu olmaktan ve müfredattan çıkarılmasıdır. Alevîler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin zorunluluğunun kaldırılmasının gerekliliğini farklı gerekçelerle savunmaktadırlar.

Önce, ilk ve orta dereceli okullarda zorunlu olarak okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin zorunluluğunun kaldırılmasının gerekliliğini savunan literatüre kısaca değinelim.

Ateş'e göre; “Din derslerinin orta öğretimde zorunlu olmaktan çıkarılması kaçınılmaz, savsaklanamaz bir zorunluluktur. Din dersi tamamen Sünnî inanca göre yürütülmekte, Alevîlik ve diğer inanç kurumları dışlanmakta ve hatta kötülenmektedir. Din dersi ismi altında okutulan Din Bilgisi ve Ahlak Dersleri amacından sapıtılmaktadır. Amaç din hakkında bilgi verilmesidir. Oysa söz konusu derslerde sadece Sünnî inanç işlenmektedir. Özellikle Alevîlik dışlanmaktadır. Oysa ki Alevîlik bir yaşam biçimidir. Dine ve maneviyata karşı değiliz. Amacımız din ve vicdan özgürlüğünün tam olarak sağlanmasıdır. Dinin özerkleşmesini istiyoruz. Zira özerk bir üniversitede daha bilgili ve verimli insanlar yetiştirilmektedir [Ateş, 1992: 23-24].”

Alevîliği hem bir yaşam tarzı olarak görüp hem de din dersinden dışlandığını vurgulamak tutarsızlıktır. Ayrıca din dersinde Sünnîliğin işlendiği ve Alevîliğin özellikle dışlandığı gerçeklerle bağdaşmayan bir durumdur.

Çamuroğlu ise Şu görüŐlere sahiptir; ‘‘Eğer bir ülkede öğrencilere din ve ahlak eğitimi verilecekse bu her Şeyden nce Őeđmeli olmalıdır. Din ve ahlakın yapısı bunu gerektirir. Devletin dini yoktur ama insanların dini vardır diyorsanız, bu defa da Türkiye’de varolan dinsel farklılıklara gözünüzü yumamazsınız. Őeđmeli derslere Alevîliği de bir madde olarak koymaktan kağınamazsınız. ‘‘Alevîlik de İslam’dır’’ diyerek artık kimseyi kandıramazsınız. Şu anki din dersi kitaplarının ve okullarda verilen derslerin Alevîlikle en ufak bir ilişkisi yoktur. Biz Alevîler zorunlu din ve ahlak derslerine karşı olmalıyız. Bu karşı oluŐumuzu çok yakında tek örgütlü protesto hamlesine dnŐtreceđimizi de bilerek, bildirerek tüm demokrasi dostlarını yanımıza çağırıyoruz. Zorunlu din dersleri yalnızca biz Alevîlerin sorunu değildir, Őeđme hakkını elinde tutmak isteyen herkesin hakkıdır [Çamuroğlu, 1994: 6-7].’’

Din derslerinin zorunlu olmaktan çıkarılması kağınılamaz bir zorunluluk olarak değerlendiriliyor. Din dersinin tamamen Sünnî inanca göre işlendiği ve diğer inanışların kötülendiği doğru değildir. Üstelik Alevîliği bir yaşam biçimi olarak değerlendirip, din dersinin bunu olumsuz etkilediğini vurgulamak tutarsızlıktır. Ayrıca din dersinin din ve vicdan özgürlüğüne olumsuz bir etki yaptığını düşünmek kabul edilemez. Yine devletin din dersini okullarda uygulaması, onun bir dininin olduğu anlamına gelmez. Yani bu durum devletin laikliğine bir hael getirmez.

Alevîliği de Őeđmeli bir ders olarak koymak onun İslam’ın dışında farklı bir din olduğunu kabul etmek olur. Alevîliğin İslam dışı olduğu, hatta sadece bir yaşam tarzı olduğu Alevîler arasında bile kabul görmeyen bir görüşler ibarettir.

Şimdi de , ilk ve orta dereceli okullarda zorunlu olarak okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin zorunluluğunun kaldırılmasının gerekliğini savunan görüşleri inceleyelim.

F. H. A.

Laik ve demokratik Türkiye Cumhuriyeti’nde din dersleri zorunlu tutulmamalıdır. Din dersi ğretmenlerinin görevi; insanların inançlarında ve inansızlıklarında zgr

olduklarını, sevgiyi, barışı, kardeşliği öğretmek olmalıdır. Din dersi öğretmenlerinin yanlış tutumlarına yalnız Alevî öğrenci velileri karşı çıkmamalıdır. 'Ben çağdaşım, demokratım' diyen tüm velilerin çocuklarının rencide edilmelerine, inançları yüzünden arkadaşlarının arasında eziklik duymalarına karşı çıkmaları gerekmektedir. Çocuklarımıza kendi inançlarımızı anlatırken başkalarının farklı inançlarının olabileceğini veya hiçbir inanışlarının olmayabileceğini anlatmalıyız. Saygıyı öğretmeliyiz. Alevî anne babalar çocuklarının zarar görebilecekleri düşüncesiyle Alevî olduklarını söylemekten kaçınıyorlar. Ama artık bu tutumu değiştirmenin zamanı gelmiştir. İnançlara ve düşünceye saygı gösterilmesi için mücadele etmek gerekir.

İ. D.

Okullardaki din dersi tamamen ihtiyari olarak (isteğe bağlı) verilmelidir. İsteyen alır, isteyen almaz.

V. S.

1982 Anayasası ile zorunlu hale getirilen din dersi eğitim birliğimizi bozmuştur. Din dersi tercihli hale getirilmeli ve isteyene verilmelidir. Bir mezhebin din anlayışı değil, dinin temel anlayışı esas alınarak verilmelidir.

A. M.

Diyanet İşlerinde göze çarpan eksikliğin, okullarda zorunlu din derslerinin verilmesiyle yakın bağı vardır. Toplumlarda Allah inancı fiziki yapılara aktarılması gerekirse, bu temel bilim içinde cereyan eden devlet okullarında değil, salt dini bilgileri ihtiva eden halk kurslarında ya da medreselerde icra edilmelidir. Zaten Kur'an kursları bu konuda yeter de artar. Müspet ilimlerin insan hayatına titizlikle aktarılacak istendiği eğitim kurumlarımıza, rivayetler ve çelişkiler dolu bir inanç olayının, derslerde notları dahi etkileyerek, resmi bir zorunluluk olarak götürülmesi devletin üniter görünümünde adil olmayan bir sürü gedikler açtığı gibi, ileride devletin kendisine de onulmaz yaralar açabilir. Buna son derece ehemmiyet verilmeli ve dikkat edilmelidir.

A. A. A.

İlköğretim öğrencilerine din dersinin mecburi okutulması din kurallarına ve laik devlet yapısına ters düşer. Lise ve üniversitelere din dersi konacaksa, her inancın felsefi görüşü konmalıdır. İslam dininde sevgi vardır, mecburiyet zorlamak yoktur.

K. Ş.

İlk ve orta dereceli okullardaki zorunlu din dersi çağdaş bir kural değildir. Herkes inancında özgür olmalıdır. Tüm inançlara saygımız sonsuzdur. Okullarda din dersi kişinin tercihine bırakılmalıdır. Dinde zorlama yoktur. Zorunlu din dersi mutlaka okutulacaksa seçmeli olarak okutulmalıdır.

Din Dersinin Zorunlu olması Anayasal açıdan ve insan hakları açısından yanlış bir uygulama olduğu ve devletin yapısına zarar vereceği düşünülmektedir. Toplumda sevgi ve barışı ön planda tutarak ayrımcılığa yer vermemenin gerekliliği dile getirilerek, derhal bu dersin zorunlu olmaktan çıkarılıp isteğe bağlı olması gerekçelendirilmekte, mezhepler değil de dinin temelini işlenmesi vurgulanmaktadır.

Şu hususu burada zikretmekte fayda vardır. Din dersinin zorunlu olması kişinin özgürlüğünü elinden almamaktadır. Çünkü farklı bir dine mensubiyetini belgeleyen kişi din dersinden muaf sayılmaktadır.

Din dersiyeye alakalı son bölümümüzde; şu anda uygulanan din derslerine Alevilik bilgisinin eklenerek bu dersin müfredatının yeniden düzenlenmesinin gerekliliğini savunanların görüşlerini ele alalım

2.2.3. Mevcut Din Dersine Alevilik Bilgisi Eklensin

Alevilerin din eğitimiyle alakalı isteklerinden birisi de ilk ve orta dereceli okullarda zorunlu olarak okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin müfredatına Alevilik Bilgisinin eklenmesidir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin müfredatına Alevilik Bilgisinin de eklenmesini isteyenler, bunun gerekliliğini çeşitli gerekçelerle

desteklemektedirler. Bu istek daha makul ve mantıklıdır. Çünkü Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersini kaldırmak ya da “Alevî-Sünnî Din Dersi Kitabı” diye ayrı ayrı kitaplar çıkarmak birlik ve beraberliği daha da bozacaktır. Bu birlikteliği sağlamak için ortak noktaları esas alan bir din eğitimi uygulaması gerekmektedir. Şimdi bu durumu savunan görüşleri sıralayalım.

C. Ş.

Din dersinde sadece hakim mezhep olan Hanefilik öğretilmemeli, tüm dinler tarihi ve İslam içindeki mezhepler nesnel olarak öğretilmelidir. Bu arada Alevîlik de tarafsız bir şekilde işlenmelidir. İlahiyat fakülteleri sadece imam değil, din bilimci yetiştirmelidir. Buradan yetişenler sadece Sünnî İslam’ı değil, dinler tarihini ve İslam dinini çok iyi bilmelidir. Alevîlik konusunda uzman, Hanefilik konusunda uzman, Budizm, Zerdüşt v.s. konularında uzman din bilimciler yetiştirilmelidir.

M. N. O.

İlk ve orta dereceli okullarda Alevîlerin inanç ve ibadet, kendi inançlarını öğrenme ve öğretme özgürlüğü yoktur. Hanefi, Hanbeli, Maliki ve Şafii mezhepleri resmen tanındığı halde Caferi mezhebi kabul görmemiştir. Oysa ki Müslüman devletlerin hemen hepsinde resmen kabul edilmiş ve kanunlarında yerini almıştır. Caferi mezhebi de diğer mezhepler gibi kanunlarda yerini almalı ve böylece Alevî – Sünnî tartışması sona erdirilmelidir. Aynı zamanda okutulan din dersi kitaplarına da bu konu eklenmelidir. Her inanç sahibinin kendi inancını, dinini, mezhebini bunların kurum ve kurallarını en doğru ve en iyi şekilde öğrenmesi en doğal hakkıdır. Dini eğitimin ilk öğretim yeri ailedir. Okul ikinci sırayı alır. Bilimsel olarak, hurafelerden ayrılmış dini eğitim okullarda verilir. Okuldan sonra kişi kendi merakına göre inançlar konusunda genel kültür edinebilir. Ne yazık ki bugün okullarımızda okutulan zorunlu din dersleri sadece Sünnîliği öğretmektedir. Din derslerinde verilen şey Sünnîliktir. Alevîliğin bir inanç olmaktan çıkartılıp kültür olarak lanse edilmesini hiçe sayamayız. Maksatlı yapılan Alevîliği inanç bazından saptırma çalışmaları Alevî düşmanlığıdır. Alevî çocuklarını Sünnî inanç ve akaidini öğrenmeye zorlamak haksızlıktır. Din dersleri zorunlu olmamalı seçmeli olmalıdır. Eğer din dersi asli ders olarak okutulacaksa, Alevîlik inanç ve akaidi de tarafsız olarak okutulmalıdır.”

N.B.

Temel felsefesinde Kur'an-ı Kerim ve Sünnet bulunan Ehl-i Beyt'in uzantısı olan gerçek Alevîler din dersinin kaldırılmasını değil, Anayasal dayanağı bulunan zorunlu din dersinin daha kapsamlı ve detaylı olarak düzenlenmesini istemektedirler. Mesela herkesin inançları ayrı ayrı ve o kesimin insanları tarafından verilmelidir.

Ö. D.

Okullarda din derslerinde mutlaka Alevîliğin tanıtılması gerekmektedir. Aksi takdirde gençlerimizde ruhsal bunalım sürüp gidecektir.

M. K.

Din derslerine ilişkin müfredat laik ve seküler bir bakışla yeniden kaleme alınmalı. Herhangi bir inancı, diğerinin bakış açısıyla yargılamayan, küçümsemeye kalkışmayan çoğulcu bir yaklaşım, aynı sıralarda ders gören farklı mezheplere ya da farklı dinlere mensup çocuklarımızın farklılıklarıyla kardeşlik duyguları içerisinde bir arada yaşamayı öğrenebilmelerini de sağlayacaktır.

F. H. A.

Milli Eğitim Bakanlığının Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi kitaplarında Alevî İslam inançlarına rastlamak mümkün değil. Din Kültürü eğitimi yalnızca Sünnî İslam inançlarıyla sınırlandırılmış durumdadır. Öyle ki Hıristiyanlıktaki mezhep farklılıklarından söz eden Din Kültürü ders kitaplarında Alevîliğe hiç yer verilmemektedir. Din Kültürü ders kitaplarında Alevîliğe yer verilmemesinin yanında , din dersi öğretmenlerinin olumsuz bilgilendirmeleri, Alevîliğin yanlış anlaşılmasına neden olmaktadır. Din dersi öğretmenlerinin Alevîlikle ilgili yanlış söylemleri zaman zaman çocuklarımızı incitici boyuta ulaşmaktadır. Din dersleri müfredat programı hazırlanırken tüm dini ve mezhepsel inançlara objektif olarak yer verilmelidir. İslam yalnızca Sünnî İslam'dan ibaret değildir. Unutulmamalıdır ki bu topraklarda Alevîler yüzyıllardır yaşamaktadırlar ve göz ardı edilemezler.

M. D.

Alevîlik Dersinin de din dersi müfredatına eklenmesi halinde, Alevîlik Dersleri Öğretmeni olması istenen kişinin ille de Alevî olması gibi herhangi bir ayırımın gözetilmesinden yana değiliz. Öğretmenin öğretmenlik yapabilmesi için gerekli koşulları taşıması, öğretmenlik yapacak liyakate sahip olması, bizim için başlıca koşul sayılmaktadır. Bu nedenle daha önce gerekli pedagojik eğitimi almış veya öğretmenlik yapmakta olan herhangi bir kimse, gerekli bilgileri edindikten sonra, Alevîlik Dersleri Öğretmeni olarak da görev yapabilir. Belirtilen koşullara sahip ve istekli olan öğretmenler bakımından yapılması gereken, Alevîlik konusunda gerekli bilgi ve donanımına sahip olmalarının sağlanması, bir ders kitapları, öğretmen el-kitabı vb. ders materyalinin hazırlanıp hizmetlerine verilmesidir.

Din dersinin yeniden düzenlenmesini ve müfredatına Alevîlik bilgisinin de eklenmesini isteyenler, din dersinin tek yanlı verilmesine karşı çıkmaktadırlar. Bu yönde yapılan eleştiriler ve çözümler daha yapıcıdır. Tek taraflı verilen dersin haksızlık olduğu vurgulanırken, devletin farklı inançları tanıyıp hepsine eşit mesafede durmasının gerekliliği savunulmaktadır. Böyle bir uygulamanın halkları birbirine yaklaştıracığı ve kültürel bir zenginlik oluşturacağı söylenmektedir.

Bugün ülkemizde din eğitimi devlet eliyle, devlet desteğiyle yürütülmektedir. Ayrıca din eğitiminin Anayasal dayanağı da (1982 - 24/4) vardır. Dolayısıyla devlet, eğitimi verecek kişileri eğiterek, eğitim verilecek mekanları hazırlayarak ve gerekli masrafları karşılayarak eğitimin altyapısını oluşturmakta, bu hizmeti desteklemekte ve bilfiil yürütmektedir. Bu meyanda Alevîliğin (mevcut din eğitimi faaliyetlerinin içinde) bir ders konusu olarak ya da başlı başına isteğe bağlı bir ders olarak din eğitimi kapsamına alınması ilk bakışta bir kaç problemi beraberinde getirmektedir. Mevcut yetişmiş kişilerin (din dersi öğretmenlerinin) bu konuyu ders verecek niteliğe sahip olup olmamaları, yine mevcut din dersi öğretmenlerinin Alevîler tarafından kabul edilip edilmeyeceği, Alevî kültürüyle yetişmiş ve Alevî kimliğe sahip kişiler tarafından verilmesi istenecek ders için şu anda yetişmiş yeterli elemanın olup olmadığı, yeterli eleman yoksa bu elemanların nasıl ve hangi kurumlarda/kurumlarca yetiştirileceği, bunu kimin finansa edeceği gibi problemler ilk etapta karşımıza çıkan problemlerdir. Şu da

bir gerçektir ki; Alevî toplumunun istenilen düzey ve verimlilikte işleri yürütebilecek yeterli sayıda nitelikli insana gereksinim duyulduğu açıktır. Bu alanda şimdiye kadar kayda değer bir çalışma yapılmadığı, kadro düzeyinde görev yapmakta olan kişilerin daha verimli ve başarılı olmaları için herhangi bir proje ve planın uygulanmadığını bilmekteyiz.

Uygulanan herhangi bir plan ya da projenin olmamasına rağmen Alevîler tarafından mevcut din derslerine alternatif olarak hazırlanan üç kitaptan bahsetmek faydalı olacaktır. Bu kitaplar; Şakir Keçeli ve Aziz Yıldırım yönetimindeki bir komisyon tarafından hazırlanan ‘Alevîlik Bektaşilik Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi’ kitabı, Cemal Şener ile Celal Aydemir’in birlikte hazırladıkları ‘‘Alevîlik Dersleri 1’’ isimli kitap ve Esat Korkmaz tarafından hazırlanan ‘‘Alevîlik Ders Notları’’ isimli kitaplardır.

Mevcut din dersi kitaplarına alternatif olarak, Şakir Keçeli ve Aziz Yıldırım yönetimindeki bir komisyon tarafından hazırlanan ‘Alevîlik Bektaşilik Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi’ kitabını ele aldığımızda daha kitabın ismindeki yanlış karşımıza çıkmaktadır. Sünnîlik açısından veya başka bir mezhep açısından bir din dersi kitabı mı var da, bu kitap ona alternatif olarak yazılmış [Eğri, 2002]. Kesinlikle hiçbir din dersi kitabında böyle bir ayırım yapılmamıştır. Yine ülkemizde nüfus cüzdanlarında bile mezhep belirtilmemiştir.

Kitabın başında, ‘Neden?’ başlığı altında kitabın yazılma gerekçesi, mevcut din dersi uygulaması ve din dersi kitapları eleştirilirken, hazırlanan kitabın lise 1., 2. ve 3. sınıflara okutulabileceği vurgulanmakta ve bu yönde Milli Eğitim Bakanlığının izin vermesi beklenmektedir. Birinci bölümde dinin ve kültürün tanımı yapıldıktan sonra farklı dinler işlenerek bu konuda bilgiler verilmiş. İkinci bölümde, İslamiyet’in doğuşu, mezhepleşmeler ve Alevîliği ilgilendiren önemli olaylar Anadolu Alevîliğine gelinceye kadar tarihsel olarak incelenmiş, üçüncü bölümde, Alevîliğin inanç boyutu, kutsal kişiler ve 12 imam işlenmiş, dördüncü bölümde, Ahlak ve Toplumsal Yaşam başlığı altında; edep, hoşgörü, tövbe gibi konuların yanında toplumsal yaşamı ilgilendiren

davranışlar ele alınmış, beşinci ve son bölümde ise, Alevîliğin esasından olan bütün ibadet ve erkan incelenmiştir.

Diğer kitaba geçmeden şunu belirtelim ki; dinin özüne ait farz niteliğindeki ritüeller (namaz, oruç, v.s.) dahi ya kasıtlı olarak ya da bilinçsiz bir şekilde ele alınmıştır. Teferruata ait diğer mevzularda da aynı yanlışlar ısrarla tekrarlanmıştır.

Aynı gerekçelerle yazılmış ikinci bir kitap, Almanya'daki Alevî çocukların okuduğu okullarda okutulmasına izin verildiği söylenen 'Alevîlik Dersleri 1' isimli kitap Celal Aydemir ve Cemal Şener tarafından hazırlanan bir çalışmadır. İlkokul öğrencileri seviyesine göre yazılmış ve yedi bölümden oluşmaktadır.

Bu kitap da usûl hataları içermektedir. Kitabın bir yerinde Alevîleri Türk ve Müslüman kabul edip, başka bir yerinde Alevîleri farklı bir dinin mensubu olarak değerlendirerek, Müslümanların ibadet yerlerinin cami, Alevîlerin ibadet yerlerinin ise cem evi olduğunu vurgulamak tutarsızlıktır. Alevîliği İslamdan ayrı düşünmek ve cem evini camiye alternatif kabul etmek hiçbir şekilde kabul edilemez. Kitabın genel başlıklarına değinecek olursak;

Kitabın birinci bölümünde, Hz. Muhammed döneminden günümüze kadar Alevîliğin tarihselliği, ikinci bölümde, Alevîlikte Tanrı inancı ve insan-Tanrı-doğa ilişkisi, üçüncü bölümde, cem ve semah ibadeti, dördüncü bölümde, kurban ve oruç ibadeti incelenirken, beşinci bölümde, hoşgörü ve musahiplik incelenmiştir. Altıncı bölümde, Alevî halk ozanları ele alınırken, yedinci ve son bölümde ise Hacı Bektaş Veli ve onun öğretisi sunulmaya çalışılmıştır.

Aynı kaygı ile kaleme alınan diğer bir kitap ise; Esat Korkmaz tarafından Fransa'da yaşayan Alevî ailelerin çocukları için hazırlanan kitaptır. Bu kitap da yanlışlar açısından diğerlerinden pek farklı değildir. Alevîliği felsefi bir din olarak kabul etmektedir [Eğri, 2002]. Düşünerek ve akıl yürüterek felsefeyi geliştirdiği yani vahyin yerine akılı koyduğu vurgulanmaktadır. Yine inanç ve ibadetler konusunda da İslam dinine uymayan yorum ve değerlendirmeler yapılmaktadır.

Bu üç kitabın dışında Avrupa Alevî Akademisinin (A.A.A.) Avrupa ülkelerinde uygulamaya çalıştığı bir sistem vardır. Burada ele almayı uygun bulmadığımız için, bu uygulamayı/projeyi ek olarak son kısımda verdik.

Şimdi de diğer bir konu olan Alevîlerin Diyanetle ilgili beklentilerini inceleyelim.

2.3. Alevîlerin Diyanetle İlgili Beklentileri

Türkiye'deki Alevî kesimin isteklerinden en önemlilerin biri de Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı ile ilgili istekleridir. Ayrıca kendilerinin dışındaki bütün kesimlerden, kendilerinin ve kültürlerinin olduğu gibi kabul edilmesini istemektedirler. Başta Cem Vakfı ve Ehl-i Beyt Vakfı olmak üzere pek çok grup, vakıf ya da teşkilat bu sorun üzerinde durmakta ve çözümlenmeye çalışmaktadır. Bu konudaki bazı düşünceleri ele alalım.

Atalay bu konuda şunları dile getirmektedir; “Diyanet konusunda çeşitli beklentiler ve istekler vardır. Alevîler her şeyden önce laik bir toplumdur ve laik devletlerde, din devletin tek elinden çıkarılarak sivil cemaatlere bırakılmıştır. Biz Alevîliğin Diyanetle birleşmesi yerine, Diyanetin devlet denetiminden çıkarılarak sivil cemaatlere bırakılmasından, din işlerinde görevli personelin iyi eğitilerek başka inanç ve görüşteki toplumlara saygılı ve hoşgörülü olmalarından, ibadetlerin Türkçe yapılmasından ve okullarda zorunlu din derslerinin kaldırılmasından, okullarda, camilerde, radyo ve televizyonlarda, Alevîler hakkındaki müspet propagandalardan ve Alevîliğin gerçekçi yanı ile anlatılmasından yanayız” [Atalay, 1992, : 11].

“Dinin Devlet işlerinden ayrılması dine yapılacak hizmetlerin en büyüğüdür. Zira din bir gönül işidir. Gerçek ibadet riyadan ve gösterişten uzak, samimi, kişinin dilediği şekil ve dilden yaptığı ibadettir. Tanrıya giden yol insanların sayısı kadardır” [Ateş, 1992: 22-23]. “Devlet ve dini hizmetler ilişkisinin birbirinden farklı iki yaygın çözüm yolu olduğu bilinmektedir. Bunlardan birincisi; dini hizmetlerin bütünüyle dini cemaatlere ve

bunların oluşturduğu örgütlere, ruhban sınıfına bırakılmasıdır. İkinci çözüm ise; devletin, din hizmetlerini bir kamu hizmeti olarak üstlenmesidir. Birinci çözümde din ve devlet kurumlarının birbirinden ayrı tutulmasına karşın, ikinci çözümde din ve devlet kurumları iç içe geçmektedir. Laik devlet anlayışında “dine bağlı devlet” ve “devlete bağlı din” sitemleri reddedildiği için, laik devletlere birinci çözümün uygun düşeceğini söyleyebiliriz” [Araslı, 1992: 11].

“Dinin bizzat cemaatlere devredilmediği bir sistemi demokrat olarak nitelemek olanaksız olmaktadır. O zaman, laiklik demokrasinin ön koşulu haline gelmektedir. Ve bu durumda da laiklikten bütün inançlar yarar sağlamaktadırlar. Laik bir ülkede Diyanet İşleri Başkanlığı olmaz, bu başkanlık sadece tek mezhebi temsil etmez. Devlet, o mezhepten din adamı yetiştirmek üzere İmam Hatip Okulu açmaz, cami yapmaz, imam ve diğer görevlilere maaş veremez” [Kılıçbay, 1996: 59]. “Devlet belli bir ideolojiyi egemen kılmak için değil, kendini oluşturan bütün yurttaşlarının haklarını korumak için vardır ve tek bir yurttaşın bile hakkının kaybolduğu bir sisteme tam anlamıyla demokrasi demek mümkün değildir. Demokratik bir rejimde devletin resmi dini olmaz, devlet bütün inançlara karşı eşit mesafede durur ve hiçbirine ne yarar sağlar ve de zarar verir” [a.g.e., s. 42]

Devletin okullarında din dersinin okutulması ve devletin diyanet gibi bir kurumunun olması, onun resmi bir dininin olduğu anlamına gelmez. İstikrar ve düzen açısından böyle olması, dini uygulamaların özerk bırakılmasından daha sağlıklıdır.

Bu genel değerlendirmelerden sonra Diyanet İşleri Başkanlığı konusundaki somut değerlendirmelere geçelim, bunların ilki D.İ.B.’nin tamamen kaldırılmasını isteyenlerin görüşleridir.

2.3.1. Diyanet Tamamen Kaldırılsın

Alevîlerin Diyanet İşleri ile alakalı isteklerinden birincisi D.İ.Başkanlığının tamamen kaldırılmasıdır. Diyanetin tamamen kaldırılmasını savunanlar çeşitli gerekçeleri ileri sürmektedirler. Bu gerekçeleri inceleyelim.

“Binlerce camisinde yüzbinleri bulan personeliyle önemli bir örgüt yapısına sahip olan Diyanet işlerinde üç beş yüz Alevîye iş vermek veya bir o kadar cem evi yapmak vaadinde bulunmak çözüm olmamakla beraber, ciddiyetten de uzaktır. Çünkü Diyanette çalışabilmek için imam hatipli olmak gerek; cem evleri yapımı için de ödenek ayrılması olanaksızdır. Öyleyse bu vaad Alevîlerin haklı isteklerini kırmak için çok sinsice hazırlanmış bir tuzaktır. Bize göre asıl tartışma, Diyanet örgütünün varlığı üzerinde yapılmalıdır. Çünkü büyük bir çoğunlukla bu toplumda yaşayan Alevîler ve diğer azınlıkların vergi katılımlarıyla oluşan Devlet bütçesinden sadece bir kesime hizmet verilmesi, adaletsiz ve haksız bir uygulama olarak hak gasbını da beraberinde taşımaktadır. Diyanet İşleri örgütü de diğer devlet birimlerinden Hava, Deniz, Karayolları v.b. halka hizmet veren birimlerden biridir. Ama hiçbir birim Diyanet İşleri gibi hak gasbı yapan adaletsiz bir hizmet sunmamaktadır. Laiklik ilkesine karşın Diyanet İşleri bu haksız uygulamayla Devlet Bütçesinden pay almaya devam edecek midir? Laikliğe aykırı olan bu uygulama eğer devam edecekse, o zaman Türkiye Cumhuriyeti Devleti hiçbir zaman laik olmayacaktır” [Kaleli, 1992: 17].

A. Y.

Laik devlet yapısında Diyanet İşlerinin yer almasını uygun bulmuyorum. Devlet bütçesinden pay alıp sadece bir inancın, şeriatçı kesimine hizmet veren Diyaneti, diğer inanç sahiplerinin haklarını gasp eden olarak görüyorum. İnsan haklarına, inanç ve ibadet özgürlüğüne ters bir uygulamanın kaldırılmasını öneriyorum.

Her inanç grubu kendi olanaklarıyla ibadetini yerine getirmelidir. Alevîler ve azınlık gayr-i Müslimler de olduğu gibi Sünnîler de devlet desteğini almadan ibadetlerini yapmalıdırlar. Devlet, insan hakları, ibadet ve inanç özgürlüğü çerçevesinde yansız kalmalı, salt bir inancın destekleyicisi ve besleyicisi olmamalıdır.

N. B.

Bu konudaki görüşlerim şunlar; Baştan beri uygar bir ülkede devletin dini örgütleyemeyeceğini savunmuşumdur. Ancak politik kaygılar bizi hep dışlamıştır. Üzüntüm şu ki; Alevî milletvekilleri de bu konuda duyarlı değillerdir aslında Alevîliğin kökenleri ve içeriği ile ilgili ilk derslerin bizim politikacılarımıza verilmesi gerekiyor. Siyasi partilerle çıkar ilişkisi içinde bulunan tarikatlardan söz ediliyor. Bu tarikatların çoğunun liderleri İstanbul camilerinde görevli, nasıl oluyor ki hepsi de devletten maaş alan bu kişiler siyasilerle böyle çıkar ilişkisine giriyorlar. Diyanet İşleri Başkanlığı tez elden kaldırılmalıdır.

R. Z.

Diyanet 1924 yılında şariatçı din anlayışını daha ılımlı bir biçime sokmak amacıyla kuruldu. Ama zaman içinde bu kurum Türkiye Cumhuriyeti'ni yıkmak isteyenlerin örgütlendiği, yetiştirildiği bir yer haline geldi.

Bu kurum İslam diye yalnız Sünniliği hem de onun şariatçı anlayışını kitlelere dayatmaktadır. Bütçenin en az dörtte birini Alevîler ödemektedir. Bu kuruma bağlı binlerce caminin her türlü gideri karşılandığı halde, Alevîler için 1 lira bile harcanmamaktadır. Yine enflasyonun en büyük nedenlerinden birisi de üretime en küçük katkısı olmayan binlerce Diyanet görevlisine para verilmesidir.

D.İ.Başkanlığı gerek dinsel yönden, gerek ideolojik yönden Türkiye toplumunu temsil etmekten uzaktır. Bu nedenle kesinlikle kaldırılmalıdır.

B. P.

Alevîler D.İ.Başkanlığı'nın devlete bağlı olmasına karşıdırlar. Çünkü Alevîler laikdir. Anayasa Türkiye Cumhuriyeti'nin laik olduğunu söylüyor. Bize göre laik devletin dini

olmaz. Buna göre laiklik devletin dinsizliğidir. Devletin her dinden ve mezhepten kişilere karşı aynı mesafede durması gerekir. Alevîler Diyanetle devletin bağlarının koparılmasını savunurlar. Her din ya da mezhep kendi örgütünü kurmalı ve onun çevresinde toplanmalıdır. Diyanet İşleri Başkanlığını Atatürk, din adamlarını kontrol altında tutmak için kurmuştur. Ancak bugün bu kurum, kuruluş maksadının dışına çıkmıştır.

Ayrıca Diyanete ayrılan bütçe, devletin en büyük ayıbıdır. Benden kesilen vergi ile Diyanet personelinin maaşı ödeniyor. Ben buna razı değilim. Böyle olunca dini literatüre göre bu para haramdır, yenmez. İleri ülkelerin hiçbirinde böyle bir uygulama yoktur. Bu durumda tek çözüm yolu var, o da; bu kurumun kaldırılmasıdır.

A. B.

Diyanet İşleri Başkanlığı gibi bir örgütün, ne İslam kuramında ne de pratiğinde yeri vardır. Hilafetin kaldırıldığı, tekke ve zaviyelerin kapatıldığı, Cumhuriyetin kurulmaya ve yaşatılmaya çalışıldığı ilk yıllarda taktiksel anlamda güçler ve dengeler gereği belki böyle bir kuruma ihtiyaç vardı ama bugün yoktur. Dolayısıyla derhal kapatılmalıdır. Bugün bu örgüt, laikliğin sırtındaki kamburdur. Diyanet İşleri, devletin Alevîler, Hıristiyanlar ve Ateistlerden topladığı vergileri Sünnîlere hatta Hanefilere aktaran bir kurumu haline gelmiştir. Alevîlerin ödedikleri vergiler 'dine hizmet' olarak geri dönmektedir. Diyanet devlet örgütlenmesinin dışına çıkartılmalı, her inanç grubu kendi örgütlenmesini kendi yapmalı, kendi inancıyla ilgili giderlerini kendisi karşılamalıdır. Bunun en güzel örneği Avrupa ülkelerinde, kilise çevrelerinde yapılan örgütlenmelerdir.

V. S.

Devletin laik niteliği; yine devleti yönetenlerin dini akımlara verdikleri ödünlerle anlamını yitirmiştir. Bu noktaya gelinmesinde Diyanetin varlığı ve örgütlenme anlayışının rolü büyüktür. Diyanet İşleri isteyenlere din işleri vermesi ve görevi bununla

sınırlı olması gerekirken, toplumsal düzeni alt üst edecek boyutta siyasi odak noktası olmuştur. Ülkemizin içinde bulunduğu iç barış bunalımına kaynaklık eden kurumlardan ve anlayışlardan biri de Diyanet İşleri'dir. Avrupa'da uygulanan laik anlayışta olduğu gibi Diyanet İşleri devletin dışına taşınmalı ya da dağıtılmalıdır.

C. Ş.

Diyanet İşleri Başkanlığı ve bu kuruma ayrılan bütçe kaldırılmalıdır. Din, halkın vicdanına bırakılmalı devlet dinden elini çekmelidir. Yönetim tam anlamıyla laik olmalı, devletin din ve mezhep tercihi olmamalıdır. Laikliği ve demokrasiyi tehdit etmemek koşuluyla her tür inanç özgür olmalıdır.

Y. Y.

Diyanet İşleri Başkanlığı bir Sünnî örgütüdür. Bu kurum, Alevîlerin parasıyla Sünnîlere hizmet vermektedir. Bugün Diyanet İşleri Başkanlığı kuruluş amacını ve fonksiyonunu kaybetmiş, laik Cumhuriyetin kamburu haline gelmiştir. Bu yüzden derhal kaldırılmalıdır.

H. A.

Türkiye'de tek yönlü işleyen Diyanet İşleri Başkanlığı'nın varlığı, Alevîlik konusunda yanlış bilgilenelemelere sebep olmaktadır. Bu sebeple tek bir mezhebin temsilciliğini yapan Diyanetin laik, demokrat bir ülkede yeri olamaz.

C. Ö. K.

Laikliği, dinin devlet işlerine, devletin de din işlerine karışmaması olarak algılar ve laik devlette din ve mezhep çoğunluğu olamaz, devlet bütün din ve mezheplere karşı tarafsız olmalıdır diye düşünürsek, Diyanet İşleri Teşkilatının bugün için mali kaynakları, örgütü ve çalışılan personeli bakımından ulaştığı nokta çok düşündürücüdür. Bu durum

laikliğe ters ve hukuk dışıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın özerkleştirilmesi, bu kurumun ortadan kaldırılması ve din işlerinin bütünüyle cemaatlere bırakılması tezleri son dönemin en çok tartışılan ve taraftar toplayan tezleridir. D.İ.Başkanlığı'nın günümüze kadar ulaşan toplumsal pratiği, devletin tüm olanaklarını kullanarak, laiklik adına laiklik karşıtı kişiler yetiştirmiş ve kurumlar yaratmıştır. Diyanet kurumu ülkede yaşayan inanç grupları karşısında hiçbir zaman eşitlikçi davranmamıştır. Bu kurum bütünüyle kaldırılmalı ve ülkenin kendi mozağince kim neye ne kadar inanıyor ya da inanmıyorsa özgürce ifade edebilmelidir. İnançlar, onlara inananlarca kurumlaştırılmalı ve yaşatılmalıdır. İnanç ve ibadetlerinden ötürü kişi veya gruplar başkalarının rahatsız edilmemeli ve kınanmamalıdır.

Devlet yıllardan beri Diyanet İşleri birimini oluşturarak dini resmileştirmiştir. Üstelik bu düzenleme, ülkede yaşayan yarı nüfusun inançları ve anlayışı yok sayılarak, laikliğe aykırı bir şekilde yapılmıştır. Din özgürleşecekse, devlet gerçekten laik olacaksa yapılması gereken şey, Diyanet İşleri Kurumunun ortadan kaldırılması ve din derslerinin zorunlu okutulmasına son verilmesidir.

A. R. G.

Hiçbir demokratik ülkede, devlete ait bir dini örgütlenme olamaz. Devlet bütün dini örgütlenmeler karşısında tarafsız davranmalıdır. Farklı inanç gruplarından kesilen vergilerle bir inanç grubu desteklenemez. Diyanet İşleri Başkanlığı sadece İslam'ın Sünnî kolunu benimsemektedir. Devlet dinden elini çekmelidir. D.İ.Başkanlığı kaldırılmalıdır. Her dini örgütlenme kendi olanaklarıyla çalışmalarını, örgütlenmesini sürdürmelidir.

H. D.

Devlet tüm vatandaşlardan vergi almasına karşı, Diyanet yalnızca Sünnî kesime hitap eden bir kuruluştur. Laik bir devlette böyle bir kuruluşun yeri yoktur. Biz yıllarca kendi dedelerimize nasıl bakmışsak, Sünnî kesim de kendi din adamlarına öyle bakmalıdırlar.

A. Ö.

Diyanet, müessese olarak Alevî düşüncesine de laik devlet ilkesine de aykırıdır, savunulamaz. Alevîlerin sorunlarını çözebilecek bir kurum da değildir. D. İ. Teşkilatı Alevîlerin sorunlarını çözümüne katkıda bulunmak istiyorsa onlara sadece teşekkür ederiz. Bize zaten borçları da vardır. Ancak sorunlarımızı onlarla tartışmak ve halletmeye çalışmak gibi bir avuntuya girmeyiz. Ayrıca biz Diyanetin kaldırılmasından yanayız. Çözümü daha üst makamlardan bekliyoruz.

S. K.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Alevîlerle ilgili çalışmalarından fevkalade endişeleniyorum. D.İ.B.'ği, Alevîliği bir mezhep olarak gördüğü için yanlış içerisindedir. Bu yanlışlığa ortak olan ve Alevî olduklarını söyleyen insanlar da "Cami yerine 'Cem Evi', imam yerine 'Dede' isteriz ve giderler için de para isteriz" demeye başlamışlardır. Bunlar farkında olmadan yanlışlığa düşmektedirler.

Bana göre, laik devlet yapısı içinde, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yeri yoktur. D.İ.B.'nin sonu gelmiştir ve derhal kaldırılmalıdır.

Türkiye'de yaşayan Alevî kesimin Diyanetle ilgili görüş ve düşünceleri birbirlerinden farklıdır. Ancak bu kesimin büyük çoğunluğu Diyanetin kaldırılması taraftardır. Onlara göre Diyanet; devletin benimsemiş olduğu laikliğe ve insan haklarına aykırıdır. Dolayısıyla devlet bu yanlıştan ve aykırılıktan dönmesi gerekmektedir. Laik ve demokratik kurumda böyle bir kuruma yer olmayacağını iddia etmektedirler. Diyanetin bugün Cumhuriyet ve laikliğin düşmanı bir kurum haline dönüştüğü söylenmekte ve örgütün aşamalı olarak kaldırılması istenmektedir. Bazı kesimler ise; bu kurumun kaldırılmasının gerekliliğini vurgulayanlar, Alevîlerin bu kurumda temsil hakkı iddiasında bulunmalarının, hem kendi gelenek ve inançlarıyla hem de laiklikle bağdaşmadığını, böyle bir yola girmenin Alevî inancını yozlaştıracağını ileri

sürmektedirler. Olaya marjinal yaklaşanlar ise; Alevilerin diyanet içinde temsil edilmesinin Aleviliği devletleştireceğini, bunun da zamanla Sünnileşmeye dönüşeceğini iddia etmektedirler.

Bu konuda Alevîler arasında geniş bir anlaşmazlık vardır. Kendilerini İslam'ın içinde kabul ediyorlarsa, diyanet kurumu zaten İslam dinini temsil etmektedir. Kendilerini İslam'ın dışında kabul ediyorlarsa, her dinin, inancın ibadet özgürlüğü vardır. Cem evini camiye alternatif kabul etmek büyük bir yanlıştır.

Kuruluş amacının dışına çıkmış, toplumu temsilden uzak bir kurum durumuna geldiği halde, çıkar ilişkisine girerek mevcut durumun görmezden gelindiği dile getirilmektedir. Diyanet gibi bir kurumun devlete bağlı olamayacağı ve bu kurumun mensuplarına ödenen paraların tüm halkın vergilerinden ödendiği, buna herkesin razı olmayacağı için bu paranın haram olduğu vurgulanmaktadır.

Diyanet mensuplarının haram para yediğini söylemek ise bir hakarettir. Bunun gerçeklerden uzak olduğunu ayrıca açıklamaya gerek yoktur.

2.3.2. Alevîlere Diyanette Temsil Hakkı Verilsin

Bu konudaki görüşler birbirine karşı zıtlık arz etmektedir. Alevîlere mutlaka Diyanette temsil hakkı verilmesini isteyenlerin yanında, Alevîlerin kesinlikle temsil hakkı istemediklerini, böyle bir kurumda temsilin Alevîlikle bağdaşmayacağını savunanlar vardır. Şimdi bu görüşleri değerlendirelim.

Öncelikler D.İ.B. bünyesinde Alevîlere temsil hakkı verilmesini isteyenlerin görüşlerini inceleyelim.

H. Ö.

Her Diyanet İşlerinde bir Alevînin çalışmasını, bu mevkilere ehil ve kültürlü kişilerin alınarak Alevîlik hakkındaki sorulara cevap verilmesini ve hutbelerde Alevîliğin İşlenmesini istiyoruz.

Ö. D.

Alevîlik İslam dininin bir mezhebidir, itikat ve ibadetle ilgili prensipleri vardır. Alevîliğin bu anlamda ele alınarak hutbe ve vaazlarda işlenmesi dileğimizdir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın devlet teşkilatları arasında yer alması laikliğe aykırıdır. Ancak Cumhuriyetin kurulmasından bu yana varlığını sürdüren teşkilat içinde Hanefi mezhebi öğretisi üzerine işler yaptığı için Alevîlere yer verilmemiştir. Bundan sonra tüm Diyanet İşlerinde bir Alevî vatandaşı görmek en büyük arzumuzdur.

A. G.

Bugüne kadar Kur'an kurslarına Alevî çocukları alınmıyordu. Kaldı ki bu kurslarda Alevîlikle ilgili bilgi de verilmiyordu. Alevî çocukların da bu kurslara alınmasını ve Alevîlikle ilgili bilgilerin verilmesini diliyoruz. Mezhepler arasındaki kınamalar, horlamalar yok edilmelidir. Ayrıca bu uygulamaları yönetecek ve yönlendirecek biçimde D.İ. Başkanlığı bünyesinde bağımsız bir dairenin oluşturulması zorunludur.

E. K.

Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde oluşturulacak bir daire ile Alevîlerin inanç dünyaları aydınlatılmalı ve inançları yayılmalıdır.

İ. D.

Alevî vatandaşlar hakkında yanlış bilgilendirilmeden kaynaklanan ana, bacı tanımaz, mum söndü yapar, kestiği yenmez gibi asılsız iftiraların ortadan kaldırılması, Diyanet

İşleri Başkanlığı'nın laik ve demokratik bir yapıya kavuşturularak bütün inanç gruplarının nüfus yoğunluğu oranında temsil edilmesinin sağlanması (ancak bu temsil kurumunun özerk olması) ve ayrıca art düşünceli kimselerin ibadet yerlerimize sızmasının önlenmesi, ibadetimizin güven içinde yapılmasını sağlamak açısından diğer ibadet yerlerindeki koruma tedbirlerinin, Alevîlerin ibadet yerlerinde de alınması gerekmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın devlet teşkilatları arasında yer almasını laikliğe aykırı olarak değerlendirmelerine rağmen, kuruluşundan bu yana teşkilat içinde varlığını sürdüren Hanefî mezhebi nasıl temsil ediliyorsa, Alevîlerin de temsil edilmesini istemektedirler.

Diyanet bünyesinde Alevî kesime yardımcı olabilecek ve problemleri ortadan kaldıracak bağımsız bir birimin oluşturulması ve Alevîliğin de İslam dininin bir mezhebi gibi ele alınarak hutbelerde, vaazlarda işlenerek Alevîler ve diğer insanlar aydınlatılmalıdır.

Şimdi de D.İ.B. bünyesinde Alevîlere temsil hakkı verilmesini kesinlikle kabul etmeyenlerin görüşlerini ele alalım.

C. Ö. K.

Diyanet İşlerinde temsil hakkı istemek Alevî inançları açısından hem kendi gelenekleriyle, inançlarıyla ve hem de laiklikle bağdaşmaz. Aksine Alevî inancını da kurallara bağlayarak, mistikleştirerek, bağınaz kılarak yozlaştırır.

C. C.

Alevîler ve Diyanet İşleri kurumunun hiçbir ortak yönü yoktur ve herhangi bir konuda anlaşabilmeleri mümkün değildir. Örneğin Alevîleri camiye gönderemezsiniz. Çünkü böyle bir sorunları yoktur. Alevîlerin kendine özgü bir yaşam biçimi vardır. D.İ.Başkanlığı bir şeyler yapmak istiyorsa ve bu isteğinde samimi ise önce Alevî kültürünün ortaya çıkması için çaba harcamalıdır. Alevî köylerine cami kurmakla, Diyanet İşlerinde bir Alevî'ye yer vermekle, ne Alevî kültürü ortaya çıkar ve ne de bu konuda özgür bir ortam oluşur.

M. D.

Diyanette Alevîlere yer verilsin' yaklaşımı, Alevî geleneğine ve felsefesine taban tabana zıttır. Bu yaklaşım yakarıştta ve inanıştta özgürlüğü engellemekte, bireyin önemini hiçe saymakta, insanın kültür ve geleneğini asimile etmeye çalışmaktadır. Bize göre din, insanla Tanrı arasındaki inanışt ilişkisidir ve aracısı yoktur. Ülkemizde de Batı Avrupa'da olduğu gibi her inanç topluluğuna organize hakkı verilmeli, hoca, imam, din adamı v.b. kadrolar Milli Eğitime bağlı bir müdürlük tarafından yürütülmelidir. Din adamı olmak isteyen insan bu işin eğitimini yaparak din adamı olarak kalmalıdır.

M. İ.

Alevîlerin, Diyanet İşleri bünyesinde temsili bir çok sorunu beraberinde getirecektir. Alevîler insanı en yüce değer olarak kabul etmekte ve insanlığa hizmet eden herkese sayđı duymaktadır. Ancak, İslamiyet'in şeikle dönük bazı kurallarını yerine getirmeyi ihmal ettikleri bir gerçektir. Bu yönleriyle tepki toplamaktadırlar. Bu durumda Hanefi mezhebinin kurallarını yerine getirenlerle aynı çatı altında temsil edilmelerinin ne gibi sorunlar yaratacağı bilimsel olarak değerlendirilmeli ve öyle karar verilmelidir. Çünkü olaylara demokratik çözüm bulmak zorundayız.

H. Ç.

Alevîliği Sünnî gerçekliğini gündeme çekerek, Alevîliğin de Diyanette temsil edilmesinin istenmesi yanlıştır. Zira Alevîlik ne bir din, ne bir mezhep, ne de bir tarikattır. Diyanet bütün Müslümanları temsil ettiğine ve Alevîler de Müslüman olduğuna göre bu yönde yapılan tartışmalar yanlıştır.

Diyanette temsil istemenin Alevî gelenek ve görenekleriyle bağdaşmayacağı, Alevî inancını bağnazlaştıracığı, ayrıca böyle bir uygulamanın bireyin özgürlüğünü kısıtlayacağı vurgulanırken, temsil yerine Alevî kültürünün özgür bir ortamda ortaya koyulmasını yeterli bulanlar vardır.

Alevî kültürünü ve anlayışını çeşitli vesilelerle insanlara tanıtmak, yaymak mümkün olabilir. Ancak Alevîliği çok farklı bir din veya mezhepmiş gibi kabul etmek ve bu yönde aşırıya kaçan isteklerde/yargılarda bulunmak kimseye bir fayda sağlamayacaktır.

Alevîlere ait merkezi bir otoritenin bulunmaması, Alevîler arasında böyle bir kabulün oluşmaması çok farklı, hatta zıt fikirlerin yayılmasına sebep olmaktadır. Böyle olunca diyanette temsilin bir çok sorunu da beraberinde getireceği bunların bilimsel olarak değerlendirilip öyle karar verilmesinin gerekliliğini savunanların yanında, Diyanetin zaten bütün Müslümanları temsil ettiği, Alevîliği bir din bir mezhep gibi değerlendirip temsil hakkı istemenin yanlış olduğunu savunanlar da vardır.

2.3.3. Diyanette Düzenleme Yapılsın

Alevîlerin Diyanet İşleri ile alakalı isteklerinden birisi de, D.İ.Başkanlığının varlığının problem olmadığı, problemin ise, D.İ.B.'nin bazı uygulamaları olduğu görüşüdür. Diyanetin tekrar yapılanmasıyla problem olan mevzular ortadan kaldırıldığında, başka

bir problemin kalmayacağı görüşüdür. Diğer görüşlerde olduğu gibi bu görüşün sahipleri de çeşitli gerekçeler ileri sürmektedirler.

Tanyol'a göre; "Cumhuriyet döneminde Diyanet İşleri Başkanlığı, yetkisi gayet sınırlı bir memuriyet ve makam olarak düşünülmüştür. Fakat, Türkiye Cumhuriyeti toprakları içinde milyonlarca Alevî yurttaş vardır. Diyanet İşleri onların temsilcisi değildir. Diyanet İşleri Başkanlığında bunların temsilcisi de yoktur. Şu anda sağ kesimde ve hatta Atatürkçüler arasında Diyanet İşleri Başkanlığının kaldırılarak görevinin cemaate devredilmesini isteyenler vardır. Türkiye için bundan daha tehlikeli bir öneri düşünülemez. Önemli olan Diyanet İşleri Başkanlığının görev ve işlevini 1924 tarihindeki çizgiye itmektir [Tanyol, 1991: 8]."

Teziç'e göre ise; "Diyanet İşleri Başkanlığına genel idare içinde yer verilmesinin nedeni, dini toplum ve devlet işlerine karıştırmamak, tamamen kişisel vicdanlarda bırakmaktır. İslam dininde, din hizmetleri ile devlet hizmetlerini birbirinden ayırmanın güçlüğü karşısında, din hizmetlerini devlet görevlerinin tamamen dışında bırakarak, din hizmetlerinin için ayrı bir cemaat teşkilatı kurulmamasının temelinde yatan düşünce, devletle böyle bir teşkilatın zamanla birbirleriyle çatışan güçler olmalarını önlemektir [Teziç, 1991: 15-16]."

Zelyut'a göre; "Alevîler kendi ibadet yerleri olan cemevi ve dergahlarının bir kamu hizmeti veren kurum olarak kabul edilmesini ve iç işlerine müdahale edilmeden hizmet görülmesini istiyorlar [Zelyut, 1994: 12]."

Din dersi konusunda olduğu gibi diyanet konusunda da ağırlıklı görüş diyanet işlerinde yeni bir düzenlemenin yapılmasıdır. Böyle bir çalışmayla hem Alevîler bilinçlendirilir hem de Alevîlik hakkında bütün halk bilgilendirilebilir. Ancak cem evini bir ibadet yeri (dini anlamda) olarak görmek büyük bir yanlışın içine düşmektir.

Doğan'a göre; "İnsanları biraz olsun düşünmeye sevk etmek için akıttıkları gözyaşı ya da mürekkebe saygı için bile olsa Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin vatandaşlarının din işlerini tedvine memur Diyanet işleri böyle bir olayı görmezlikten gelerek Peygamber

sülalesine reva görülen bir muameleyi, insanlık adına camilerde, televizyonlarda kınayarak milyonlarca Türk vatandaşının gönüllerini almaya cesaret edemez mi? Diyanet İşleri Başkanlığının yalnız Alevîlerin değil tüm Müslüman'ların büyük Peygamberi Hz. Muhammed'in torunu Hz. Hüseyin'i hiç olmazsa kutsal Muharrem ayında anmaması, din işlerinin yürütülmesinde çok ağır bir kusur teşkil eder [Doğan, 1991a: 7].”

Alevîler, artık Sünnî olmadıklarının kabul edilmesin ve cem evlerinin kendi inançları için önemli olduğunu vurguluyor. Diyanet İşleri Başkan'ının "Alevîlerin ibadet yeri camidir, cemevi ikiliktir" demesine kesinlikle katılmıyorlar. İnsanların bu konuda özgür olduğunu, herkesin dilediği yere gidebileceğini, Diyanet, kimin nereye gideceğini ne tayin etmeye ne hakkı buna hakkı olduğuna ne de gücünün yeteceğini vurguluyorlar.

“Devletin dini olmaz, vatandaşın dini olur. Bu diyanet haksızlık temelinde varlığını sürdürüyor. Bu diyanet Alevîlere hizmet götürmez. Benim şahsi fikrim diyanetin devletten tamamen kopmasıdır. Diyanet mecliste masaya yatırılıp ameliyat edilmesi gerekir [Ayyıldız, 1992: 11].”

“Diyanet siyasi otoriteye bağlıdır. Bu nedenle siyasi otoritenin hareketi istikametinde uyumlu gitmeye mecburdur. Alevîler isteklerinde haklıdırlar. Biz bu ülkenin evlatları olarak ve devletin vatandaşı olarak ayrıcalık yapmak istemiyoruz. Zaten Alevîler kendi amaçları doğrultusunda rahat olmayı istiyorlar. Sırf Alevîlikleri nedeniyle horlanmaları, zorlanmaları asırlar boyu devam etmiş, devletten bu güne kadar güler yüz görmemişlerdir. Her ne kadar Alevîler ayırım yapmıyor, yapmak istemiyor ise de üzülerek söyleyim ki bu güne kadar ayırımı devletin kendisi yapmıştır [Orhan, 1992: 11].”

“Diyanet, tüm inanan toplumlara aynı uzaklıktan bakmayı ve bu anlayış içinde hizmet vermeyi öğrenmelidir [Cem, 1992a: 11]. Diyanetin mücadelesi, Alevîleri hangi yöntemle olursa olsun Sünnîleştirmektir. Bu çok açık bir şekilde yürütülmektedir. Oysa ki Alevîler Alevîliklerinden, Sünnîler de Sünnîliklerinden rahatsız değildirler. Tek

rahatsız olanlar, Alevîliğin varlığına tahammül edemeyenlerdir. Tüm yetkililer gibi Diyanete düşen görev de, toplumların birbirleri ile en dürüstçe tanışmalarına yardımcı olmaktır. Farklılığın birlikteliğe karşı olmadığını anlamanın zamanı çoktan gelmiştir [Cem, 1992b: 15].”

“Ülkemizde çeşitli dinden ve mezhepten insan toplulukları vardır. Diyanet sadece Sünnî inanca göre hizmet vermektedir. Diğer inanç kurumları dışlanmakta, hatta küçümsenmektedir. Örneğin, Müslüman olmayanın cennete gidemeyeceği, Alevîliğin sapık olduğu şeklinde yorumlar yapılmaktadır. Oysa ki Diyanet bütçesinin üçte biri Alevîlerden alınan vergilerden oluşmaktadır. Diyanet bu inanç grubuna hizmet vermediği gibi, bu inanç grubunu Sünnileştirmek istemektedir. Diyanetin Alevî vatandaşların da dini vecibelerini yerine getirecek bir şekilde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Sadece Alevî vatandaşlara değil, tüm inanç ve din kurumlarına aynı şekilde davranılmalıdır. Gerekli araştırma ve tanıtma merkezleri, dini öğretiyi sağlayacak eğitim kurumları kurulmalıdır [Ateş, 1992: 23].”

Devlet tüm halkına eşit mesafede durduğu gibi, diyanet de insanlar arasında hangi açıdan olursa olsun herhangi bir ayırım yapmamaktadır. Ülkemizde hiç kimse kimsenin inancına ve ibadetine karışmadığı gibi, kimse de kendi inancını değiştirmeye zorlanmamaktadır. Yani bütün herkes inancında ve ibadetinde özgürdür.

“Laik bir devlette Diyanet İşleri Başkanlığı olabilir mi? Laik bir ülkede Diyanet İşleri Başkanlığının bulunması, rejime aykırı görünmesine karşın, İslam dininin özelliklerinin ve tarihsel gerçeklerin bir gereğidir. Başına buyruk bir dinsel örgüt yerine devlet içinde bir organ olarak Diyanet İşleri Başkanlığı bulunmalıdır. Ama yapısı, devletin herkesin devleti olma niteliğinde olmalıdır. Yani İslam dininin Sünnî mezhepleri yanında, Sünnî olmayan mezhepler için de Diyanet İşleri Başkanlığı'nda birimler bulunmalıdır. Buna olanak tanımamak, demokratik kurallara, devletin herkesin devleti olma gereğine, tüm halktan alınan vergilerle harcamaları karşılanan Başkanlıktan, vergi yükümlülerinden bir bölümünün hizmet görmesi hakkına aykırı bir tutum olur [Yıldız, 1992: 15].”

“Laik devletin bünyesinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın resmen kurumlaşması ve sürdürülmesi yapılanmadaki ilkelere ters düşmektedir. Bu şekildeki yapılanma, tam anlamıyla siyasal bir çelişkidir. Bu çelişkinin mutlaka kaldırılması da zorunludur. Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde yer alan (İlköğretim-Ortaöğretim-Yükseköğretim ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlükleri gibi) Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde de;

1) Sünni Cemaatler Daire Başkanlığı

2) Alevi Cemaatler Daire Başkanlığı

ve hatta Müslüman Olmayan Cemaatler Daire Başkanlıkları kurulmalı, bu daire başkanlıkları kanalıyla diyanetin bütçesi, oranlarına göre bölüşülmeli ve her iki cemaate hakkaniyet ölçüleri içinde eşit hizmetler getirilmelidir [Kocadağ, 1995: 36].”

Diyanetin farklı cemaatlere hitap etmesi düşünülebilir. Ancak diyanetin devlete bağlı bir kurum olduğunu göz ardı edip, başına buyruk bir kurum olarak değerlendirmek oldukça yanlış bir yargıdır.

Şimdi de Diyanet İşleri Başkanlığının kaldırılmasının gerekmediğini, sadece gerekli düzenlemeler yapılarak iyileştirilmesini savunan görüşleri ele alalım.

İ. D.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın devletin idari birimleri arasında yer alması ve din hizmetlerinin cemaatlere bırakılması düşünülebilir. Ancak, ben Türkiye'nin koşullarında D.İ.Başkanlığı'nın idari birimler arasında yer almasına, fakat tümüyle yeniden yapılandırılmasına taraftarım. Devlet inançlar konusunda tarafsız olmalı ve bu tarafsızlığını Diyanetin yenilenecek olan yapısına yansıtmalıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı, Türk vatandaşı olup da inanan tüm inanç gruplarının Türkiye'deki yoğunluklarını yansıtacak şekilde yeniden yapılanmalıdır. Gerek İslam'i kesim, gerekse Hıristiyan, Musevi ve diğer inanç grupları Diyanette yoğunlukları oranında ve biri, diğerinin üstünde olmadan özerk bir biçimde yer almalı ve barış içinde karşılıklı saygı, sevgi içinde bir çatı altında yer almalıdırlar.

B. N.

Yapılması gereken, Diyanetin yeniden yapılandırılması ve bu yolla eşitliğin sağlanmasıdır. Öte yandan eğitimde ve televizyonda Alevî İslam Düşüncesine yer verilmelidir. Ancak bu yolla mum söndü iftiraları engellenebilir.

A. M.

Diyanet müessesesi sadece halkın kendi kudretiyle ve kendi imecesiyle devlet idaresi dışında yaşatılması gereken ve devlete hiçbir konuda yük olmayan, ahlaki ve dini bir kuruluş olarak kalmalıdır. Devlet bütçesinden Diyanete ve vakıflara aktarılan kaynak hiçbir şekilde tasvip edilmeyen bir olaydır. Çünkü Diyanet İşlerinin tümünde tek taraflı bir renk görünmektedir. Yani sadece Sünnî vatandaşlarımıza hizmet vermektedir. Oysa ki devlet bütçesine gelen bütün vergilerde bu görüşe ters olan milyonlarca değişik din ve mezhepten insanların alın teri yatmaktadır. Onun için devletin Diyanete devlet parasından pirim vermesi adil bir anlayış değildir. Bu durum tekrar gözden geçirilmeli ve yeniden yapılandırılmalıdır.

A. A. A.

Devletten gıdasını alan Diyanetin mevcut varlığı yanlıştır. Din ile devlet ayrı olmalıdır. Devletin nazarında tüm halk birdir, mezheplerine göre ayrılamaz.

M. T.

Diyanet İşleri Başkanlığı bugün kendi amacından uzaklaştırılmış ve İslamiyet'in mezhebi Hanefiliğin bir organı haline getirilmiştir. D.İ.B. laik devlet anlayışımız açısından yeniden ele alınıp, Sünniliğin Hanefi mezhebinin tek elinden kurtarılmalıdır.

Diyanet bünyesi içinde bir mezhepler müdürlüğü kurulmalı, bu müdürlükte Alevî ve Sünnî mezhep temsilcileri yer almalıdır. İslam dininde ruhban sınıfı olmadığı için din hizmetleri sınıfı kaldırılmalıdır. Genel bütçeden pay ayrılmamalı, bu hizmetler cemaatlere bırakılmalıdır.

M. E.

Din görevlileri uygar bir biçimde yetiştirilmeli tüm insanlara aynı gözle bakmalıdırlar. Dininden ve mezhebinden ötürü kimse dışlanmamalıdır.

M. N. O.

Bizim Diyanet İşlerinden istediğimiz bir şey yoktur. Bizim yakınlarımız devlettedir. Alevî İnanç Başkanlığı adı altında Alevîlik resmen kurumlaştırılmalıdır. Bu başkanlık idari işlerden tamamen özerk olmalı, devletin esaretinde olmamalıdır. Parasal sorunları devlet bütçesinden (Alevî – Sünnî nüfus oranına göre) karşılanmalıdır. Alevîlik resmen tanınmalıdır. Zira bugün Hanefi, Hanbeli, Maliki ve Şafii mezhep ve içtihatları arasında farklılıklar olduğu halde bunlar birbirleriyle kavga yapmamaktadır. Bunun nedeni ise resmen tanınmış olmalarıdır.

K. Ş.

Türkiye Cumhuriyeti laik bir devlettir. Laik bir devlet içinde Diyanet İşleri gibi bir kurum düşünülemez. Diyanet İşleri Başkanlığı belli bir mezhep dışında diğer inanç gruplarına hiçbir hizmet götürmediğine göre eşitlik ilkesine ters düşmektedir. Alevî olarak bu kuruma çağdaş gözüyle bakmak olanağı yoktur. Bu kurumun tekrar düzenlenmesi ve diğer dini grupların da temsil edilmesi gerekmektedir.

F. A.

Dünyanın hiçbir ülkesinde Diyanet İşleri gibi bir kurum görmek mümkün değildir. Diyanetin Sünnî inanç ve Hanefi mezhebi üzerine örgütlenerek bu yönde dini eğitim kurumları oluşturması ve din adamlarının devlet tarafından maaşa bağlanması laik devlet düzenine aykırıdır.

Çözüm olarak Diyanetin taraf tutmayan bir yapıya kavuşturulması için özelleştirilmesi gerekir. Tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi inanç kesimleri kendi kurumlarını ve finansmanlarını kendileri sağlamalıdır. Yani din kurumları bağımsız olmalıdır. Böylece inançlar hem siyasete alet edilmemiş olur, hem de başka inanç kesimlerinin hakkına hukukuna ve inancına tecavüz ortadan kalkmış olur.

F. H. A.

Türkiye’de gerçek laiklik yoktur. Gerçek laiklik devletin inançlara karşı tarafsız olmasıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı’nın en kısa sürede, tüm inançları kapsayacak şekilde yeniden yapılanması gerekmektedir.

L. K.

Laikliği ilke olarak kabul eden devlet, din işlerini düzenlemekle görevli olan Diyaneti denetleyebilir ama bütçeden trilyonlar ayırarak onu besleyemez. Dinin saygınlığını korumak istiyorsak, papalık örneğinde olduğu gibi, Diyanet İşleri Başkanlığı kesinlikle devletten ayrılmalı, kendi bütçesini kendi oluşturmalı, kendi kadrosunu kendisi düzenlemeli ve beslemelidir. Bu laikliğin olduğu kadar dine saygının da gereğidir.

Alevîlere göre, devlet inançlar karşısında tarafsız olmalı ve Diyanet Türkiye’de bulunan bütün inançlara aynı gözle bakmalıdır. Diyanet, bünyesinde kurulabilecek bir mezhepler müdürlüğüyle yeniden şekillendirilmelidir. Bütçeden pay almamalı, her cemaat giderini kendisi karşılamalıdır.

Genel olarak, diyanetin varlığı değil de bütçeden pay alması ve sadece Sünnîlere hitap etmesi üzerinde durulmaktadır. Diyanetin bir kesime hizmet ettiği halde devlet bütçesinden para almasının yanlış olduğu bunun başka şekilde finanse edilmesi gerektiği ya da bütün inançları kucaklamasının gerekliliği ifade edilmektedir. Bütçeden pay alınmamasını savunanların ağırlıklı olmalarına rağmen cemaatlerin oranına göre pay alınabileceğini savunanlar da vardır. Ancak D.İ. Başkanlığının, bütün Müslümanlara hitap etmesi ve devlete bağlı bir kurum olması hasebiyle diğer devlet kurumları gibi bütçeden pay alması doğaldır.

Son olarak belirtelim ki; Diyanet İşleri Başkanlığı bir takım tarikat veya mezheplerin temsil edileceği bir müessese olarak kurulmamıştır. Kanunlarda belirttiği şekilde herkese hizmet vermekle yükümlüdür. Diyanet İşleri Başkanlığı bu konuda herhangi bir ayırım yapmamaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı’nda kanunlarla belirtilen şartları taşıyan herkes görev alabilir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Genel olarak değerlendirdiğimizde Aleviler, Türkiye'deki Din Eğitimi faaliyetlerinin laik ve demokratik olmadığını, kişi hak ve özgürlüklerini ve yurttaşların eşitliğini bozucu olduğunu her fırsatta savunmaktadırlar. Bu durum haksızlık olarak değerlendirilmekte ve dolayısıyla Alevilere baskı uygulandığı söylenerek, maddi ve manevi destek aranmaktadır. Alevilerin boşlukta kalmalarından kaynaklanan sakıncalar dile getirilerek, yapılan ayrımcılığın son bulması istenmekte ve bu doğrultuda hükümetten ve devletten istekler ortaya konmaktadır.

Alevilere göre; devlet, bütün din ve inanışlara eşit mesafede durmalı ve hepsine aynı olanakları sunmalı ve din ile devlet işlerini karıştırmamalıdır. Bazı Aleviler, Eğitim faaliyetlerinde ve okullarda okutulan ders kitaplarında Aleviliğin de yer almasını istemekte ve Alevi din adamı yetiştirilebilecek enstitülerin kurulmasının gerekliliğini savunmaktadır.

Ayrıca, basın ve yayın yoluyla da Aleviliğin tanıtılması ve önemli günlerinin göz ardı edilmemesi istenmektedir. Çünkü yaşanan problemlerin bir çoğu tanınmamazlıktan ya da yanlış tanınmaktan kaynaklanmaktadır.

Bunları söylerken konunun hassasiyetini de unutmamak gerekmektedir. İyice düşünülmeden verilecek kararlar daha vahim sonuçlar doğurabilir. Alevilerle ilgili verilecek her kararda, Sünniler de göz önünde bulundurulmalıdır.

Örneğin, laikliğe ters olduğu vurgulanan zorunlu din dersinin tehlikeli olduğu ve hemen kaldırılmasının gerekliliği savunulurken, kaldırılmasıyla ortaya çıkacak boşluğun neler getirip neler götüreceği hesaplanmalıdır. Din dersi eğitimin okullara veya başka bir kuruma değil de ebeveyne (aileye) bırakılması, kaldırılmasına alternatif olarak sunulacak bir yöntem olarak karışımıza çıkmaktadır.

Şunu da belirtelim ki; Din Kültürü ve Ahlaki Bilgisi Dersinin çeşitli gerekçelerle kaldırılmasını savunanların çoğunluğu, aslında bu dersin tamamen kaldırılması taraftarı değildirler. Çünkü bu dersin kaldırılmasından kaynaklanacak boşluğun farkındadırlar ve bizim yukarıda sunduğumuz alternatiften farklı alternatifler de sunulmaktadır. Din işlerinin ve özellikle dini eğitimin; o dinin mensuplarına bırakılması, bunlardan bir tanesidir. Yani cemaatlere bu konuda özerklik tanınmalıdır. Din eğitimi faaliyetleri mutlaka devlet bünyesinde bir kurumda uygulanacaksa, bu uygulama her inanç kitlesine hitap edebilir nitelikte şekillendirilmelidir. Devlet bu faaliyetlerin yönetiminde veya idaresinde değil sadece ve sadece denetiminde olmalıdır.

Alevîlerin bu konudaki isteklerinden birisi de ilk ve orta dereceli okullarda okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin kaldırılması değil de, zorunlu olmaktan ve müfredattan çıkarılmasıdır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin zorunluluğunun kaldırılmasının gerekliliği konusunda da farklı gerekçelerle ve alternatifler sunulmaktadır.

Öncelikle din dersinin zorunlu olması anayasal açıdan ve insan hakları açısından yanlış bir uygulama olduğu, devletin yapısına zarar vereceği ifade edilmektedir. Din dersinin zorunlu olmaktan çıkarılıp isteğe bağlı olması, mezheplerin değil de dinin temelinin işlenmesi vurgulanmaktadır.

Ayrıca, kaldırılmasını ve zorunlu olmaktan çıkarılmasını isteyenlerin yanında, müfredatına Alevîlik bilgisinin de eklenerek din dersinin yeniden düzenlenmesini isteyenler vardır. Bu kesim din dersinin tek yanlı verilmesine karşı çıkmaktadırlar. Bu yönde yapılan eleştiriler ve çözümler daha yapıcıdır. Tek taraflı verilen dersin haksızlık olduğu vurgulanırken, devletin farklı inançları tanıyıp hepsine eşit mesafe durmasının gerekliliği savunulmaktadır. Böyle bir uygulamanın ayrımcılığı ortadan kaldırıp insanları daha da birbirine yaklaştıracığı söylenebilir.

Bu durumda Alevîler için veya Sünnîler için diye ayırım yaparak bir din dersi kitabı yazmaya gerek yoktur. Mevcut kitaplar tekrar gözden geçirilerek Alevî kültürüne ait öğeler uygun ünitelere serpiştirilerek tüm öğrencilere bilgi verilebilir. Böylece toplum

bilgisizlikten ve ön yargılardan kurtulacaktır [Eğri, 2002]. Ortak noktaların çokluğu fark edildiğinde, dostluk ve kardeşlik daha da pekişecektir.

Türkiye’de bugün din eğitimi devlet desteğiyle yürütülmektedir. Bu çerçevede devlet, eğitimi verecek kişileri eğiterek, eğitim verilecek mekanları hazırlayarak ve gerekli masrafları karşılayarak eğitimin altyapısını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Alevîliğin bir ders konusu olarak ya da başlı başına isteğe bağlı bir ders olarak din eğitimi kapsamına alınması ilk bakışta bir kaç problemi beraberinde getirmektedir. ‘Mevcut yetişmiş kişilerin (din dersi öğretmenlerinin) bu konuyu ders verecek niteliğe sahip olup olmamaları’, ‘Mevcut din dersi öğretmenlerinin Alevîler tarafından kabul edilip edilmeyeceği’, Alevî kültürüyle yetişmiş ve Alevî kimliğe sahip kişiler tarafından verilmesi istenecek ders için şu anda ‘Yetişmiş yeterli elemanın olup olmadığı’, yeterli eleman yoksa ‘Bu elemanların nasıl ve hangi kurumlarda/kurumlarca yetiştirileceği’, ‘Bunu kimin finansa edeceği’ gibi problemler ilk etapta karşımıza çıkan problemlerdir.

Ele aldığımız ikinci ana konu Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı’nın konumu ve işlevleridir. Türkiye’de yaşayan Alevî kesimin Diyanetle ilgili görüş ve düşünceleri birbirleriyle farklılık arz etmektedir. Ancak bu kesimin büyük çoğunluğu Diyanetin kaldırılması taraftarıdır. Onlara göre, laik devlet yapısı içinde, Diyanet İşleri Başkanlığı gibi bir kurumun yeri yoktur. Yani Diyanet; devletin benimsemiş olduğu laikliğe ve geniş anlamda insan haklarına aykırıdır. Dolayısıyla devlet yanlıstan ve aykırılıktan dönülmesi gerekmektedir.

Diyanetin kaldırılmasının gerekliliğini vurgulayanlar, Alevîlerin bu kurumda temsil hakkı iddiasında bulunmalarının, hem kendi gelenek ve inançlarıyla hem de laiklikle bağdaşmadığını, böyle bir yola girmenin Alevî inancını yozlaştıracağını ileri sürmektedirler. Olaya marjinal yaklaşanlar ise; Alevîlerin diyanet içinde temsil edilmesinin Alevîliği resmileştireceği, bunun da zamanla Sünnileşmeye dönüşeceğini, Alevî gelenek ve görenekleriyle bağdaşmayacağı, Alevî inancını bağnazlaştıracağı, ayrıca böyle bir uygulamanın bireyin özgürlüğünü de kısıtlayacağı vurgulanırken,

Alevî gelenek ve görenekleriyle bağdaşmayacağı, Alevî inancını bağnazlaştıracağı, ayrıca böyle bir uygulamanın bireyin zgrlğn de kısıtlayacağı vurgulanırken, temsil yerine Alevî kültürünün zgr bir ortamda ortaya konulmasını yeterli bulanlar vardır.

Diyanette temsilin bir çok sorunu da beraberinde getireceği bunların bilimsel olarak değerlendirilip öyle karar verilmesinin gerekliliğini savunanların yanında, Diyanetin zaten bütün Müslümanları temsil ettiği, Alevîliği bir din bir mezhep gibi değerlendirip temsil hakkı istemenin yanlış olduğu savunulmaktadır.

Ayrıca asla kabul edilmeyen diğer bir konu da, Diyanet kurumunun mensuplarına ödenen paraların devlet tarafından ve tüm halkın vergilerinden ödenmesidir. Diyanetin bir kesime hizmet ettiği halde devlet btcesinden para almasının yanlış olduğu bunun başka şekilde finanse edilmesi gerektiği ya da bütün inançları kucaklamasının gerekliliği savunulmaktadır.

Buna göre şu teklifler sunulmaktadır, “Devlet inançlar karşısında tarafsız olmalı ve Diyanet Türkiye’de bulunan bütün inançlara aynı gözle bakmalıdır. Diyanet, bünyesinde kurulabilecek bir mezhepler mdrlğyle yeniden şekillendirilmelidir. Diyanet İşleri Başkanlığı btceden pay almamalı, her cemaat giderini kendisi karşılamalıdır. Diyanete bağlı olarak , Alevî köylerinde görev yapan imam-hatiplerin Alevîlikle ilgili olarak bilgileri artırılmalı ve seminerlerde Alevîlere yaklaşımlarının nasıl olması gerektiği konusunda bilgi verilmelidir. Okullarda din dersi verecek öğretmenler yetiştirilirken eğitim müfredatlarına, Alevîlikle ve diğer farklı inançlarla ilgili bilgiler eklenmeli ve bu konuda uzman olarak yetiştirilmelidir.”

Hemen şunu belirtelim ki; Diyanet İşleri Başkanlığı bir takım tarikat veya mezheplerin temsil edileceği bir müessese olarak kurulmamıştır. Kanunlarda belirttiği şekilde herkese hizmet vermekle yükümlüdür. Diyanet İşleri Başkanlığı bu konuda herhangi bir

Bu değerlendirmeler çerçevesinde din ilimleriyle meşgul olan kurumların yapacakları bilimsel çalışmalar artırılmalıdır. Aynı şekilde kurulacak olan diyalog sonucunda, Alevîlerin İslam konusunda bilgileri telafi edilmelidir.

Bu konudaki en önemli husus, Alevî – Sünnî bütünleşmesinin bütün kurum ve kuruluşların gayretiyle sağlanması ve Alevî – Sünnî diyalogunun gerçekleştirilmesi olmalıdır. Alevîlik, Türkiye'nin gündemini yoğun bir şekilde etkilemekte iken sorunları duygusallıktan uzak, ciddi ve bilimsel bir biçimde irdelemenin zamanı aslında gelmiştir. Her şeyden önce sosyal ortam içinde bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bunların felsefi sorunlar olduğunu düşünürsek kavganın anlamsızlığını daha iyi kavrarız. Bu nedenle Alevî ve din ve bilim adamlarının bir araya gelerek felsefi ve sosyal sorunları tartışmaları ve Alevî-Sünnî diyalogunu gerçekleştirmeleri gerekmektedir.

İnsana sevgi ve saygı temeline dayalı hoşgörünün yaşam biçimi olarak benimsenmesi, insan mutluluğunun ve toplumsal barışı sağlamanın önemli koşuludur. Ancak bu koşulun gerçekleşmesiyle, farklı düşünce yapıları bir arada yaşayabilecek ve zengin kültürel birikim olarak geleceğe aktarılabilir. Alevîlerin, uzun zamandır sosyal ilişkiler bakımından Sünnî topluma kapalı durmalarına rağmen, son zamanlarda Alevîlerin köyden kente göçleri, eğitim, iletişim ve teknolojik gelişmeler, kapalılığı ortadan kaldırmaya başlamış gözükmeleler. Yeni toplumsal yapılanma içerisine zorunlu bir çözülme/sosyalleşme gözükmektedir. İktisadi alandaki gelişme, eğitim ve teknolojik gelişmelerle beraber, Sünnîlerle olan sosyal ilişkilerin artması da, bu çözülme hızlandırıcı bir rol oynamaktadır. Cem evlerinin kurulması, Alevî dernek ve vakıfların artması aslında bu sosyalleşmenin bir göstergesidir. Sünnî inançlar hakkındaki bilgilenmeyle beraber, sahip oldukları ananevi-mitolojik inançlar hakkındaki bilgilenme de, inançlara olan bağlılığın yerini şüpheyeye bırakırken, Sünnîlerle olan sosyal bütünleşmeyi de hızlandırmıştır.

Artık insanlar birbirlerine daha yakın yaşamakta, iletişimlerini (çeşitli vesilelerle) çok farklı şekilde ve çok farklı araçlarla sağlamaktadırlar. Bu iletişim beraberinde birçok fayda ve zarar getirmektedir. Buna göre bazı durumların ele alınıp, gözden geçirilmesi

ve tekrar yapılandırılması gerekmektedir. Bunun için de akılcı ve faydalı bir takım formüller bulunmalıdır. Herkesin çabası, Türkiye'deki insanların sosyal ilişkilerindeki riskleri ve tehlikeleri en aza indirmek ve birlikteliklerden doğan karşılıklı beklentileri inceleyip, ele almak ve çözüm yolları aramak olmalıdır.

Toplum içi çatışmalar, esas itibariyle toplumu ve sosyal ilişkileri zayıflatıcı bir sonuç getirmektedir. Bir toplumda cemaatlerin/grupların birbirlerini tanıyabilmeleri, kendi kimlikleriyle algılayabilmeleri, gerçek kimliğe dayanan bir imaj oluşturabilmeleri sorunun çözümünde öne çıkmaktadır. Devlet, cemaatler/gruplar arasındaki ilişkilere mevcut denge ve mesafesini koruduğu ölçüde toplum güçlenir.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

ARSLANOĞLU, İbrahim, Yazarı Belli Olmayan Bir Fütüvvetname, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara - 1997.

ATABAY, Adil Ali, Buyruk (Derleme), Can Yayınları, İstanbul- 1992.

ATALAY, Besim, Bektaşilik ve Edebiyatı, Haz., Vedat Atilla, Ant Yayınları, 2.Baskı, İstanbul-1992.

BABİNGER, Franz – KÖPRÜLÜ Fuad, Anadolu'da İslamiyet, Çev.: Ragıp Hulusi, Yay. Hazrl.: Mehmet Konar, İnsan Yayınları, I. Baskı, Eylül, İstanbul-1996.

BARKAN, Ömer Lütfi, Kolonizatör Türk Dervişleri, Hamle Yayınları, İst.-Tarih Yok.

BİRDOĞAN, Nejat, Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik, Berfin Yayınları, 2. Baskı, İstanbul-1994.

BOZKURT, Fuat, Buyruk, Yön Yayınları, İstanbul-1982.

....., Semahlar, Cem Yayınları, 2. Baskı, İstanbul- 1995.

ÇAĞATAY, Neşet, Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, T.T.K. Yayınları, Ankara- 1989.

ENGİN, İsmail, Erhard, Franz, Aleviler/Alewiten, Ter: İlyas Üzüm, (Türkiye'de Şii Azerilerle Alevî Gruplar Arasındaki İlişkiler), Hamburg- 2000.

ERÖZ, Mehmet, Türkiye'de Alevilik Bektaşilik, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara- 1990.

ESKİOCAK, Nasreddin, İlk Alevî Kimdir, Can Yayınları, İstanbul-1996.

EYUPOĞLU, İsmet Zeki, Alevî-Bektaşî Edebiyatı, Dergah Yayınları, İstanbul-1991.

FIĞLALI, Ethem Ruhi, Türkiye’de Alevîlik Bektaşîlik, Selçuk Yayınları, Dördüncü Baskı, Ağustos, Ankara-1996.

FIRAT, M. Şerif, Doğu İlleri ve Varto Tarihi, T.K.A.E. Yayınları, 5.Baskı, Ankara-1983.

GÖLPINARLI, Abdalbaki, Alevî-Bektaşî Nefesleri, Remzi Kitapevi, İstanbul-1963.

HZ. ALİ DİVANI, Terc.Şerh: Müstakimzade Süleyman Efendi, Günümüz Türkçe’si: Şakir Diclehan, Ana Yayınları, İstanbul-1981.

KALELİ, Lütfi, Alevî Kimliği ve Alevî Örgütlenmeleri, Can Yayınları, İstanbul-2000.

KAYA, Ali, Tunceli Kültürü, İstanbul- 1995.

KAYA, Haydar, Alevî – Bektaşî, Engin Matbaacılık, İstanbul-1993.

KAYGUSUZ, İsmail, Göremediğim Tanrıya Tapmam, Alev Yayınevi, İstanbul-1996.

KEÇELİ, Şakir - YALÇIN, Aziz, (kurul), Alevîlik Bektaşîlik Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Ardıç Yayınları, Ankara- 1996.

KÖPRÜLÜ, Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, D.İ.B. Yayınları, 8. Baskı, Ankara-1993.

MELIKOFF İrene, Uyur İdik Uyardılar, Çev., Turan Alptekin, Cem Yayınları, İstanbul-1993.

NOYAN, Bedri, Bektaşilik Alevilik Nedir? Doğu Matbaası, Ankara-1985.

OCAK, Ahmet Yaşar, Türk Sûfliğine Bakışlar, İletişim Yayınları, I. Baskı, İstanbul-1996.

....., Alevî Bektaşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri, İletişim Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 2000.

ÖZTELLİ, Cahit, Bektaşi Gülleri, 2. Baskı, Özgür Yayınları, İstanbul -1985.

SCHULER, Harald, Türkiye’de Sosyal Demokrasi Particilik Hemşehricilik Alevilik, Çev: Yılmaz Tonbul, İletişim Yayınları, I. Baskı, İstanbul- 1999.

SEZGİN, Abdulkadir, Alevilik Deyince, Burak Yayınevi, 2. baskı, İstanbul -1996.

SOFUOĞLU, Cemal, İLHAN, Avni, Alevilik Bektaşilik Tartışmaları, TDV Yayınları, Ankara- 1997.

ŞAHHÜSEYİNOĞLU, H.Nedim, Alevî Örgütlerinin Tarihi Süreci, Ayyıldız Yayınları, Barışcan Ofset, Birinci Basım, Ankara- 2001.

ŞENER, Cemal – AYDEMİR, Celal, Alevilik Dersleri 1, Schulbuchverlag Anadolu GmbH, 1. Auglage, Hückelhoven-2000.

ULUSOY, A. Celalettin, Alevi-Bektaşi Yolu, 2. Baskı, Hacibektaş- 1986.

ÜZÜM, İlyas, Günümüz Aleviliği, İsam Yayınları, İstanbul- 2000.

YAMAN, Mehmet, Alevilik, Ufuk Yayıncılık, 4. Baskı, İstanbul-1995.

....., Alevîlikte Cem, Ufuk Reklamcılık, İstanbul-1998.

YILDIRIM, Ali, Alevî Öğretisi, Ayyıldız Yay., İtalik Kitaplar, I. Basım, Ankara - 2000.

YÜRÜKOĞLU, Rıza, Okunacak En Büyük Kitap İnsandır, Alev Yayınları, 4. Baskı, İstanbul- 1994.

ZELYUT, Rıza, Öz Kaynaklarına Göre Alevîlik, Anadolu Kültürü Yayınları, İstanbul- 1990.

MAKALELER

ARASLI, Oya, “Diyanet Tasarısı”, Cem Dergisi, Yıl:2, Sayı:17, Ekim 1992, ss.11-13.

ATALAY, Adil Ali, “Aleviliğin Dili, Dini..” Kızıldeli Dergisi, Yıl:1, Sayı: 2, Mart 2001, ss.52-53.

ATEŞ, Süleyman, “Anayasa Değişikliği ve Diyanet Yasa Taslağı Üzerine”, Cem Dergisi, Yıl:2, Sayı:15, Ağustos 1992, ss.22-23.

AYDEMİR, İ.Kemal, “Devlet-Hükümet-Diyanet Neler Diyor ve Sonuç”, Cem Dergisi, Yıl:4, Sayı:44, Ocak 1995, ss.23.

AYYILDIZ, Bektaş, “Diyanet İşleri Konusunda Görüşler”, Cem Dergisi, Yıl:2, Sayı:8, Ocak 1992, ss.11.

BARIN, Nasuh, “El İnsaf”, Nefes Dergisi, Yıl:2, Sayı:17, Mart 1995, ss.17-19.

CEM'in Diyanet Bildirisi”, Cem Dergisi, Yıl:2, Sayı:8, Ocak 1992, ss.10.

CEM, Süleyman, “Alevi Sorununun Barış ve Demokrasi İçerisinde Çözömleneceğine İnanıyoruz”, Cem Dergisi, Yıl:2, Sayı:8, Ocak 1992a, ss.18.

....., “Diyanet ve Biz”, Cem Dergisi, Yıl:2, Sayı:10, Mart 1992b, ss.15-16.

....., “Aleviliğin Temsili Sorunu”, Cem Dergisi, Yıl:4, Sayı:45, Şubat 1995, ss.13-16.

ÇAMUROĞLU, Reha, “Alevilik Nasıl Öğrenilmeli?” Kızıldeli Dergisi, Yıl:1, Sayı:4, Mayıs 2001, ss. 21-22.

....., “Zorunlu Din Eğitimi Üzerine”, Nefes Dergisi, Yıl:2, Sayı:12, Ekim 1994, ss.6-8.

ÇELİKEL, Aysel, “İslamcı Siyasi Akımlar ve Devletin Din Politikası”, Cem Dergisi, Yıl:1, Sayı:1, Haziran 1991, ss.21-22.

DEMİR, Murteza, “Alevilik Yasaklanıyor!..” Kızıldeli Dergisi, Yıl:1, Sayı:2, Mart 2001, ss. 55.

DOĞAN, İzzettin, “Kerbela Olayı ve Diyanet İşleri Başkanlığı”, Cem Dergisi, Yıl:1, Sayı:3, Ağustos 1991a, ss.7.

....., “Yeni Bir Türkiye mi?” , Cem Dergisi, Yıl:1, Sayı:6, Kasım 1991b, ss.6.

ELÇİOĞLU, İsmail, “Alevilik Derslerine Tahammül Yok mu?” Karacaahmet Sultan Dergisi, Yıl:6, Sayı:62, Nisan 2001, ss. 18-19.

ENGİN, İsmail, “Avrupa Birliği ve Türkiye”, Cem Dergisi, Yıl:34, Sayı:108, Nisan 2001, ss.11-18.

GÖLPINARLI, Abdalbaki, “İslâm Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı”, İ.Ü.İ.F. Dergisi, Cilt:11, Sayı:1-4, İstanbul-1949, ss.50.

GÜLŞAN, Hasan, “Laiklik Yasalar ve Alevilik”, Cem Dergisi, Yıl:1, Sayı:1, Haziran 1991, ss.41-42.

....., “Zorunlu Din Dersi Anayasaya Aykırı mıdır?”, Cem Dergisi, Yıl:3, Sayı:26, Temmuz 1993, ss.34-35.

....., “Yasalar Işığında, Alevi Örgütlenmeleri” Kızıldeli Dergisi, Yıl:1, Sayı:4, Mayıs 2001, ss. 43-45.

İLBEY, Hüseyin, “Zorunlu Din Dersleri”, Nefes Dergisi, Yıl:2, Sayı:12, Ekim 1994, ss.13-15.

KALELİ, Lütfi, “Diyamet İşleri ve Bölücülük” Kızıldeli Dergisi, Şenay Matbaası, Mart 2001, sy. 2, s. 43-44.

....., “Düşünce Özgürlüğü Laiklik ve Şeriat”, Cem Dergisi, Yıl:1, Sayı:2, Temmuz 1991, ss.34-38.

....., “Örgütlü İnsan ve Diyanetin Tuzağı”, Cem Dergisi, Yıl:2, Sayı:9, Şubat 1992, ss.16-18.

KILIÇ, Nilgün, “Eğitim ve Alevilik”, Cem Dergisi, Yıl:1, Sayı:7, Aralık 1991, ss.13.

KILIÇBAY, M.Ali, “Laiklik Herkese Gerekli”, Cem Dergisi, Yıl:6, Sayı:59, Nisan 1996, ss.59-60.

....., “Dinsel Eğitim Devletin Görevi midir?”, Cem Dergisi, Yıl:6, Sayı:62, Ocak 1997, ss.42-44.

KOCADAĞ, Burhan, “Laik Devlet Anlayışında D.İ.Başkanlığı”, Cem Dergisi, Yıl:4 Sayı:48, Mayıs 1995, ss.36-37.

KORKMAZ, Esat, “Laiklik Mücadelesinde Alevî Kimliğinin Yeri”, Nefes Dergisi, Yıl:2 Sayı:17, Mart 1995, ss.4-6.

ONARLI, İsmail, “Medine Vesikası”, TC. Kültür Bakanlığı’nın katkılarıyla Cem Vakfı’nın İstanbul’da düzenlediği , “Anadolu İnanç Önderleri İkinci Toplantısı”nın 4. Oturumuna sunulan bildiridir. 12-15 Mayıs 2000.

ORHAN, Muharrem Naci, “Diyanet İşleri Konusunda Görüşler”, Cem Dergisi, Yıl:2, Sayı:8, Ocak 1992, ss.11.

ÖKTEM, Niyazi, “Devlet ve Din”, Cem Dergisi, Yıl:1, Sayı:5, Ekim 1991, ss.14-16.

ÖZAKIN, Selahattin, “Çağdaş Eğitim İçin Eğitimin Özelleştirilmesine Alternatif Proje” Karacaahmet Sultan Dergisi, Yıl:6, Sayı:64, Haziran 2001, ss. 21-22.

ÖZGÜNAY, Abidin, “Alevîler ve Devlet” Kızıldeli Dergisi, Yıl:1, Sayı:2, Mart 2001, ss. 2-3.

Pir Sultan Abdal Dern. Gen. Mrk., “Diyanet Alevileri (nasıl) Tanındı” Kızıldeli Dergisi, Yıl:1, Sayı:3, Nisan 2001, ss. 60-61.

ŞENER, Cemal, “Laiklik – Alevilik İlişkisi”, Cem Dergisi, Yıl:1, Sayı:2, Temmuz 1991a, ss.39-41.

....., “Diyanet İşlerinin Alevi Düşmanlığı” Karacaahmet Sultan Dergisi, Yıl:1, Sayı:61, Mart 2001b, ss. 5-7.

TANYOL, Cahit, “Atatürk’ün Ölümünden 53 yıl Sonra Şeyhülislamlik ve Diyanet İşleri Başkanlığı”, Cem Dergisi, Yıl:1, Sayı:6, Temmuz 1991, ss.7-8.

TEMREN, Belkıs, “Bektaşiliğin Coğrafi Dağılımı”, Nefes Dergisi, Yıl:2, Sayı:17, Temmuz 1995, ss.37-39.

TEZİÇ, Erdoğan, “Laiklik Üstüne”, Cem Dergisi, Yıl:1, Sayı:2, Temmuz 1991, ss.15-16.

TİMİSİ, Mustafa, “Diyanet İşleri Konusunda Görüşler”, Cem Dergisi, Yıl:2, Sayı:8, Ocak 1992, ss.12.

ÜZÜM, İlyas, “Günümüz Alevî Örgütlenmeleri ve Geleneksel Alevîlikle İlişkisi” Alevîler, Bektaşiler ve Nusayriler, İSAV, 1999, ss.335-387.

YAMAN, Ali, “Diyanet: Yolun Sonu Görünüyor” Karacaahmet Sultan Dergisi, Yıl:6, Sayı:63, Mayıs 2001, ss. 36-37.

....., “Alevilik-Bektaşilik Araştırmalarında Anayasal Eşitlik Sorunu” Kızıldeli Dergisi, Şenay Matbaası, Yıl:1, Sayı:2, Mart 2001, ss. 49-51.

YILDIRIM, Ali, “Diyanetten Laikliği Katleden Genelge: Farklı İnançlar Yasak” Kızıldeli Dergisi, Yıl:1, Sayı:4, Mayıs 2001b, ss. 4-48.

....., “Alevîler Laiklik ve Demokrasi İstiyor” Kızıldeli Dergisi, Yıl:1, Sayı:3, Nisan 2001a, ss. 48-50.

....., “Alevîler Ne İstiyor?” Yol bilim/kültür/araştırma Dergisi, Yıl:2, Sayı:7, Eylül-Ekim 2000, ss.1-4.

YILDIZ, Ahmet, “Laiklik- Diyanet İşleri Başkanlığı”, Cem Dergisi, Yıl:2, Sayı:19, Aralık 1992, ss.14-15.

ZELYUT, Rıza, “Darbeci Eğitim”, Nefes Dergisi, Yıl:2, Sayı:11, Eylül 1994, ss.3-4.

....., “Parti Ama Nasıl?”, Nefes Dergisi, Yıl:2, Sayı:18, Nisan 1995, ss.43-45.

....., “Alevîlerin Etnik Kimliği” Yol bilim/kültür/araştırma Dergisi, Yıl:2, Sayı:7, Eylül-Ekim 2000, ss.18-27.

DiĞER KAYNAKLAR

ANSİKLOPEDİLER

OCAK, Ahmet Yaşar, "Alevî", İslam Ansiklopedisi, Cilt:2, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul-1989

KÖPRÜLÜ, Fuad , “Ahmet Yesevi”, İslam Ansiklopedisi, Cilt:1, M.E.Basımevi, İstanbul- 1950

TEZLER

TAŞKIN, Ahmet, Alevîliğin Tarihi Gelişimi Ve Bugünkü Durumu, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi,Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mayıs-1997.

İNTERNET

AKTAŞ Ali, “Türkiye’de Alevîler”, www.aleviakademisi.org, ulaşım tarihi, 19/06/2001.

ATUN, Ata, “Alevîlik”, www.ileri2000.org, ulaşım tarihi, ulaşım tarihi, 22/09/2001.

AYDIN Ayhan, “Alevîlik Araştırmaları”, www.karacaahmet.org.tr, ulaşım tarihi, 08/11/2001.

BALABAN, Kazım, “Din Dersi”, www.tahtacılar.com, ulaşım tarihi, 03/04/2001.

DEMİR, Ahmet, “Modern Alevîlik”, www.karacaahmet.com, ulaşım tarihi, 09/10/2001a.

....., “Alevîlik”, www.karacaahmet.com, ulaşım tarihi, 15/10/2001b.

....., “Alevî İnancı”, www.karacaahmet.com, ulaşım tarihi, 18/12/2001c.

DÜZGÜN, Mustafa, “Avrupa Alevî Akademisi”, www.aleviakademisi.org, ulaşım tarihi, 07/01/2002a.

....., “Alevîlik”, www.aleviakademisi.org, ulaşım tarihi, 10/01/2002b.

EĞRİ, Osman, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri ve Alevîlik”, yildizsa@hotmail.com, G.Ü. Çorum İlahiyat Fak. Din Eğitimi Yrd. Doç., ulaşım tarihi, 10/08/2002.

ERDEMİR, Aykan, “Alevîler ve Diyanet”, www.sahkulu.org, ulaşım tarihi, 13/12/201.

GÖRKEM, İsmail, “Alevî İnancı” www.cemvakfi.org, ulaşım tarihi, 07/08/2001.

GÜL, Zeynel; “Alevî İbadeti ” www.alevi-cephesi.com, ulaşım tarihi, 18/07/2001.

GÜNGÖR Vahap, “Günümüz Alevîliği”, www.aleviyol.com, ulaşım tarihi, 26/11/2001.

KILIÇ, Ali, “Alevî Akademisi”, www.aleviakademisi.org, ulaşım tarihi, 21/05/2001.

ONARLI, İsmail, “Alevîlerin İnançları”, www.alevi-cephesi.com, ulaşım tarihi, 18/11/2001a.

ÖZGÜNAY, Abidin, “Günümüz Alevîliği”, www.karacaahmet.com, ulaşım tarihi, 29/10/2001.

SULTAN, Ali, “Alevîler”, www.alevi.com, ulaşım tarihi, 04/01/2001.

ŞAHİN, Şenel, “Alevîler”, www.aleviyim.com, ulaşım tarihi, 15/05/2001.

YAMAN, Ali, “Alevî Örgütlenmeleri”, www.ehli-beyt.net, ulaşım tarihi, 17/04/2001a.

....., “Alevî İnanancı”, www.tahtacilar.com, ulaşım tarihi, 14/11/2001b.

EKLER

EK 1

DİLEKÇE

TBMM BAŞKANLIĞINA

Ben Türkiye Cumhuriyeti'nin bütün görevlerini yerine getiren bir yurttaşıyım.

Çağımızda kişilerin ve toplulukların, kültürleri ve inançları üzerindeki baskıların kaldırılmasını istemek en temel insanlıkölçüsüdür.

Ülkemizde tahminen 20 milyon dolayında Alevi vatandaş bulunmaktadır. Anayasamızda ve yasalarda bu büyük kitlenin inancı ve kültürü için baskı ve eritme amaçlı maddeler bulunmaktadır.

İnsan Hakları Evrensel Bildirisine, Helsinki Yurttaşlar Sözleşmesine ve yine diğer uluslar arası ortak değerlere, sözleşmelere aykırı olan bu maddelerin en katısı, din dersini zorunlu kılan 24. maddedir.

1980 öncesinde bile din dersi zorunlu değilken, bunu Anayasa maddesi yapan tutumu bir Alevi vatandaş olarak asla benimsemiyorum.

Bu nedenle demokratikleşmeye koşut olarak düşünülen Anayasa değişikliğinde din dersini zorunlu gösteren tutumlar terkedilmelidir.

İnsan haklarına, din ve vicdan özgürlüğüne uymayan zorunlu din dersi uygulamasının kaldırılması için bütün partileri ve milletvekillerini göreve çağırıyoruz.

Çağdaş bir vatandaş olarak, zorunlu din dersi uygulamasının bitirilmesi için bütün demokratik mücadele yollarını kullanacağımı Yüce Meclisin bilmesini isterim.

SAYGILARIMLA.

Adres:

İsim :

İmza :

EK 2

Cem Dergisinin Diyanet Bildirisi

CEM Diyanet İşleri Teşkilatının, teşkilat olarak Alevî geleneğiyle, Alevî düşüncesiyle ve laik devlet anlayışıyla bağdaşmasının zor olduğunu düşünmektedir. Esasen, Diyanet İşleri Teşkilatının yasaların kendisine yüklediği görevleri tarafsız olarak yaptığını; Din hizmetlerini tüm vatandaşlara eşit biçimde götürdüğünü söylemeye imkan da yoktur. Bu nedenlerle, Aleviliğin bu tür ilkesel ve yapısal rahatsızlıklarla dolu bir teşkilatta temsil edilmesini edilmek çok sağlıklı bir yaklaşım olamaz. CEM, Aleviliğin, gözden geçirilmiş, bağımsız, güdümsüz, özerk; ülkedeki inanç gruplarının her birinin ayrı birimlerde ama bir bütün oluşturacak şekilde temsiline olanak veren; ve laik Cumhuriyet ile çatışmayan yeni bir organizasyonda temsilini savunur.

Savunduğumuz bu görüşün muhatabı da uygulamaya koyucusu da Siyasi İktidardır. Alevilik, varlığı ve sorunlarıyla savsaklanamaz ve inkar edilemez bir ülke gerçeğidir. Bu aşamada, Aleviliğin sorunlarının çözümüne her yönüyle geniş tabanlı bir siyasal iktidarın muhatap olması tarihin ve talihin yarattığı kaçınılmaz bir fırsattır. Bu değerlendirilmelidir. CEM, “Göğsünüzü gere gere Alevî olduğunuzu söyleyin, düşüncenizi açıklayın” diyen sayın başbakanın şimdiye kadar hiçbir hükümet başkanının tavrına ve lisanına girmemiş ve diğer siyasi liderlerden de destek gören bu yürekli ve demokrat sözlerinin vakit geçirilmeden idari, fiili, hukuki karar ve etkinliklerle desteklenerek vaad olmaktan çıkarılıp hayata geçirilmesini diler. CEM, Diyanet İşleri Teşkilatının, Alevilerin varlığına ve sorunlarının çözümüne yönelteceği, özümleyici olmayan her türlü açık ve samimi tavrı saygı ve teşekkürlerle karşılayacağını; bu amaca yönelik görüşmelere açık olduğunu beyan eder. (Cem Dergisinin Diyanet Bildirisi, 1992: 10)

EK 3

AVRUPA ÜLKELERİNDE UYGULANAN BİR EĞİTİM SİSTEMİ

Alevîler (Avrupa Alevî Akademisi) tarafından Avrupa'da (Almanya'da ve Hollanda'da merkezli) oluşturulup geliştirilen internet merkezli kitle eğitim projesini ve nasıl uyguladıklarını ekte vermek faydalı olacaktır:

Bu kurum (A.A.A.), 31 Ekim-2 Kasım 1998 tarihleri arasında, Hollanda'nın Heeze'de yapılan bir Kuruluş Kongresi ile faaliyetine başlamıştır. Akademi Başkanı Mustafa Düzgün'ün ifadelerine göre; Akademi, bir kaç kişinin istek ve katılımları ile değil, 1998 yılı itibariyle var olan Alevî örgüt ve kurumlarının bizzat katılımları sonucu kurulmuştur. Katılımcı kuruluşların her birinden bağımsız, demokratik bir işlerliğe sahip, bir bilim ve eğitim merkezi olma yolunda ilerleyen Akademi, Avrupa'da yaşamakta olan bütün Alevîlere hizmet götüren merkezi bir kurum konumundadır. Avrupa'da yaşayan Alevîlerin ortak bilim ve eğitim kurumu olmakla birlikte, Türkiye ve Avrupa dışındaki Alevî kurum ve kuruluşlarının da destek ve katkılarıyla kurulmuştur. Kuruluş amacı şu şekilde belirlenmiştir:

"Alevî inanış ve kültürünü, felsefesini ve yaşam tarzını bütün boyutlarıyla araştırıp incelemek; koruyup geliştirmek; dergi, gazete, bülten, kitap vb. benzeri yayınlar çıkararak toplumumuzu ve konuya ilgi duyan çevreleri bilgilendirmek; bilimsel ve kültürel nitelikte çeşitli toplantılar yoluyla kültürümüzün tanıtımı için çaba göstermek; kurslar, kısa ve uzun vadeli okullar, enstitü, yüksek okul, akademi, vb. eğitim ve öğretim kurumları kurarak halkımızın kendi inanç ve kültürü doğrultusunda eğitim ve öğretimini gerçekleştirmek; buldukları ülkelerin eşit haklara sahip bireyleri olarak, özgür ve demokratik bir ortamda uyumlu ve verimli yaşamalarını sağlamak amacıyla faaliyette bulunmak."

Akademi Tüzüğü'nde, Alevî inanç ve kültürünün çeşitli alanları ile ilgili olarak Yol ve Erkan, Eğitim, Halklar ve İnançlar arası İlişkiler, Halk kültürü, Güzel Sanatlar adıyla beş adet enstitünün kurulacağı belirtilmiştir. Ancak bugüne kadar sadece Yol ve Erkan

ile Eğitim Enstitüsü faaliyete geçirilebilmiştir. Bunlardan ilki Bielefeld'de, ikincisi de Wiesloch'da faaliyetine devam etmektedir.

Eğitim Enstitüsü, 21 Mart 1999 tarihinden beri faaliyetlerini sürdürmekte; 200 kadarı Almanya'da, 100 kadarı İsviçre'de, 200'den fazlası İngiltere'de olmak üzere, Avrupa'da yaşayan, toplam 500 kadar Alevî insanının "Alevîlik Okulları Etap-I" eğitiminden geçmesi sağlamış bulunmaktadır. Bununla birlikte 100'e yakın kişinin Cenaze, Nikah, Kirvelik, Hızır Orucu, Aşure, Hz. Ali'nin Doğum Günü Nevruz ve Kurban gibi önemli günlere ilişkin erkanı yerine getirmeleri amacıyla Almanya'nın üç bölgesinde kurslar düzenlenmiş, söz konusu hizmetleri yerine getirecek düzeyde eğitimleri gerçekleştirilmiştir. 100'den fazla seminer, konferans, uluslararası toplantı, şenlik ve festivallere katılarak çok yönlü bilgilendirme çalışmaları yapılmış, gerekli mesajlar verilerek toplum uyarılmış, Alevîlik bilincinin yükseltilmesine katkıda bulunulmuştur.

Halihazırdaki Alevîlik Okulları Etap-I ve Etap-II olmak üzere iki aşamalı olup, öncelikle kitle eğitimi yapmayı amaçlamaktadır. Bilimsel ve teknolojik gelişmenin ortaya koyduğu olanaklardan yararlanarak, ister kitle eğitimi ister Alevîlikle ilgili akademik eğitim olsun, daha kolay ve daha az bir yatırımla olanaklı hale gelmiş bulunmaktadır. Öyle ki, devletler bile bu olanaktan yararlanarak, çeşitli toplum kesimlerine daha ucuz ve daha kolay eğitim hizmeti götürmeyi planlamaktadırlar.

Akademik faaliyetleri bir nevi Türkiye'de "Anadolu Açık Öğretim Üniversitesi" adıyla oluşturulan bir üniversitenin faaliyetleri gibidir. Yani devam zorunluluğu olmayan, öğretmeni, sınıf vb. yatırımları en aza indirgeyen bir eğitim sisteminin oluşturulmasıyla insanların Alevîlik eğitimi konusundaki eksiklerini karşılayabilmek düşüncesi vardır.

Akademi, halihazırda Almanca Alevîlik Dersleri Öğretmenliği, Dedelik Kurumunun Yeniden Yapılandırılması ve Dedelerin eğitimi, Alevî Dokümantasyon ve Enformasyon Merkezi, Alevîlik Müzesi, Alevî Otantik Halk Müziği ve Halk kültürü Derlemeleri, Yönetici Kadroların eğitimi, Konuyla İlgili Akademisyenlerin Derlenip Toparlanmaları gibi hayati projeleri gerçekleştirmek amacıyla yoğun çaba göstermektedir.

Yine Akademi Başkanı Düzgün'ün ifadelerine göre; “Avrupa ülkelerinde, ağırlıkla da Almanya'da olmak üzere yaklaşık 650-750 bin Alevî'nin yaşadığı tahmin edilmektedir. Bir bütün olarak bu nüfusun Alevilik bilgi ve bilincini yükseltmek, inanç ve kültürünü koruyup geliştirmek, Akademimizin başlıca amacını oluşturur. Almanca Alevîlik Dersleri Öğretmenliği yapabilecek nitelikte eleman, toplumumuzun gerek duyduğu özelliklere sahip dede ve kültür adamı yetiştirmek, Alevî insanının yaşamakta olduğu Avrupa ülkelerinde entegrasyonunu kolaylaştırmak amacıyla bu projenin hazırlanıp uygulanmasına gerek duyulmuştur.”

Türkiye kökenli Alevîler, 1960'li yılların başlarında Almanya'ya ve diğer Avrupa ülkelerine gelmeye başladılar. Ancak 1980'li yılların sonunda, önce Almanya'da olmak üzere, çeşitli Avrupa ülkelerinde hızla örgütlenmeye başladılar. Bundan amaç, buldukları Avrupa'da inanç, kültür, yaşam tarzı, töre ve geleneklerinin gereklerini serbestçe yerine getirmek, geldikleri ülke Türkiye'de baskı altına alınıp kurumlaşması önlenen Alevîliğin önünü açmak, yaşamasını, gelişip güçlenmesini sağlamaktı. Kadın-erkek, genç-yaşlı, öğrenci, her düzeydeki Alevî'nin, kendi inanç ve kültürü konusunda gerekli bilgileri edinme gereksinimini karşılamak Akademinin başlıca görevidir. Biz, her şeyden önce Alevîliğin öğretimi ve Alevîlerin entegrasyonun en iyi şekilde sağlanması ile ilgilenmekteyiz. Bunun en kolay ve en ekonomik nasıl gerçekleştirileceğini önemseyip araştırmaktayız. Bu koşullarda en uygun yöntemin Açık Yüksek Öğretim olacağını düşünmekteyiz. Bilimsel ve teknolojik gelişmenin önümüze koyduğu olanaklar iyi bir şekilde değerlendirildiği takdirde, istenen sonucun elde edileceğinden emin olabiliriz.

Akademi, şu üç imkandan yararlanarak belirtilen eğitim projelerini hayata geçirmeyi planlamaktadır:

1. İnternet üzerinden yapılacak video-konferans yayınla.
2. Kitap, video-kaset,CD vb. araçlar yoluyla gerekli bilgileri izleyicilere aktararak.
3. Yüz yüze konuşarak.

Akademi, Öğretim etkinliği ile ilk etapta, eğitimin şu konularda yapılmasını planlanmaktadır. Biz bu konuları sıralayıp, konumuzla ilişkili olması sebebiyle ikisi üzerinde duracağız:

1. Alevilik Dersleri'ni okutacak öğretmenlerin yetiştirilmesi.
2. Gençliğin eğitimi, kötü alışkanlıklardan uzak tutulması ve entegrasyonlarının kolaylaştırılması.
4. Kısa süreli kitle eğitimi.
5. Kadınlara yönelik programlar.
6. Yönetici kadroların eğitimi.
7. Dedelik kurumunun yeniden yapılandırılması ve Dedelerin eğitimlerinin gerçekleştirilmesi.

Alevilik Dersleri Öğretmenlerinin Yetiştirilmesi:

İslam Dersleri'nin okutulması yönünde Berlin Mahkemesi'nin aldığı karar sonucu, Alevîlerin de kendi inançlarını, Alman okullarında resmen ve dersler halinde okutması olanağı ortaya çıkmıştır. Hiç kuskusuz bu olanak Aleviler için son derece büyük bir önem taşımaktadır. Sünni ya da Ortodoks İslam'ın, dünyanın elliden fazla ülkesinde resmen okutulduğu düşünülduğünde, Almanya'da Alevilik Dersleri'nin okutulması, Aleviler bakımından son derece büyük bir önem taşımaktadır. Yüz binlerce insanın, tarih boyunca baskı altında tutulmuş olan inanç ve kültürünü, Almanya ve Avrupa'nın diğer ülkelerinde serbestçe okuması, toplumumuzun tarihsel özlemlerinden birinin hedefine kavuşmuş olması anlamına gelir. Açıktır ki, Alevilik Dersleri'nin okullarda okutulabilmesi için, her şeyden önce o dersi Almanca olarak okutacak öğretmenlerin yetiştirilip eğitime hazır hale getirilmesini gerekli kılmaktadır.

Kısa Süreli Kitle Eğitimi:

Özellikle Türkiye'de yaşamakta olan Alevîler, kendi inanç ve kültür sistemleri konusunda herhangi bir eğitimden geçmiş değillerdir. Ancak bununla birlikte geçmişten gelen olumsuz tutum ve davranışların etkileri de henüz son bulmuş değildir. Bunun herkesçe bilinen nedenleri vardır. Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde yaşamakta olan

Alevîlerin, bu yüzden kendileri, kendi kimlik ve değerleri konusunda yeteri kadar bilgi sahibi olduklarını söylemek güçtür. Doğaldır ki Aleviler, kendi inanç ve kültürlerini koruyup geliştirmek amacıyla gerekli önlemleri alacak, gereksinilen çalışmaları yapacaklardır. Bugüne kadar, Akademînin görevlendirdiği uzman kişiler tarafından yapılan Etap eğitimleri, bu kez sınıf ve öğretmen etkeni devreden çıkarılarak video-konferans ve yayın iletişimi yöntemiyle sürdürülecek, yapılacak sınavı başarıları sertifikaları verilecektir [Düzgün, 2001].

EK 4

ALEVİLİKLE İLGİLİ İNTERNET SİTELERİNİN ADRESLERİ

Yerli Web Siteleri

www.alevi.com.
www.aleviyim.com.
www.alevibektasi.com.
www.alevi-cephesi.com.
www.aleviyol.com.
www.cemvakfi.org.
www.ehli-beyt.net.
www.sahkulu.org.
www.karacaahmet.com.
www.tahtacilar.com.
www.karacaahmet.org.tr.
www.yasarseyman.org.
www.ileri2000.org.
www.aleviakademisi.org.

Yabancı Web Siteleri

www.alevi-bektasi.de.
www.aleviyol.de.
www.aschaffenburg-akd.de.
www.aakm-cemevi.de.
www.can-alevi.de.
www.aagb.de.
www.cancom.de.
www.alevi-institut.de.
www.alevi-bochum.de.
www.interanadolu.de.
www.geocities.com/aleviler2001.

www.geocities.com/aleviengland.
www.alevi.org.au.
www.hakder.nl.
www.alevi.subnet.dk.

Kişisel Web Siteleri

www.tahtacilar.4mg.com.
www.isik.ch.
www.alevi.ch.
www.alevilik.cjb.net.
www.hubyar.org.
www.alevigenclikdk.subnet.dk.
www.ifm.uni-hamburg.de.
www.canlar.de.
www.f24.parsimony.net.
www.aava.8m.com.
www.tahtacilar.4mg.com.
www.ismailkayaweb.cjb.net.
www.turkuforumu.cjb.net.
www.geocities.com/aleviyiz.
www.geocities.com/yigiteeio.
www.tunceli.gen.ms.
www.yenidenmh.cjb.net.
www.angelfire.com/ab4/divrigider.

ÖZGEÇMİŞ

1975 yılında Karacabey’de doğdu. İlkokulu 1986 yılında Dedeoba Köyünde tamamladı. Orta öğrenimini 1989 yılında, lise öğrenimini 1993 yılında Bandırma İmam Hatip Lisesin’de tamamladı. 1994 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne başladı. 1999 yılında mezun oldu. Aynı yıl Beykoz Güzelcehisar İlköğretim Okulunda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenliğine tayin edildi. Yine aynı yıl Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri, Din Eğitimi bölümünde Yüksek Lisansa başladı. Doç. Dr. Recep KAYMAKCAN danışmanlığında “Türkiye’deki Alevîlerin Din Eğitiminden Beklentileri” konulu çalışmasını sürdürmektedir.

